

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemssider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 1–2019

Edvard Hoem 70 år:

De lange linjers dikter

GEBYR TIL BRY

BIBLIOTEK PÅ HJUL

ÅRETS BIBLIOTEK 2018:
STORMEN

QURIA®

– utviklet for et moderne bibliotek

Quriah® er den første skybaserte, digitale plattformen for bibliotek-tjenester, utviklet for å ta folkebiblioteket inn i fremtiden. Quriah® er enkel i bruk, gjør de daglige arbeidsrutinene mer effektive og reduserer antall systemer de ansatte må ha tilgang til. Med Quriah® har man full oversikt over hva som skjer på biblioteket, noe som gir et bedre servicetilbud til de besøkende.

Vi skaper fremtidens biblioteksystem
Les mer på www.axiell.no

BOK og BIBLIOTEK

Nr. 1-2019 – Årgang 86

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 5 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff	Ferdigtrykt
Nr. 1 11.01.	07.02.
Nr. 2 15.02.	14.03.
Nr. 3 09.05.	06.06.
Nr. 4 09.08.	05.09.
Nr. 5 25.10.	21.11.

ABONNEMENT

DB Partner as, Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no – Tlf 67 11 38 08

Forside: Edvard Hoem, Foto: Paal Audestad

Grafisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

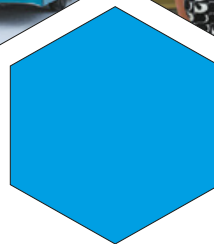
ANNONSER

LK Media as
Salgssjef Anne-Lise Fængsrud
Telefon 996 48 546
anne-lise@lkmedia.no

ANNONSEPRISER

Innside av omslag	kr.12 200,-
Baksiden	kr.13 900,-
Dobbeltside	kr.16 900,-
Helside	kr.11 400,-
1/2 side	kr.7 200,-
1/4 side	kr.5 500,-

INNHold

HOVEDSAKEN

Edvard Hoem 70 år - et portrett	10
---------------------------------------	----

BOK

Å kunne lese - døråpner til en ny verden	41
Amalie Skram-biografi - ei tvilsam sak	50
Bokåret 2019 - et år for feiring av leseglede	52
Redde for at romanispråket skal dø ut	60
Lesing helbreder verden	66
Emily Brontë 200 år. Bli med ut på de stormfulle høydene	68

BIBLIOTEK

Om filialer: Bibliotekdød eller ny vekst?	6
Overdagspenger - gebyr til bry	17
Norges eldste vitenskapelige bibliotek	20
Årets bibliotek 2018: Stormen, Bodø	24
Bokbuss - bibliotek på hjul i Trøndelag	28
British Library 20 år - hvordan bli "a reader"?	56
Nancy gjør jobben	67
Kulturelt ekkokammer eller demokratisk bastion?	71

MENINGER

Leder: Bok er viktig	4
To Nesbø og en boremaskin, takk	44
Bibliotekene som forleggere	46
Kronikk: Informasjons(in)kompetent?	48

MEDLEMSSIDER FRA NORSK BIBLIOTEKFORENING

- et bilag til Bok og Bibliotek	33
---------------------------------------	----

Bok er viktig

For en del år siden fikk jeg en epost hvor avsenderen takket for et blad som bringer mye interessant stoff om bibliotekfaglige temaer, men hun savnet samtidig mer stoff under den «første B-en», altså Bok. Jeg syntes dette var en fornuftig innvending og begynte å formidle mer litterært stoff enn tidligere: Bokanmeldelser og kritikk, reportasjer om formidling, og ikke minst har vi i flere år i hver utgave hatt et lengre forfatterportrett.

Det er mange grunner til å holde et stødig fokus på bøker og lesing. Mange bibliotek har i den siste tiden startet opp med en rekke aktiviteter, som ikke først og fremst er knyttet til tradisjonell bibliotekvirksomhet. Karl Kalseth går knallhardt ut mot denne praksisen i et debattinnlegg i denne utgaven (s. 44) og nevner i fleng: «fritidsutstyr som ski med tilbehør, redningsvester, kano, kajakk, telt; bilstoler (hva nå det er, kanskje barneseter), verktøy, «alt fra fastnøkler til vinkelsliper», SUP-brett, truger, bålpanne; sykler, el-sykler, lastesykler, fat-bike...» Og han konkluderer ironisk: «Urovekkende nok roper bibliotekfolk jublende om at de (endelig?) er blitt samfunnsnyttige og har fått meningsfulle oppgaver.»

Vi skal i en kommende utgave se nærmere på denne nye utlånsvirksomheten, her vil jeg nøye meg med å advare mot å slippe boka, eller dokumentet, av syne.

Professor Ragnar Audunson har ved flere anledninger sagt det på denne måten: *Et bibliotek er en institusjon (og bibliotekarene er en profesjon) som med utgangspunkt i organiserte samlinger av dokumenter - digitale så vel som fysiske - initierer sosiale prosesser knyttet til læring, kunnskapsdeling og kulturformidling.* Det må være boka - eller dokumenter i en videre forstand - som generelt står i sentrum i et bibliotek, og det er fint at vi nå blir minnet om det hver dag gjennom det nasjonale bokåret 2019. Så får vi håpe at de mange litterære prosjektene omkring i landet ikke bare vil lide det typiske prosjektets skjebne: Fullt trøkk så lenge pengene varer, så tilbake til den daglige trauste tralten.

Bok og Bibliotek vil fortsette å gi sitt bidrag til å fremme interessen for både boka og lesingen i Norge, gjennom forfatterintervjuer, reportasjer om litteraturformidling i bibliotekene, og bokanmeldelser. God fornøyelse med lesingen av utgavens store intervju med Edvard Hoem, som fyller 70 år i mars (s. 10). Av andre saker om bøker og lesing vil jeg nevne «Å kunne lese - døråpner til en annen verden» (s. 41), et kritisk blikk på Merete Morken Andersens Amalie Skram-biografi (s. 50), Bokåret 2019 (s. 52), romanispråket trues (s. 60), «Lesing helbreder verden» (s. 66) og Emily Brontë 200 år.

Bok og Biblioteks redaksjonsråd

Magnhild Johansen, biblioteket, Bodin vgs, Bodø
Line Nybakk Akerholt, UB, Universitetet i Oslo
Kristin Elisabeth Røijen, Læringssenteret, OsloMet.
Åse Kristine Tveit, OsloMet, avd ABI

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Lørdagsåpent på Frøya

En påplussing i kommunebudsjettet på 120 000 kroner til bibliotekdrift, gjør at Frøya bibliotek i Trøndelag nå kan holdes åpent seks dager i uka. «Det med lørdagsåpent er viktig fordi folk i arbeid da kan komme seg hit sammen med familien. Vi ser at barnefamilier bruker biblioteket på lørdager. Vi har også sjakk på lørdager, og det er populært», sier biblioteksjef Monika Agnieszka Kopaczek-Styczen til hitra-frøya.no. Med den nye støtten vil biblioteket nå også kunne holde åpent gjennom sommerferien. ■

500-årsjubileum for boka

Bokåret 2019 markerer 500-årsjubileet for dei første norske trykte bøkene. *Missale Nidrosiense* og *Breviarium Nidrosiense* ble trykte høvesvis i København og Paris i 1519. Den første er ei messebok for Noreg, mens den andre er ei handbok i liturgiske seremoniar for prestar. 500-årsjubileet feires med at 500 bibliotek over heile landet har fått støtte til å gjennomføre til saman 1500 arrangement som skal auke lesing og leselest i Bokåret 2019. Andre organisasjonar som fremmar lesing har også fått støtte til leselestprosjekt. Til saman gir Nasjonalbiblioteket 30 millionar kroner til dette formålet. (Pressemelding). ■

Digital leksehjelp

Det franske IT-konsultentselskapet Capgemini har inngått et strategisk samarbeid med Røde Kors, blant annet om prosjektet «Digital Leksehjelp». Dette blir en digital arena hvor ungdom får hjelp med lekser, slik at de skal ha like muligheter til utdanning, uavhengig av sin sosiale bakgrunn. «Partnerskapet med Capgemini Norge vil bidra til å løfte oss på digitale løsninger som er avgjørende for å kunne ha gode tilbud til alle unge. De digitale tilbudene er viktige for å nå dem som bor langt unna ordinære aktiviteter eller som av andre grunner trenger støtte hjemme», sier Øyvind Stedal, programleder barn og unge i Norges Røde Kors, i en pressemelding. ■

Frykter historiske papirer kan bli spist opp

Skadedyret skjeggkre har funnet seg godt til rette i Det interkommunale arkivet i Kongsberg. «Det er gjort sju funn av skjeggkre i denne ene fellen», forteller Anette Espelid, rådgiver hos arkivet, til NRK Buskerud. «Vi er redde for at de skal komme inn i arkivet og rett og slett ødelegge materialet. For i arkivbibliotek har skjeggkre mye god mat. Dessverre», sier hun videre. Arkivet i Kongsberg er ikke alene i kampen mot papirhungrige insekter. I snart tre år har de ansatte ved Nasjonalbiblioteket levd med skjeggkre, både i Oslo og Mo i Rana. Skadedyrproblemet tas på alvor: «Det står limfeller mange steder, og vi er nøye med renholdet. Vi rydder ofte og fryser ned alt materialet som skal arkiveres», forteller Ståle Bakken, seksjonsleder for bygg og tekniske tjenester ved Nasjonalbiblioteket. ■

En ulovlig bok?

Elektronisk Forpost Norge (EFN) har gitt ut boken *En ulovlig bok?*. Innholdet i boka er det samme som befant seg på nettstedet *popcorn-time.no* – et nettsted som ble beslaglagt av Økokrim i 2016 fordi det inneholdt lenker til nettsider som tilbød den ulovlige strømmetjenesten Popcorn Time. EFNs formål med bokutgivelsen er å sette fokus på at ytringsfriheten på internett kan være mer begrenset enn ellers i samfunnet. EFN mener ytringsfriheten bør beskyttes i samme grad på nettet som i bokform, noe som enten betyr at utgivelsen av boka må forbys, eller at Økokrim må trekke beslagleggelsen av nettstedet. Men dersom ytringsfriheten skal opprettholdes, er det kun det siste alternativet som gir mening, ifølge EFN. ■

Bibliotekdød eller ny vekst?

I november 2018 fikk Kulturministeren skriftlig spørsmål i Stortinget fra Marianne Haukland (H), som var bekymret for at antallet bibliotekfilialer kunne falle som resultat av kommunesammenslåinger. Hun er ikke alene om denne bekymringen.

AV: SVEIN ARNE TINNESAND
AVDELINGSDIREKTØR, NASJONALBIBLIOTEKET

I desember samme år behandlet Stortinget et representantforslag fra SV om et nasjonalt bibliotekløft, der Freddy André Øvstegård og de andre forslagstillerne skriver «Likevel har antall bibliotekenheter gått ned med 92 fra 2010, da det var 768 enheter, til 676 i 2016. Forslagstillerne mener at utviklingen bør gå motsatt vei, og at både antall enheter og realutgifter per innbygger bør øke. Det bør derfor øremerkes midler over statsbudsjettet over en femårsperiode, slik

at kommunene får mulighet til å sikre et godt bibliotektilbud til alle innbyggere». I løpet av de siste ti årene har antallet bibliotekavdelinger falt med 133 enheter fra 807 i 2007 til 674 i 2017. Trekker vi linjen 40 år tilbake er antallet bibliotek mer enn halvert fra 1372 i 1977. Det er denne utviklingen som i sin tid fikk tidsskriftet Prosa til å skrive om den norske bibliotekdøden «(...) medan kulturpolitiske utgreiingar og program vert skrivne, dør norske folkebibliotek. Få

protesterer. Kanskje er det fordi dei dør så sakte at vi trur dei lever?» i sin serie om bibliotekpolitikk i 2009.

Bibliotekene som forsvinner var også fotografen Jo Straubes utgangspunkt da han gav seg i kast med å fotografere **Det norske biblioteket** (presentert i Bok og Bibliotek nr 4-2018). På nettsiden sin forteller han om kameraten Tom som inspirerte ham til prosjektet: «Tom gjorde meg oppmerksom på at stadig flere mister

I 2017 hadde folkebibliotekene flere besøk enn noen gang tidligere

Illustrasjonsbilder: Trond Isaksen

det lokale biblioteket sitt. Siden Tom og jeg ble født tidlig på 80-tallet har halvparten av folkebibliotekene i Norge blitt nedlagt.»

Ifølge Prosa var det få som protesterte mot en sakte avvikling av folkebibliotekene. I det store og hele har de også rett i det. Riktignok har filialnedleggelse avstedkommet kraftige lokale protester på vegne av bydeler eller bygdesamfunn som mister bibliotekavdelingen sin. Filialnedgangen har med få unntak, blant annet de initiativene nevnt

innledningsvis, likevel avstedkommet relativt liten politisk oppmerksomhet i nasjonal sammenheng. Det kan være mange grunner til at det er slik, noen grunner er ganske opplagte, andre må vi lete etter i bibliotekstatistikken.

Den første opplagte grunnen til den manglende nasjonale oppmerksomheten, er at det med veldig få unntak ikke har blitt lagt ned noen folkebibliotek i Norge de siste førti årene. Det som er forsvunnet er ikke biblioteket, men

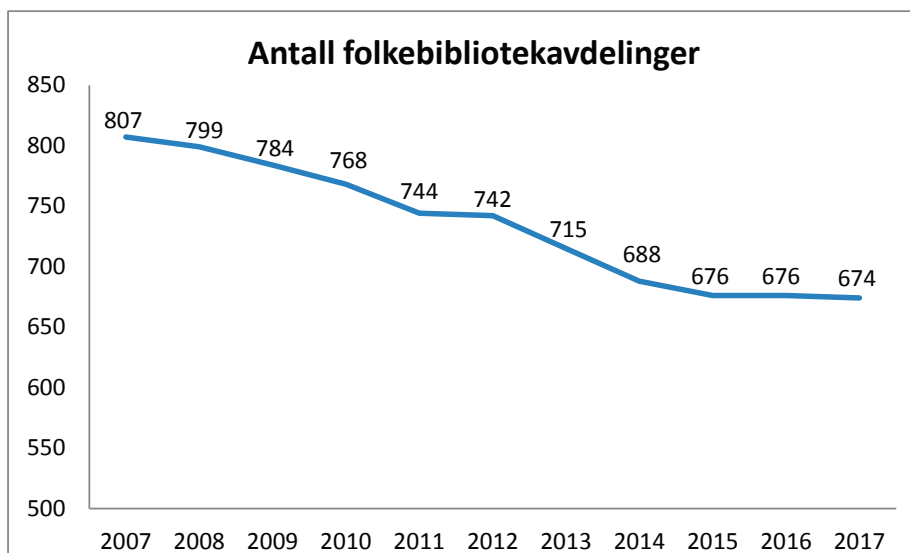
bibliotekavdelinger. Skillet kan virke semantisk, men det har veldig stor betydning. Det er den enkelte kommune som har ansvar for driften av folkebibliotek. Lov om folkebibliotek slår nemlig fast at «*Til formål nevnt i kapittel I skal alle kommuner ha et folkebibliotek. Folkebiblioteket kan drives av kommunen alene, eller i helt eller delvis driftsfellesskap med annen kommune, fylkeskommunen eller statlig institusjon.*»

I Lovsaken om endringer i folkebi- ►

bliotekloven slo departementet fast at kommunene selv kunne velge hvordan de organiserte folkebibliotekstjenesten, samtidig ble det vektlagt at *Kommunen kan ikke organisere seg bort fra at det er et kommunalt ansvar å sørge for at kommunenes innbyggere får et godt bibliotektilbud, som oppfyller de grunnleggende krav som oppstilles i loven.* Intensjonen i loven er altså klar. Ikke bare skal kommunene tilby bibliotek til innbyggerne – det skal også være et godt tilbud.

Bibliotekstatistikken viser at kommunens ressursbruk i form av årsverk har vært stabil de siste ti årene. I 2007 brukte kommunene 1796 årsverk i folkebibliotekene, i 2017 var tallet 1810. Lønn utgjør den langt største utgiftsposten i drift av folkebibliotekene, og tallene tyder på at kommunene ikke har skåret ned på den generelle ressursbruken, selv om avdelinger er blitt nedlagt.

Den viktigste indikatoren på om kommunene gir et dårligere eller bedre tilbud, vil likevel være å se på bruken av folkebibliotekene. Faller bruken av bibliotek når avdelinger legges ned, eller stiger det? I Bok og Bibliotek 4-2018 skrev jeg en artikkel om besøkstallene i statistikken. Vi har talt antall besøkende i folkebibliotekene siden 1988. Besøk vil langt på vei være det mest relevante tallet for befolkningens bruk av bibliotekene. Som vist i artikkelen i Bok og Bibliotek, varierer bibliotekbruken fra lån av bøker, bruk av nett, bruk som møtested eller deltakelse på arrangemen-

ter. Det eneste som er felles for alle bibliotekbrukerne er at de oppsøker biblioteket. I 2017 hadde folkebibliotekene flere besøkende enn noen gang tidligere. Antallet besøk har gått fra 22 millioner i 2007, mens det i 2017 var over 24 millioner.

Det økende besøkstallet gjenspeiler først og fremst økningen i folketallet i samme periode, hver innbygger besøkte i snitt biblioteket 4,7 ganger både i 2007 og 2017. Storbyundersøkelsen tyder likevel på at hvert bibliotekbesøk varer lengre tid nå enn for ti år siden.

Tallene fra bibliotekstatistikken viser altså at nedgangen i bibliotekavdelinger ikke først og fremst er et nedskjæringsiltak, men en omorganisering av ressursene kommunen bruker på bibliotek. Befolkningens bruk av folkebibliotekene faller ikke ifølge bibliotekstatistikken fordi bibliotekavdelinger forsvinner. Det vil likevel være grunn til å anta at det vil være lokale utslag, på et sted som mister bibliotekavdelingen sin vil bruken av biblioteket kunne falle.

Brukerundersøkelser og andre typer kartlegginger kan muligens vise oss om bibliotekene brukes annerledes enn tidligere. Fotografen Jo Straube er inne på dette, på sin reise rundt i Norge oppdaget at han at bibliotekene ikke var i ferd med å dø ut, men at de var i ferd med å endre seg. På nettsiden til *Det norske biblioteket* skriver han.

Biblioteket er ikke bare et sted å låne bøker. Det er et rom for dem som vil fylle det: for ungdomsklubber, språkkaféer for innvandrere, for slektsgranskere, litterære nachspiel, lesesirkler, eldreuniversitet, og fortellerstund for de minste. Det er et rom

for dem som er mer alene enn de vil og for dem som har vært på flukt og behøver et sted å gå til – og internett.

Folkebibliotekene er færre enn før, men også mye mer. Faktisk har folkebibliotekene aldri vært mer i bruk enn de er nå. ■

Kilder:

Skriftlig spørsmål fra Marianne Haukland (H) til kulturministeren <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=74011>

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Freddy André Øvstegård, Mona Fagerås og Karin Andersen om et femårig nasjonalt biblioteksløft <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2017-2018/dok8-201718-219s/>

Prosa 1-09 Aktiv dødshjelp. Om biblioteknedleggjaren og hennar medsamansvorne <http://2001-10.prosa.no/artikkel.asp?ID=433>

Jo Straube info om boka «Det norske biblioteket» (nettsted) <http://www.jostraupe.no/detnorskebiblioteket-info>

Prop. 135 L (2012–2013) Endringer i lov om folkebibliotek <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-135-l-20122013/id724286/sec1>

Hvem er de og hva gjør de? (Storbyundersøkelsen) https://issuu.com/bergenbibliotek/docs/brukeradferd_rapport_book_web

Ode til Deichman

Norges største bibliotek flytter snart ut av sine ærverdige lokaler på Hammersborg i Oslo. Seks av våre mest folkekjære forfattere forteller NRK om sitt forhold til Deichman.

Unni Lindell: «Det var som å komme inn i et slott. Jeg synes stedet skulle forbli her. Jeg kom til himmelen. Jeg leste både «Frøken Detektiv» og Evi Bøgenæs' bøker her».

Knut Nærum: «Hvis Norge hadde hatt en statsreligion som ikke var kristendommen, men troen på kunnskap og kultur, så hadde dette huset vært domkirken».

Tove Nilsen: «Jeg var sju eller åtte år og fikk se bilder av mediterende guruer for første gang. Der og da bestemte jeg meg for å reise til India, og slik ble det».

Vigdis Hjorth: «Det var så skummelt å gå opp alle trappene. Jeg tenkte at det var så mange bøker der inne at jeg ikke kom til å klare å finne noen ting». PS: en bibliotekar hjalp henne med å finne bøkene hun lette etter.

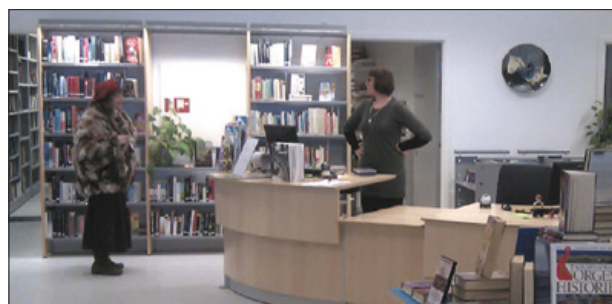
Jan Kjærstad: En av Kjærstads karakterer får et avgjørende første møte med biblioteket som barn. Jonas i «Oppdageren» blir veldig overrasket da han kommer inn i Deichmanske og ser at det er fullt av bøker der. Han trodde det var et palass.

Jan Erik Vold omtaler biblioteket i et upublisert dikt: «Vi var i en høy hule, med bøker langs tre av veggene, fra takhvelv til stampet gulv. Mellom hyllene var trapeser satt opp, der vi svingte oss og diskuterte, fram og tilbake, om hvor stor en L kunne bli». ■

Nasjonal høgtlesingsdag

Laurdag 19. januar gjekk startskotet for Bokåret 2019, med nasjonal høgtlesingsdag. I bibliotek over heile landet las forfattarar, forteljarar, bibliotekarar og lokale entusiastar tekstar dei er glade i for alle som ville høyre på. Kulturminister Trine Skei Grande klipte snora for bokåret på ei markering i Nasjonalbiblioteket. Forfattarane Vigdis Hjorth, Thorvald Steen og Liv Gulbrandsen var også til stede under markeringa. (Pressemelding). ■

Høyere utlån

Hos biblioteka i Gloppen kommune i Nordfjord derimot, lånte både born og vaksne fleire bøker i fjor enn året før. Totalt var auken på 8,5 prosent, mens utlånet til born og unge hadde ein auke på heile 17,1 prosent. Biblioteka hadde også fleire arrangement for folk i alle aldrar, og opplevde publikumsrekord då Gloppen musikkfest gjesta biblioteket med familieframsyinga «Oksen Ferdinand». Samla hadde biblioteka kring 58 516 besøkande i fjor. ■

Jeg har alltid
vært veldig var
for stemninger

Det første
Edvard Hoem
husker er
to små furu-
kongler ved
veikanten som
han så da han
kjørte hest og
slede med sin far.
Da var han to år
gammel. 10. mars
fyller han 70 år.

Edvard Hoem 70 år

De små furukonglene ved veikanten

AV NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Edvard Hoem har tryllet frem et stykke norgeshistorie i de siste bøkene sine, en serie på fire om hans oldefar, farfar og farfarens bror – med hele deres vidtfavnende familie: «Slåttekar i himmelen», «Bror din på prærien», «Land ingen har sett» og «Liv andre har levd». Den aller siste, «Jordmor på jorda» handler om hans tippoldemor på morssiden. Denne store slektskrøniken føyer seg til boken han kom med om sin egen mor og far for 13 år siden.

– Da jeg var 20 år gammel, trodde jeg at min generasjon var så spesiell, at vår generasjon var så ulik alle andre. Nå ser jeg at vi er sjokkerende like. Vi er åtti prosent like. Derfor kan jeg skrive om mennesker fra det 19. århundre som jeg gjør, sier forfatteren.

Skattekisten

– *Du går i ditt syttiende år. Hvordan har alderen forandret deg?*

– Jeg er blitt mer forsonlig innstilt til det meste. Vi skal alle bort herfra en gang, vi går inn i rekken med alle de andre i slekta som en gang har levd og gått bort. Så da kan vi fryde oss desto mer mens vi er her.

– *Hva er det aller første du husker i livet?*

– Jeg husker mye. Det aller første var: Far og jeg kjører til butikken i hest og kjerre. Så lar far meg gå litt selv for at jeg skal øve meg. Jeg er to år gammel. Far kjører over en liten bakketopp, så jeg ikke ser ham lenger. Det ligger noen små kongler på bakken. En mann går utenfor butikken med hendene på

ryggen. Dette hadde jeg aldri sett før! Om jeg var redd? Nei, jeg trodde ikke at far ville reise sin vei.

– *Er dette et av bildene i skattekisten i hodet som du bruker når du skal skape litteratur?*

– Ja. Og det som er gøy med å skrive, at du ser hva som avsløres bare du bruker blikket og observerer. Du ser hva folk gjør, ikke hva de sier, sier han og forklarer:

– Da min grandonkel, Eilert – han som utvandret og som jeg skriver om i «Bror din på prærien» – kom hjem til slutt for å hilse på familien i 1956 etter et langt liv i USA og Canada, fortalte han om hvor bra alt var gått for ham i den nye verden. Eilert var en selvbevisst flottenfeier som strødde om seg med penger. Han hadde alltid mynter i lommen som han delte ut til barna. Han spilte norskamerikaneren til fullkommenhet.

Mange år senere, som voksen, leste jeg brevene hans til canadiske myndigheter. Jeg så at han hadde vært i ferd med å miste mye av farmen sin på grunn av økonomisk krise, uår, tørke, rust på kornet og fallende priser. Eilert slet økonomisk i flere tiår, oppdaget jeg. Så jeg forstod at dette jeg hadde sett som barn, hadde vært spill for galleriet. Men på et vis så jeg ham også klart med mitt syvårige blikk. Når jeg henter opp datidens inntrykk fra hjernen, kan jeg se tegnene.

Hest og kjerre

Hoem kommer med nok et eksempel på hvordan han ser ting som voksen som han ikke forstod betydningen av som

barn. Faren hans var lekipredikant, så det var en selvfølge at alle i foreldrenes omgangskrets hadde en streng seksualmoral. Ekteskapsbrudd var utenkelig, skilsmisse kom ikke på tale. Allikevel kunne han stadig observere at foreldrene nærmest flørtet med andre enn sine ektefeller.

– Det var mye spøk og latter da foreldrene mine hadde besøk. Det var en form for galanteri, hvor det var akseptabelt å tulle litt med andre menns koner. Det var trygt, for det ble jo aldri noe av det allikevel. Dette var noe jeg observerte da jeg var seks-sju år gammel, og forsto betydningen av senere, forteller han.

– Jeg har alltid vært veldig var for stemninger, og for misstemninger. Til slutt blir alle slike hendelser og observasjoner til det litterære råmateriale.

– *Kjørte faren din og du alltid hest og kjerre? Du får det til å virke som om du vokste opp i det 19. århundre...*

– Vi hadde ikke bil, far hadde ikke sertifikat. Traktor fikk de først da jeg dro hjemmefra som 14-åring. Og elektrisitet fikk foreldrene mine i 1953. Det hadde med krigen å gjøre; kraftverkutbygningen ble forsinket på grunn av krigen.

– *Eier du fremdeles denne vakre gården utenfor Molde, der familien din kommer fra, som du beskriver i bok etter bok?*

– Jeg har våningshuset på Bortehaugen i Fræna der min oldemor Serianna vokste opp, sammen med søskena sine, Ola, som drog til Amerika med familien, oldemors søster Gjertine som reiste

først, finsnekker Erik etc. Bortegarden ble delt i to da Ola reiste, og hans del ble solgt ut av familien. Men mor og far kjøpte denne delen igjen nesten hundre år senere. I sin tid var den faktisk en av de største gårdene i Ytre Romsdal. Men oppdeling og vanskelige tider gjorde det vanskelig å klare seg der. Jeg har det gamle huset og har bygd en del mindre hus for å få plass til barna mine.

Litt som Bjørnson?

Jeg møter ham dessverre ikke på trammen mellom rosene i Molde, men det skulle bare mangle, for han har jo bodd i Oslo siden 1968 med unntak av noen år i Sarpsborg og Bergen. Men det er ikke så verst å treffe ham på Det norske teatret heller. Her har jeg sett ham mange ganger, han har blant oversatt flere Shakesparestykker. Og han er jo lett å kjenne igjen med sin holdning, sin høyde og sin manke av krøllete, grånende hår.

– *Når jeg leser om noen av skikkelsene dine, særlig din grandonkel, ser jeg faktisk for meg deg. Eilert er svært høy og staselig, slik du beskriver ham, og et sted ser jeg at han har på seg en stor borsalino-hatt og lang frakk til anklene. Det har jeg sett deg med også, både her og på Nasjonalbiblioteket...*

– Han var høyere enn meg – jeg er 189 centimeter, mens han var 198 eller enda høyere. Og veldig flott. Med mer skarpskåret ansikt enn meg, veldig maskulint, med hake som stod litt ut. Det ser du på fotografier, innvender Hoem.

– *Du har jo skrevet en lang biografi over Bjørnstjerne Bjørnson. Identifiserer du deg litt med ham som nasjonsbygger? Han hadde jo en hatt som lignet din, har jeg sett på bilder...*

– Nei, nei! Jeg er ikke i slekt med Bjørnson, men skulle gjerne ha vært det! Da jeg var med på åpningen av Bjørnson-biblioteket i landsbyen Monterenzio nær Bologna i 2003, spurte noen fra lokalbefolkningen meg: «Er du Bjørnsons tippoldebarn?» Jeg svarte nei, men så snakket de sammen litt, og så sa de: «Ja, det kan vel hende at du sier i Norge at du ikke er i slekt med ham, men vi er gamle damer, og vi vet litt om livet». Sono donne vecchie e conoscono la vita.

– *Hadde de en anelse rett?*

– Hvem vet. Kanskje på morssiden? Det var et såkalt uekte barn der et sted,

langt tilbake opp i Gudbrandsdalen. Men Bjørnson var bare 172 cm, vet du. Han var en fantastisk mann. Men han var ikke god på sjølori.

– *Står du som forfatter i den nasjonsbyggen- de Wergeland-Bjørnson-Grieg-tradisjonen?*

– Det er ingen som kan stå i den tradisjonen lenger. Vår verden er så forskjellig. Men en del av oss forfattere er jo politisk aktive fremdeles. Da Norge sist stemte nei til EU, i 1994, sto jeg i første rekke. Jeg holdt 200 foredrag – jeg har vært med i Nei til EU i årevis. Men det er ikke mitt gemytt å være så mye på banen politisk som Bjørnson var.

Eksistensielle bøker

– *Jeg har en følelse av at alle disse bøkene om familien din i flere ledd bakover er bøker du på en måte «måtte» skrive. Hva drev deg?*

– Jeg begynte å interessere meg for de lange linjene i livet. Jeg mener det jeg skriver om i disse bøkene er eksistensielle temaer fordi de tar for seg viktige menneskelige dilemmaer. Det far hadde fortalt, var utgangspunktet. Jeg hadde fragmenter av historien fra ham. Så begynte jeg å undersøke. Oldefaren min, slåttekaren, hadde jeg hatt lyst til å skrive om for over 40 år siden, for Teatret Vårt i Molde. Men teatersjef Ola B Johansen sa: «Skriv aldri om familien. Du må ta så mye hensyn.» Etter Knausgård gjelder vel ikke det lenger? spør Hoem muntert.

– Jeg prøvde forresten å skrive ut stoffet om slåttekaren, til en roman også, i 1987, men den ble ikke godt mottatt. Så jeg trakk den tilbake, legger han til.

– Så bodde jeg i San Fransisco med familien et år, og en fremmed mann ringte meg og sa: «Edvard Hoem, du er i live! Jeg så navnet ditt på en gravstein i Sisseton i South Dakota.» Det viste seg at han snakket om Edvard Hoem som døde i 1940, og var sønnen til Sara og Ole Hoem. Etter det har jeg møtt hundrevis av slektninger i USA og Canada. Jeg reiser jevnlig for å snakke med dem, oppsøke museer og lete i arkiver, særlig gamle aviser.

– *Hvor mye av romanserien er basert på kirkebøker, arvedokumenter, skiftepapirer, brev oppbevarte i familien og lignende, og hvor mye er fri diktning?*

– Jeg fant forbausende mye ved å lete i kilder i Norge, USA og Canada, og jeg

hadde mange over Atlanteren som hjalp meg med å lete også. Jeg har lest brevene som min farfar Anton Edvard, broren til Eilert, sendte mellom 1900 og 1912, og korrespondansen mellom Eilert og skattemyndighetene i Edmonton i de vanskelige 30-årene. Jeg har dokumentasjon på at slåttekarens svigerinne, Gjertine, protesterte på konfirmasjonsundervisningen på 1800-tallet. Damer som gjorde det på den tiden, er det noe ved! Hun hadde ben i nesen. Dermed hadde jeg fanget noe viktig ved karakteren hennes.

Fakta stimulerer

– *Følte du iblant at all den faktiske kunnskapen hindret deg å dikte fritt?*

– Nei, det var motsatt: Jo mer faktisk kunnskap, desto lettere synes jeg det var å dikte. Jeg skrev boken om min tippoldemor, jordmora Marta Kristine, to ganger. Da jeg skrev første versjonen i 2011 visste jeg ikke at Hans, mannen hennes, endte med å bli syk på sinnet. Da jeg forsto dette – for det var ingen annen forklaring på at de mistet alt de eide og var så dypt i gjeld da han døde – løsnet det. Jeg synes den nye versjonen, som kom i fjor, er mye bedre.

Hoem forklarer at skiftepapirer og auksjonspapirer viste at jordmor Marte Kristine og mannen hennes måtte selge huset og de fleste av eiendelene sine. Jordmora selv var jo en sterk kvinne som trosset alt for å bli en av Norges første jordmødre. Så denne katastrofen i livet deres kunne neppe være hennes skyld. Da han fant ut at mannen hennes hadde vært i krigen – «og bajonettkrig er det verste du kan tenke deg» – skjønte han at Hans måtte ha lidd av krigstraumer.

– *Det er få eller ingen skurker i bøkene, folk har ulike egenskaper, men dette er mennesker som gjør så godt de kan innenfor sine personlige begrensinger. Jeg synes du stiller deg for forståelsesfullt overfor alle...*

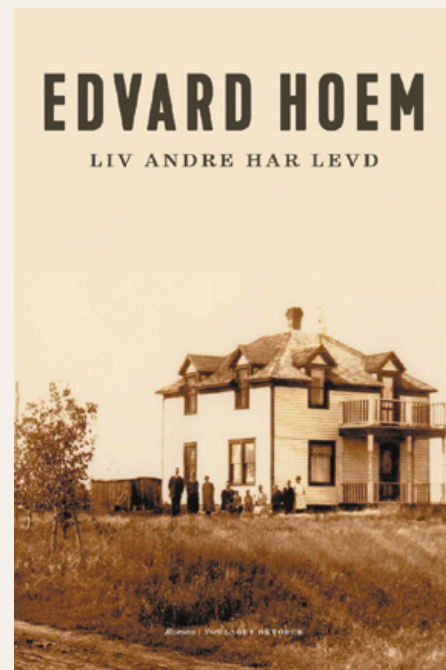
– Det er fordi jeg er blitt en gammel mann! Selv Strindberg, som ellers var så stridbar, sa «Det är synd om människan» i Ett drömspel. Det er en presis observasjon. Men det er ikke bare synd på oss. De store lidelsene og den store fryden lever side om side i livet. Det skjer veldig tragiske hendelser, og nye barn blir født. Alt i alt er det en fantastisk reise.

– *En reise du kan tenke deg å fortsette litterært – helt til vår tid?*

”

Nei, nei! Jeg er ikke
i slekt med Bjørnson,
men skulle gjerne
ha vært det

– Da må jeg skrive om meg selv, og det har jeg ikke lyst til. Jeg har egentlig lyst til å skrive om vår tids rikdom og oljealderen i romanform, men har ikke funnet noen måte å gjøre det på.

Nære livet

En av de fascinerende tingene ved menneskene i Hoems bøker er at de levde så veldig der og da. De hadde sin Bibel, og den leste de flittig i. De leste en gang iblant i avisene om hovedstaden eller fremmede land også. Men ellers dreide stort sett alt seg om gården de bodde på, årets avling, gleden over nyfødte barn, bekymringer for barna som vokste opp, sykdom og ulykker, økonomiske bekymringer for fremtiden. Men også gleden over å være til. Fjell og fjord, hav og den vakre utsikten fra slåttekarens gård synger med i Hoems skildringer av det hardtarbeidende småkårsfolket. Slåttekaren Knut Nesje levde hele livet på sine seksten mål i Rekneslia eller Moldelia.

Verden utenfor, inkludert øvrigheten, forholdt folk seg til bare en gang i blant. Ellers var alt nært, livet ble levd her og nå. Kuene til slåttekaren hadde ikke numre, som kuer i vår tids fjøs. De hadde vakre navn som Hjertros, Fløtros, Lykkenkomme, Sommerros, Drivlin, Buskjenne og Advent.

– *Filosofen Edmund Husserl snakker om den magiske livsverden, altså hvordan menneskene så på livet i den forvitenskapelige hverdagen, før omgivelsene ble*

«avtryllet». Er det en lengsel tilbake til denne mer «naturlige» verden i bøkene? Har vi i vår tid mistet noe, synes du?

– Jeg mener kanskje det. Vi lever mindre i den nære livsverden enn før. Vi vil være så ekspansive og stadig farer hit og dit. Når du er helt ung og skal erobre verden, oppfatter du ikke at du er ganske lykkelig der du er. Han legger til:

– Nå er barna og barnebarna det viktigste for meg. Mitt nærmiljø er blitt Oslo, hvor jeg har bodd i over 20 år. Jeg er blitt glad i steder her i byen, og i hvordan årstidene skifter i byen. Jeg studerer hus og fasader og fryder meg over detaljene i Thorvald Meyersgate når jeg går til skrivestuen min i Rådhusgata i Oslo.

De som dro og de som ble

– *Et hovedtema i de fire første bøkene er de som reiste til Amerika versus de som ble igjen. Amerika-farerne kommer ikke til noe paradys heller. Det blir nesten som en konkurranse mellom hvem som trakk det beste loddet – og det ender med uavgjort?*

– Ja, det tror jeg også. Eilert klarer seg bare med nød og neppe i den nye verden. I den gamle verden levde bestefar Anton Edvard og familien hans utrolig nøysomt. Det siste husker jeg godt. Besteforeldrene mine spiste nesten bare mat som kom fra egen gård. For eksempel grynsuppe med sildebiter i! Det stakk opp aks og stalker av suppen, så delikat var den ikke. Mor var helt sjokkert. Dette var langt ut på femtitallet.

I «Landet som ingen har sett» skriver du:

«Ein gong trudde Eilert som tusenvis, ja, millionar av andre, at kvart menneske er smed for si eiga lykke og at hardt arbeid og kløkt er metode som fører til velstand. Gjennom sine læreår, først på præriene i USA, deretter på Alberta-prærien, hadde han innsett at det var store og ukjente krefter som avgjorde om arbeidet hans skulle bera frukt eller ikkje.» Med andre ord: det ble ikke noe av the American dream for din grandonkel...

– Nei, og dette spiller det store eksistensielle drama som menneskene sto i. De måtte velge om de skulle bli i fattig-Norge eller reise ut. Hvis de reiste, hadde de ingen garantier og visste også at de neppe ville se familien sin igjen.

Vi står alle alene i livet når vi tar slike store valg. Vi som lever i dag også. Hvor mye skal jeg ta hensyn til de andre og hvor mye kan jeg tillate meg å følge drømmene mine? Eilert tok det store spranget, men endte allikevel med å bo som en fattig mann hos døtrene sine de siste årene, han eide ingenting på slutten.

Som Abraham

– *Det gamle testamentet er en klar inspirasjonskilde for deg? Dine personer sammenligner seg selv med Abraham som førte jødene til Kanaans land...*

– Helt riktig. Legitimasjonen og inspirasjonen for de som dro til Amerika, var Abrahams oppbrudd. De gjorde som Abraham, de emigrerte til det lovede landet.

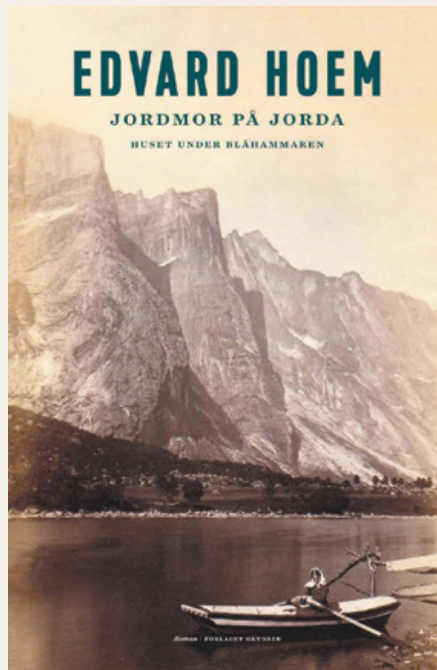

– Jeg synes det er så fint du går inn i personene på deres egne premisser, forsøker ikke å tolke dem med vår tids blikk. Her er det ingen koner som blir banket helseløse, ingen kvelende og mørk religiøsitet og andre ting som er blitt våre stereotypiske ideer om fortiden...

– Det finnes noe som heter samtidsprovincialisme. Vi tror vi er så mye bedre enn de som levde for hundre år siden eller mer. Men slik er det ikke. Dette gjelder, på en måte, i forhold til andre som lever i dag også. Når jeg møter noen av mine amerikanske slektninger for eksempel, hender det at de har holdninger som står meg fjernt. De tror kanskje ikke på Darwins utviklingslære, eller på at verden står overfor temperaturrendringer. Da sier jeg: «Selvfølgelig!» Jeg argumenterer ikke mot kulturforskjeller.

– Alle romanpersonene har et naturlig forhold til religion; kristendommen er et udiskutabelt bakteppe i livet deres. Men det ser ikke ut til at de mest uttalt religiøse av dem, de som kalles «lesere», fordømmer de andre som ikke er frelst?

– Det er sånn jeg har opplevde det selv i familien. Far var lekpredikant, men jeg husker ikke et vondt ord om andre som ikke delte hans livssyn. Det var mye annet som bandt menneskene sammen før i tiden. De bodde nær hverandre, slet mot de samme stormene, bekymret seg sammen over avlingen eller sykdom eller krig.

Gud og AKP

– Er du blitt religiøs ved å bli mer kjent med forfedrene dine?

– I min radikale ungdom, sammen med de gudløse vennene mine, var religion ikke noe tema, begynner Hoem.

– Jeg satte ikke min fot i en kirke på 15 år. Så ble jeg kjent med sandinistiske prestere i Nicaragua og gikk til nattverd igjen etter 20 år. Dette var vel i 1994. Så dette med kristendommen begynte lenge før jeg ble bedre kjent med slåttekaren og hans familie.

– Du var AKP-er, men det er lenge siden. Er du fremdeles «et sted på venstresiden» i bred forstand?

– Ja. Men jeg angrer på AKP-tiden. Jeg skulle ikke ha vært medlem av partiet. Sånne som meg skal ikke ha denne typen restriksjoner. Det var en periode i AKP da romanskriving, kunst, ikke var bra nok. Man skulle skrive politisk eller aller helst jobbe i en fabrikk. Men jeg tok ikke så stor skade av den tiden heller.

– Finner du mye støtte blant venstreradikale venner for ditt nasjonale og kristne engasjement?

– Jeg tror religion respekteres mer nå. Jeg vet ikke om jeg har veldig stor støtte, men det er også veldig sjelden at jeg finner folk som fordømmer. De som gjør det, har uansett sine egne problemer.

– Du har tidligere sagt at du utforsker sosiale klasser i disse bøkene, og det ser jeg

”

Jeg skriver om en tid med store forskjeller mellom fattig og rik, og det kommer tydelig fram

noen steder. Eilert skriver i brev til sin Bastian Georg i «Bror din på prærien» at «det står mellom den grådige kapitalen og den produserende klassen også i den nye verden». Men når representanter for overklassen en sjelden gang dukker opp som personer, som familien Gørvell i «Slåttekaren», er de faktisk skildret som ganske sympatiske?

– Jeg skriver om en tid med store forskjeller mellom fattig og rik, og det kommer tydelig fram. Men jeg ser ingen grunn til å male enkeltpersoner med svart pensel. Det dreier seg om historiske personer fra Molde og omegn, som er godt dokumentert i skriftlige kilder. De var ikke blodsugere. Det fantes en humanistisk overklasse som behandlet sine folk med verdighet. Men Nesje var jo heller ingen opprører, han var en trofast tjener, sier Hoem og understreker:

– Jeg er glad for min røde fortid, men samtidig har jeg aldri hatt sans for tendensiøse framstillinger. Man merker det hvis pekefingeren ligger under i teksten. Skriften må ikke preges av forfatterens forkynnelse.

Språkets rytme

Edvard Hoem understreker at han ikke ser på romanene sine som en slags slektsforskning. De er romaner. Språket er, påpeker han, like viktig i historiske romaner som i all annen form for skjønnlitteratur.

– Mest glad blir jeg når musikken og språket klinger sammen. Når jeg skriver om at de ror ut på fjorden og setningene avspeiler rytmen i roingen. Når jeg skildrer et bryllup med dans, og språket danser. Jeg er glad for at anmelderne trekker frem det poetiske i språket i bøkene mine. Slåttekaren ble nylig oversatt til dansk og kåret til en av de tre beste av årets oversatte romaner av danske kritikere.

Jeg angrer
på AKP-tiden

Foto: Paal Audestad

Edvard Hoem går i bokhyllen:

– Les Strindberg

– Strindberg er min største litterære helt. Hvor bør du begynne? Med «Hemsöborne» eller «Röda rommet». Så kan du lese «Inferno», sier Edvard Hoem.

Hoem har oversatt mye Shakespeare, har skrevet en bok om Strindberg, og har en voldsom bredde i sitt litterære engasjement. Så hans anbefalinger overrasker ikke.

Han synes ikke Strindbergs ry som kvinnehater verken bør skremme kvinnelig eller mannlige lesere. Den store svensken lar nok mennene få det lengste strået i dramaene sine, men han

har så mange gode psykologiske og eksistensielle innsikter at det får vi bære over med. Og i stykker som «Påsk» eller «Et drömspel» er kvinneskikkelsene positivt fremstilt.

– Bokserien om din slekt i flere generasjoner har visse likheter med «Markens Grøde» av Hamsun. Vi har en nybygger som skaper sin egen gård, en mann og hans kone som lever i nøysomhet på et lite husmannsbruk?

– Hamsun betyr jo noe for alle nordmenn, men i det siste har jeg funnet at jeg leser mindre av 1890-tall-

bøkene hans og mer av senere bøker som «Konene ved Vandposten». Og jeg leser heller Thomas Mann – «Trolldomsfjellet» og «Dr Faustus» spesielt.

– Hvilket forhold har du til O E Rølvaags «Giants of the Earth» eller Wilhelm Mobergs «Utvandrere/Innvandrere», hvor tematikken ligner endel på din, eller for den saks skyld til Dag Solstads telemarksroman?

– Fine bøker alle sammen, men ingen av dem har hatt noen betydning for meg da jeg skrev disse bøkene. Jeg leser heller amerikanere som Faulkner og Steinbeck. ■

Penger, penger. Eit hovudargument for å slutte med overdagspenger er at bibliotekarene ikkje treng vere pengeinnkrevjarar. Brukere vi har snakket med, synes likevel det er greitt med overdagspenger.

Gebyr til bry

Overdagspengar på biblioteket er praksis over det ganske land. Men det skapar konflikt, stenger folk ute og tek opp verdifull tid, meiner kritikanerane. Og no er det fleire bibliotek som tek til å endre på den.

AV MARIA PILE SVÅSAND
FRILANSJOURNALIST

Å få eit straffegebyr for å ikkje levere bibliotekbøker i tide, er om lag like tradisjonsrikt som det å få seg eit lånekort på biblioteket i seg sjølv. Men no møter praksisen motbør verda over, og vert kalla usosial og eit hinder for sjølvne kjerneoppgåvene til biblioteket.

Lite kunnskap

Det er nesten like mange modellar for overdagspengar som det er bibliotek, men dei alle fleste har ei form for gebyr om ein leverer for seint. Mange har eit lågare gebyr for born, og det er ulikt om

ein får låne nye bøker eller ikkje før ein har betalt for seg.

– Dette er ein praksis som er så utbreidd og langvarig, at ein ser på den som sjølvst. Men me veit lite om den verkar som forventa, seier **Nina Stenbro**.

Ho er rådgjevar ved fylkesbiblioteket i Vest-Agder og ein av fleire som engasjerte seg i debatten etter eit

innlegg på bloggen *Biblioteket tar saka*.

– Me treng eit kunnskapsgrunnlag som seier noko om meir enn det økonomiske. Om kva det gjer med biblioteksbruka, omdømet til biblioteket og om relasjonen til brukarane, seier ho.

For det er klart at overdagspengar kan gje biblioteka ei viss inntekt, noko som for mange kan vere viktig i møte med kommunen sitt krav om inntening. Men verkar dei for å halde omløpshastigheita oppe og svinnet nede?

– Det er eit for dårleg verkemiddel for omløpshastigheita, og det har uansett vore ei markant nedgang i talet ►

på purringar dei siste åra på grunn av betre rutinar for å minne på når lånetida er ute og at ein kan forlenge lånet digitalt, seier biblioteksjef ved Tønsberg og Færder bibliotek, **Tone Eli Moseid**.

Rammar dei mest sårbare

I USA har overdagspengar vore debattert ei stund, og fleire og fleire bibliotek kuttar ut bøkene. I eit TED-foredrag i desember tok bibliotekar **Dawn Wacek** frå biblioteket i La Crosse i Wisconsin sterkt til orde for å slutte å krevje slike bøter. Ho peikar særskilt på at bøtene rammar skeivt, då dei går hardt ut over dei med låg inntekt hardt, medan dei gjerne ikkje betyr så mykje for dei med betre råd. Samstundes er det gjerne dei som kjem frå låginntektsfamiliar biblioteket er aller viktigast for. Wacek fortel at på hennar bibliotek var det 10 000 personar som var blokkert frå å låne bøker grunna uteståande bøter, og i fattige område i byen var dei heile 23 prosent som var blokkert frå biblioteket.

For denne gruppa kan det gjere at ein sluttar å bruke biblioteket, og det gjeld også i Noreg.

– Eg har jobba i bibliotek der eg har sett at born som brukar biblioteket mykje har fått lånekortet sperra. Ofte kunne me ha funne ei løysing, men det får me ikkje moglegheita til fordi dei ikkje kjem tilbake, seier Stenbro.

Ho trur gebyra kan skape ein terskel som gjer at folk ikkje vil bruke biblioteket, eller la borna sine bruke det. Det kjenner også Moseid seg att i.

– Me har opplevd at foreldre ikkje vil at borna skal få seg lånekort fordi dei er redde dei vil få bøter for for seint leverte bøker, seier ho.

Betre tid

I Tønsberg slutta dei med overdagspengar i august. Moseid ser berre positive effektar.

– Me merkar absolutt ein skilnad. I tillegg til at publikum er veldig positive,

har me langt mindre trøkk i skranken, og har betre tid til publikumskontakt og formidling, seier ho.

Då slutten for overdagspengar fall samstundes med andre omleggingar, er det vanskeleg å talfeste den frigitte tida i Tønsberg, men ifølgje ei sak om gebyrkutt på Karlskoga bibliotek i det svenske Biblioteksbladet frigav endringa 40 prosent av ei stilling.

Wacek meiner i foredraget sitt også at ein slett ikkje tener på å krevje inn pengane, fordi det kostar meir i ressursbruk enn ein tener inn, og at ein kan frigjere mykje tid for bibliotekarane på å slutte med det. I Tønsberg sender dei no ut to purringar på null kroner, før ein får eit erstatningskrav for boka, då kjem det i tillegg 200 kroner i administrasjonsgebyr. Gebyret vil ifølgje Moseid gi om lag dei same inntektene som overdagspengane gjorde før.

Uvant

Men praksisen med purregebyr er også så innarbeidd at det kan ta litt tid å venne seg til at dei ikkje blir kravd inn, også for publikum. På biblioteket i Asker slutta dei med overdagspengar i 2015, og har ei liknande ordning som den i Tønsberg. To purringar utan innkrevjing av pengar, så vert det sendt krav om erstatning. Men den kjem av og til overraskande på folk.

– Me opplever at ikkje alle har forstått at purringane faktisk er purringar, sidan det ikkje følger med gebyr, seier biblioteksjef **Siri Tidemann Naalsund**.

Ho har ikkje opplevd å få klagar, men nokre tilbakemeldingar om at rekninga kjem overraskande på. Biblioteket tek gjerne imot boka også då, men det må betalast 100 kroner i administrasjonsgebyr til rekneskapsavdelinga i kommunen. Likevel er det ei god ordning, seier Naalsund.

– Det har fjerna diskusjonane som kan oppstå, og konflikter frå biblioteket. Det skal jo vere ein positiv stad å vere.

Då ho sjølv ikkje var biblioteksjef då ordninga vart innført, vil ho ikkje sei så mykje om korleis utviklinga har vore, men fortel at talet på erstatnings-

krava auka noko dei første to åra, men no har gått ned igjen. Noko som tyder på at publikum har blitt vane med ordninga.

Framleis vanleg

Diskusjonar til tross, dei fleste biblioteka har framleis overdagspengar. Eit av dei er Deichmanske bibliotek i Oslo, der vaksne får eit gebyr på 100 kroner ved andre purring, mens born får ikkje krav om overdagspengar. Leiar i publikumsseksjonen ved hovudbiblioteket, Annike Selmer, seier dei heller ikkje har planar om å endre praksis.

– Gebyret har ein preventiv effekt, og ein har god moglegheit til å levere eller forlenge lånet før ein får gebyr, seier ho.

Ho peikar på at ein i dag ikkje er nøyd til å betale i skranken, men har gode moglegheiter til å betale på nett.

– Eg har høyrte om svært få som ikkje ønsker å bruke biblioteket på grunn av overdagspengar, men me høyrer det av og til.

I 2018 sendte Deichman ut krav om overdagspengar for om lag 485 000 kroner. Med kjapp hovudrekning blir det under 5000 rekningar – eller forfalt lån, noko som utgjer under ein halv prosent av det totale talet på utlån.

Amnestidagar

Frå USA fortel Wacek vidare om ulike praksisar for å møte dei som er for seine med å levere inn bøkene sine, og som ynskjer å unngå å betale gebyr. San Francisco Public Library hadde til dømes ein amnestiperiode då alle kunne levere inn bøkene og få purregebyret sletta. På seks veker kom det inn 700 000 bøker, ei av dei var 100 år for sein. Samstundes fekk 5000 brukarar opna bibliotekskortet sitt att.

Eit hovudargument for å slutte med overdagspengar frå både Stenbro og Moseid er at bibliotekarane ikkje treng vere pengeinnkrevjarar.

– Ein må jo spørje seg om det å måtte fokusere på ubetalte gebyr er det ein kulturformidlar skal drive med, seier Stenbro.

Å sleppe diskusjonar om gamle purregebyr og dårlege varslingsmoglegheiter har gjort arbeidskvardagen lettare på Tønsberg og Færder bibliotek, seier Moseid.

– Det er ubehageleg å gjere folk merksame på at dei skuldar pengar. Og no har me meir tid til å vere ute på golvet og i kontakt med publikum.

Trur du eit betre forhold mellom bibliotekarane og publikum i seg sjølv kan føre til at fleire leverar i tide?

– På direkte spørsmål må eg svare ja. Eg trur det er same tendens som ein ser frå mindre bibliotek. Der personalet har

nærare kontakt med brukaren, trur eg noko av effekten blir at brukarane opplever større forplikting til å følge reglane.

Ho seier ho sjølv var skeptisk til å slutte med overdagspengar då ho høyrte

at Asker bibliotek gjorde det for nokre år sidan, men at ho no heilt har endra meining.

– Av og til må ein spørje seg kvifor ein gjer noko, og ofte er kanskje svaret at det berre er fordi ein alltid har gjort det. ■

Kva syns de om overdagspengar?

Utanfor Bergen Offentlege bibliotek er det faktisk ingen av dei Bok og Bibliotek spurte som har noko imot overdagspengar, så lenge det ikkje er store summar, og ein har fått purring på bøkene.

Phoebe Papoi:

Det syns eg faktisk er kjempeflott. Utan faren for gebyr hadde eg kanskje aldri klart å levere nokon bøker tilbake.

Nguyen Tran (t.h.):

Det er ikkje snakk om veldig store summar, så eg syns det er ok.

Tiffany Yang (t.v.)

Det er forståeleg at det er ei straff for å levere for seint, utan ville nok folk vore mindre bevisste. Men det kunne kanskje vore mogleg å ha andre alternativ, til dømes for folk med dårleg råd. I Taiwan, der eg kjem frå, kunne eg velje om eg ville betale litt for kvar av dei 9 dagane eg var for sein, eller å godta å bli utestengt frå biblioteket i 9 dagar.

Atle Kårstad:

Eg har måtte betale overdagspengar, det skjer nok mange, og gjer at ein skjerpar seg litt. Eg er så glad i biblioteket, og syns det er eit så bra tilbod, at ei bot er greit. Det er trass alt mi eiga feil om eg må betale det.

FAGFORBUNDET | Yrkesseksjon kirke, kultur og oppvekst

Fagforbundet for deg som jobber i bibliotek

• **Fagforbundet kjemper for lønna di** og for å forbedre og forsvare medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår. Skal vi få gjennomslag, er det viktig at vi er mange.

• **Vi forsvarer rettighetene dine.** Med rundt 17 000 godt skolerte og dyktige tillitsvalgte kan du få hjelp når du trenger det.

• **Norges beste innboforsikring.** Når du melder deg inn i Fagforbundet får du LOfavør Innboforsikring som er landets beste innboforsikring.

• **Stipend til videreutdanning.** Fagforbundet har gode stipendordninger for medlemmene. Som medlem kan du få stipend til grunn-, etter- og videreutdanning og kortere yrkesfaglige kurs.

• **Juridisk bistand.** Som medlem i Fagforbundet får du juridisk hjelp til saker knyttet til arbeidsforholdet ditt.

Velkommen som medlem!
Send SMS **Fagforbundet medlem** til 1980.

Norges eldste vitenskapelige bibliotek:

Et svært viktig bibliotek

En million bøker. Gunnerusbiblioteket i Trondheim rommer enorme bokskatter og mye, mye, mye mer med historisk sus fra flere hundre år tilbake i tiden.

AV HARALD VINGELSGAARD
FRILANSJOURNALIST

Gunnerusbiblioteket er veldig viktig for Norges hukommelse og vår nasjons identitet. I vårt bibliotek har vi dokumentert sentrale begivenheter som har funnet sted i

Norges historie, ikke bare med originale dokumenter og bøker, men med samlinger som belyser begivenhetene, sier Stein Johansen som er leder av Gunnerusbiblioteket.

Vi møter ham i resepsjonen i første etasje i Gunnerusbiblioteket, som ligger på Kalvskinnet i Trondheim sentrum. Biblioteket består av to ti etasjes høye bygninger som rommer magasiner med

for Norges hukommelse

bøker, lesesal, bokbinderi og blant annet kontorer.

Attraksjon

Johansen viser vei til biblioteket i biblioteket, det vil si Knudtzonsalen, hvor det er en boksamling med 2.000 bøker, testamentert etter Broder Lysholm Knudtzon i 1866, to år etter hans død.

I denne salen er det historisk sus, på mange måter. Dette er stedet for å oppleve fortiden i nåtiden. Bøkene er

satt opp i mahognibokhyller. Midt i rommet står et gedigent ovalt bord, og rundt bordet er det plassert chippendale-trestoler. Under taket henger en flere hundre år gammel venetiansk lysekrone. På veggene skinner historiske relieffer av marmor, marmorbyster og et kopperstikk, prospekt av Roma fra 1760. Knudtzon er også med i den forstand han er på et bilde på veggen. Hele rommet har dempet belysning. Stemningsfullt.

Straks bøkene settes i bokhyller i et

rom som dette, får boksamlingene og kulturhistorien en betydning på en annen måte, enn om man ser bøkene i et magasin spredt mellom andre bøker, slik det er ellers hos oss.

Her er det reiseskildringer, dikt, romaner, bøker om geografi og naturvitenskap fra 1500-tallet og fram til midten av 1800-tallet. Mange bøker handler om datidens siste oppfinnelser og oppdagelser. Religiøs litteratur, som var vanlig på den tiden, er det derimot lite av i denne samlingen, sier Johansen.

Stemming. Her i Knudtzonsalen er det en spesiell stemming og bøker fra 1500-tallet til 1800-tallet. Stein Johansen leser.

En spesiell bokskatt som tilhører Knudtzonsamlingen, er et eksemplar av Missale Nidrosiense, en messebok som ble laget for Nidaros erkebispedømme i 1519. Neste år feires 500 års jubileum for denne boka.

Boksamlingen er så eksklusiv at han nesten ikke tør å ta ut en bok fra hyllene, uten å være redd for at den blir skadet. Men bøkene er i god stand, lite brukt.

Boksamlingen tilhørte familien Knudtzon og ble testamentert til biblioteket av kjøpmann Broder Lysholm Knudtzon, som var sekretær i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap som stiftet Gunnerusbiblioteket i 1768, for 250 år siden.

Laboratorium for opplysningstiden

Gunnerusbiblioteket er som et opplysningstidslaboratorium, og gjenspeiler spesielt 1700-tallet, det sentrale opplysningsårhundret.

– Gunnerusbiblioteket er et viktig opplysningstidslaboratorium for hele Norden, fra perioden på slutten av 1600-tallet til begynnelsen av 1800-tallet. Samlingene er rikholdige, allsidige

og godt bevarte. Samlingene består ikke bare av bøker om et bestemt emne, og en bestemt forfatter, men vi har annen litteratur om det samme emnet og andre forfattere som har skrevet om samme tema. Samlingene fra 1700-tallet er mye mer helhetlige enn fra de andre periodene fra 1500-tallet og fram til i dag, sier Johansen.

Her er noen av de store samlingene med bøker som rommer mye fra 1700-tallet:

- Thorvald Boeck – 30.000 bind.
- Gerhard Schøning – 12.000 bind
- Broder Lysholm Knudtzon – 2.000 bind

Gunnerusbibliotekets arkiv etter Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap fra 1760 til 1860 er spesielt viktig for denne tidsperioden. Dette er i hovedsak en samling av brev som ble sendt og mottatt av vitenskapsselskapet. Brevene er digitalisert og kan leses på www.gunnerus.no.

Jubileum

Gunnerusbiblioteket ble stiftet av Det kongelige Norske Videnskabers Selskap, etter initiativ fra Johan Ernst Gunnerus.

Ideene til både vitenskapsselskapet og biblioteket fikk han under utenlandsopphold i Halle og Jena. I år er det for øvrig 300 år siden han ble født. Gunnerus var biskop i Trondheim midt på 1700-tallet.

Han var blant annet lidenskapelig opptatt av naturvitenskap, vitenskap om datidens teknologi og jordbruk, at det skulle være til nytte. En viktig drivkraft for ham var å kartlegge naturens ressurser.

– Kunnskapen om planter, dyr og mineraler som han samlet, blant annet på visitasreiser til Nord-Norge, og med hjelp av sine prester, ble formidlet i en rekke vitenskapelige publikasjoner.

– Gunnerus var som biskop opptatt av å studere naturen for å få bekreftet Guds eksistens, sier Johansen.

Gunnerusbiblioteket ble bygd opp litt etter litt, i beskjeden målestokk i begynnelsen. De begynte med noen bøker i 1768. I statuttene for medlemskap i vitenskapsselskapet, står det at hvert medlem som skulle velges inn, enten måtte betale 10 riksdaler til innkjøp av bøker eller å gi to bøker. På den måten begynte de å bygge opp boksamlingen.

Kunst. Broder Lysholm Knudtzon på bildet på veggen over noen av kunstverkene i Knudtzonsalen.

En million bøker

Gunnerusbiblioteket inneholder nå om lag en million bøker. Store samlinger, gaver og noe innkjøp opp gjennom årene har ført til denne enorme mengden med bøker. De eldste bøkene er fra slutten av 1400-tallet.

Alle samlingene fra tiden før 1900-tallet, er av stor betydning for oss i Norge. Samlingene fra 1700-tallet er viktige for hele Europa, fastslår Johansen.

Gunnerusbiblioteket rommer mye mer enn bøker. En viktig del av biblioteket er gamle tidsskrifter, manuskripter og forskjellige spesielle dokumenter.

Gunnerusbiblioteket har originalmanuskriptet til «Ja, Vi elsker dette landet» av Bjørnstjerne Bjørnson. Det har grunnlovskastene til Christian Magnus Falsen og Johan Gunder Adler, og Nicolai Wergeland. Biblioteket har private arkiv etter Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Sigrid Undset, Johan Falkberget og mange andre.

Urgammelt

Gamle helter fra 1200-tallet finnes også i samlingene til Gunnerusbiblioteket, riktignok ikke i bøker, men i dokumenter.

Kong Magnus Lagabøter var den første som ga ut en lovsamling for hele Norge. Den blir kalt Magnus Lagabøters landslov og kom ut på 1200-tallet. Gunnerusbiblioteket har flere utgaver av landsloven, og mange dokumenter fra samme tidsepoke som belyser denne loven. Gunnerusbiblioteket kan til og med tilby nettutstillingen «Landslova» til publikum.

Ser vi noen hundre år nærmere i dag, kommer vi til Reformasjonen, som var en religiøs omveltning fra katolisisme til protestantisme i deler av Europa på 1500-tallet, utløst av Martin Luther som levde fra 1483 til 1586.

Vi har store mengder reformasjonslitteratur fra da reformasjonen kom til Norden, ikke bare dansk litteratur, men også tysk som førte til at den danske ble publisert, sier Johansen. I bøkene til Luther er det mange bilder i en tid da lesekunsten var lite utbredt.

Gunnerusbiblioteket er et skattekammer på mange måter, ikke bare for bøker og dokumenter. Gunnerusbiblioteket har 1,2 millioner fotografier, musikkksamlinger, teatermanuskripter som går tilbake til 1700-tallet og tilnærmet komplett samling av teatermanus ved Trøndelag Teater fra 1937 fram til i dag, i tillegg til mye, mye mer.

Besøk

37.000 personer besøkte Gunnerusbiblioteket i fjor. De fleste er studenter og ansatte ved NTNU. Det er også et populært bibliotek for slektshistorikere, jurister, journalister og mange andre som ønsker å dykke ned i historien. Svært mye informasjon er lagt ut på nettsidene til Gunnerusbiblioteket, www.gunnerus.no.

Fortiden har stor betydning for nåtiden og fremtiden.

Det viktigste vi arbeider med i Gunnerusbiblioteket er å aktivisere samlingene. Det vil si å sette de i sammenheng med det som skjer i vår tid.

Kunnskap for en bedre verden, er NTNUs visjon, sier Stein Johansen.

– Gunnerusbiblioteket kan bidra med mye historisk kunnskap til en bedre verden. Her er det kulturhistorie og vitenskapshistorie som i bunn og grunn gjenspeiler problemstillingene som naturressurser, rettferdighet, fordeling av goder, menneskets plass i naturen, spørsmål om sjelen og spørsmål om dyrs rettigheter, temaer som Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab var opptatt av på 1700-tallet, sier Stein Johansen i Gunnerusbiblioteket ved NTNU i Trondheim. ■

FAKTA:

- Gunnerusbiblioteket er en del av NTNU Universitetsbiblioteket. I magasinene er det store samlinger av norsk, nordisk og europeisk skjønn- og faglitteratur som går tilbake til 1500-tallet. Det meste gamle er skrevet på latin eller tysk.
- Gunnerusbibliotekets vitenskaps-historiske arkiver er i hovedsak arkiv etter ansatte ved NTNU og dets forløpere. Blant annet oppbevares arkiv etter nobelprisvinner i kjemi, Lars Onsager, arkitekt og byplanlegger Sverre Pedersen i Trondheim, og det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs arkiv.
- Beliggenhet: Kalvskinnet i Trondheim
- Stiftet: 1768 av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.
- Antall bøker: En million bøker, i tillegg til tidsskrifter, manuskriptsamlinger og andre unike ting.
- Biblioteket har 1,2 millioner fotografier, musikkksamling, teatersamling og mye annet.
- Antall ansatte: 13. En spesialist på det latinske språket, latinist, er nyansatt.
- Biblioteket arrangerer foredrag, seminarer, utstillinger, kurs i slektsforskning og lokalhistorie og mye mer.
- Gunnerusbibliotekets nettside er www.gunnerus.no

Stormen, Bodø – Årets bibliotek 2018

Stormen bibliotek hadde
i 2018 over 400 000
besøkende.

TEKST: ODD LETNES, REDAKTØR
FOTO: ERNST FURUHATT

«Stormen bibliotek er eit fyrtårn som ikkje berre lyser opp Bodø, men regionen rundt. Det har inspirert også mindre kommunar rundt som ser bibliotek som ein viktig aktør i si stadutvikling.

Sidan opninga for fire år sidan har Stormen etablert seg som eit naturleg samlingspunkt og møteplass for folk i og rundt Bodø. Faktisk er besøkstalet firedobla sidan opninga.

Stormen er eit kulturkvartalet, der samarbeid med andre var tenkt på allereie frå byrjinga av. Dei har ein eigen koordinator som planlegg, utviklar og gjennomfører arrangement. Stormen har

også vore vertskap for tv-overførte valsendingar og for litteraturprogrammet «Brenner». Det er med på å ytterlegare setje biblioteket på kartet.»

Stormen har flyttet Bodø sentrum nærmere havet.

Lyst, luftig og tiltalende.

Bibliotekleder Trud Berg.

Slik begrunner juryen sin avgjørelse i en pressemelding fra Norsk biblioteksforening.

Bibliotekleder Trud Berg strålte med et stort smil 10. januar da prisen ble

Barneavdelingen med bøker og rom for lek.

annonsert i Fritt Ords lokaler i Oslo.

– Dette er en fantastisk oppmuntring, sa hun.

– *Ja, hva har det nye biblioteket betydd for Bodø?*

– For det første har Stormen, altså konserthuset og biblioteket, bidratt til å snu byen mot havet og skapt liv i en bydel som før stort sett var en trist parkeringsplass og en busstasjon. Når det gjelder bibliotekbruken, vil jeg si det så sterkt at bodøværingene nå virkelig har begynt å gå på biblioteket. Det gamle biblioteket hadde 125 000 besøk per år, nå har vi over 400 000. Vi har med andre ord blitt en viktig møteplass hvor folk går får å lese, jobbe, treffe bekjente eller bare være til stede. Og ikke minst har publikum nå begynt å besøke alle våre store og små arrangementer og aktiviteter, alt i alt med stort og smått over 600 i året, sier Berg og legger til.

– I sum må alt dette ha gjort noe med bodøværingen. Det skulle jeg gjerne sett noe forskning på.

– *Er det noe du er spesielt stolt av?*

– Jeg er først og fremst veldig stolt av

alle de ansatte som virkelig har stått på med lange arbeidsuker i lang tid. Etter fire år ser vi nå at de valgene vi gjorde sammen til å begynne med, har ført til gode resultater. Jeg vil også peke på «Unge Stormen», hvor vi har skapt et helt nytt tilbud til ungdommene i byen. Og ikke minst er vi glad for alle ulike organisasjoner og initiativer som har skapt arrangementer hos oss, og blitt nære samarbeidspartnere. Dette er kanskje det viktigste bidraget til vi har lyktes som vi har.

– *Hvilke utfordringer og oppgaver ser du framover?*

– Vi skal fortsette den kursen vi har lagt opp med spennende arrangementer og aktiviteter. Men det løftet vi har gjort med å bli en aktuell møteplass, har paradoksalt nok gått noe på bekostning av boka. Vi vil derfor fokusere mer på bøker og lesing i framtiden. Vi skal lage en ny strategi denne våren, og den vil blant annet handle om hvordan vi også kan få brukerne til å ta med seg ei bok når de går fra biblioteket. Tidspunktet for dette er jo helt perfekt, siden hele 2019 skal være et nasjonalt leseår. ■

Vil du prøve ei motstraums avis?

Les Dag og Tid gratis i tre veker. Med automatisk stopp.

Send SMS
med kodeord
PRØV til 59444840

DAG OG TID

Bibliotek på hjul

Ut til folket med bøker, filmer og tidsskrifter, på norsk og sørsamisk. Slik er det når «Kultur- og bibliotekbuss/Kultuvre- jïh gærjabusse» er på tur.

AV HARALD VINGELSGAARD
FRILANSJOURNALIST

Spennende!

Disse tre ungene fra Ysterhagan barnehage har funnet bøker som de leser på trappa i bussen: Milla Danielsen-Grytbakk, Ella Sørøfte Mortensson og Neila Andersen Bransfjell.

– ut til folket

Spesialbibliotekar Arnhild Tveikra ønsker velkommen til bussen.

– Stig på! Vi stiger på i Røros i Trøndelag. Forventningsfulle barn gleder seg til å få besøk av bussen ved en barnehage og ved en skole. Vi er i et sørsamisk område, Røros kommune,

hvor norsk og sørsamisk er likestilt. Det er ingen tilfeldighet at navnet Kultur- og bibliotekbuss/Kultuvre- jth gærjabusse står på norsk og sørsamisk på begge sider av bussen.

Første stopp. Ysterhagan barnehage.

– Buerie aerede! Sier Tveikra til de

voksne og barna som kommer.

– Buerie aerede – god morgen.

Ungene går raskt inn i bussen og bakover til hyllene med bildebøkene. Hver enkelt av dem finner en bok, setter seg i trappa eller på en stol for å studere disse bøkene nøye. ►

Glade. Barnehagemedarbeider Anne Nordbrekken og ungene ved Brekken oppvekst- og lokalsenter er glade for at de har fått låne bøker av spesialbibliotekar Arnhild Tveikra i bussen.

Anne Marit Jåma, som arbeider som språkstimulator i barnehagen, er med ungene inn i bussen.

– Jeg er ansatt i barnehagen for å stimulere til at sørsamisk blir mer brukt. Målet er at sørsamisk skal bli dagligtale.

– Vi bruker de sørsamiske bøkene vi låner veldig mye i barnehagen, sier Jåma. Ysterhagan hadde 12 sørsamiske barn da bokbussen var på besøk.

Sørsamisk og nordsamisk

– Bussen er et meget godt tilbud. Det sier Johan Klemet Kalstad som fulgte sine to barnebarn til bussen denne dagen. Ungene snakker både sørsamisk og nordsamisk.

Bestefar Kalstad er fra Kautokeino – nordsamisk område.

– Det er ikke mye annet enn bussen og denne barnehagen som viser at det er samer på Røros, synes han.

Etter at Trøndelag ble ett fylke, kom det riktignok opp skilt med både norsk og sørsamisk skrift langs innfartsveiene til det nye fylket. Røros har samer som lever av reindrift. De har et reinslakteri. Og mye annet samisk. Men det er ikke lett å få øye på det samiske som turist i Røros sentrum. Nesten ingen går i samiske klær i gatene.

Ungene i bussen plukker hver sin bok. Bestefar tar med bøkene «Plupp och lämlarna» og «Dåredh Ingriden, Jähhan jih govsen gåajkoe» som hans to barnebarn vil låne.

Arnhild Tveikra skanner alle bøkene

ved en av de to skrankene i bussen, legger bøkene i en plastkasse og overrekker dem til barnehageassistent Linda Vintervold. Ungene og de voksne fra barnehagen er veldig glad for at de fikk besøk fra bussen. De går fornøyde tilbake til barnehagen.

Døren lukkes. Sjåføren starter bussen. Kultuvre- jäh gærjabusse skal videre. Tid for fjelltur med buss i norsk natur. Formiddagsturen på tre mil fra Røros til Brekken er som å kjøre inn i et vinter-postkort i desember. Hvite fjell. Trær dekket med snø. Noen bolighus her og der. Gårder med røde fjøs.

Oj. Reinsdyr! Fire reinsdyr går ut i veien hundre meter foran bussen, men sjåfør Emil Pedersen kjører svært forsiktig på det glatte føret, med is og hardpakket snø i veibanen. Reinsdyrene snur og går ut på et jorde. Heldigvis. Vi har sett noen av tamreinene til samene.

Sola er trøtt

Noen minutter senere stopper sjåføren ved Brekken oppvekst- og lokalsenter. Ungene løper inn i bussen og flokker seg rundt formidler Arnhild Tveikra. Tid for lesestund som hun har avtalt med oppvekstsenteret på forhånd.

– Her har jeg en bok, «Aeredesnaestie» «Morgenstjernen», og den handler om en stjerne. Nå er det vinter, mørkt om kvelden og mørkt om morgenen. Da er sola...

– Lita, sier en av de ivrige ungene som opptrer som sufflør.

– Ja, da er sola lita. Sola er trøtt. Etter at den har klatret høyt opp på himmelen om sommeren, må den hvile. Men først må den vekke ei stjerne, en stjerne som sover med pysjamas.

Ungene følger nøye med på hva hun sier og ser på bildene i boka samtidig.

– Sola sender stråler til stjerna, men den våkner ikke før sola kiler den, forteller Arnild Tveikra. Stjernen begynner å skinne. En skinnende stjerne i natten i boka.

Ungene får høre hele fortellingen fra boka som er skrevet av Alice M. Pedersen.

Dette er en av Arnhild Tveikra sine favorittbarnebøker. En gripende historie. Hun levde seg inn i fortellingen da hun leste og viste fram bilder, noe som smittet over til ungene, tilhørerne, som satt med stjerner i øynene. Dette er formidling. Formidling av det sørsamiske.

Ungene fant deretter bøker de ville låne, før noen av skoleelevene kom inn i bussen og lånte bøker, både på sørsamisk og norsk. Om lag en femtedel av bøkene i bussen er på sørsamisk.

Som i barnehagen Ysterhagan, ble bøkene scannet for utlån inne i bussen av Tveikra. På gjensyn.

Farvel Brekken for denne gang.

Sjåfør Pedersen kjører med stor kurs gjennom vinterland tilbake over fjellnaturen i Brekken, Røros og med retning Trondheim.

Fakta om Kultur- og bibliotekbussen/Kultuvre- jñh gærjabusse:

- Kan ta med inntil 4000 bøker.
- Kjører til 12 kommuner.
- 33 stoppesteder.
- Den besøker de faste stoppestedene sju ganger i året.
- Har tre ansatte, to bibliotekarer og en sjåfør i et team. Fire andre bibliotekarer er med på noen turer i året, deriblant Arnhild Tveikra.
- Tre turer går til flere kommuner: Den ene på Fosenhalvøya til Osen, Roan og Åfjord. Den andre ut til Snillfjord og Frøya ved kysten. Den tredje til innlandet og fjellregionen Midtre-Gauldal og Røros samt Engerdal i Hedmark og Storsåtern i Älvdalen kommune i Sverige. I tillegg kommer flere dagsturer til Rennebu, Melhus og Levanger.
- Utlån:
- 2017: 19.100 enheter.
- 2018: I overkant av 16.000 enheter.
- Nedgangen skyldes at Hitra sluttet å være med på ordningen med buss i 2018.
- Utgiftene til bussen er i overkant av tre millioner kroner i året.
- Bussen betales av Trøndelag fylkeskommune, kommunene som får besøk og Sametinget, rundt regnet om lag en tredel til hver av disse tre.
- Bussen har et bredt og oppdatert utvalg av bøker, filmer, tidsskrifter og lydbøker. Egen samling litteratur, filmer og tidsskrift på sørsamisk, både til barn og voksne. Det er også et bredt utvalg av litteratur om sørsamisk og samisk kultur og historie.
- Trøndelag fylkesbibliotek får støtte fra Sametinget til å gi ut bøker til barn og ungdom på sørsamisk – for det meste oversettelser. Dette gjøres for å styrke det sørsamiske språket.
- Utenom ordinær kjøring er bussen både arrangør og deltager på forskjellige arrangementer som barnefestivalen Juba Juba, den sørsamiske kulturfestivalen Raasten Rastah, Fantasyfestivalen på Verdal. Den har vært med på blant annet Tråante 2017, UKM – Ungdommens kulturmønstring og den samiske nasjonaldagen 6. februar.
- Bussen tilbyr egne arrangementer, både på den faste ruten og egne turneer.
- Bussen har som mål å gi samme tilgang til informasjon, kunnskap og opplevelser – uavhengig av hvor man bor.
- De sørsamiske symbolene på bussen er fra Maja Dunfjelds bok Tjaalehtjimmie. Form og innhold i sørsamisk ornamentikk.

Skaper kultur

Arnhild Tveikra synes det er stas å arbeide i bokbussen, en avveksling for henne som til daglig er innkjøper og driver med registrering av sørsamiske bøker og fjernlån for Trøndelag fylkesbibliotek i Trondheim.

– Kultur skapes der mennesker møtes. Slik er det naturligvis også med sørsamisk kultur, understreker hun som selv kan litt sørsamisk.

Hun er glad for å nå fram til små barn i barnehagen og skolebarn med sørsamisk.

– Får du lese lyst, er det en kunnskap for livet. Våre bøker på sørsamisk – og norsk – kan gi barna lese lyst og bokglede. En glede de kan nyte godt av gjennom hele livet, samtidig som de kommer til å møte mye pliktlesing, både på skolen og i arbeidslivet.

Denne gang har Tveikra og sjåføren vært på en tre dagers tur. De startet mandag morgen i Trondheim. De stoppet blant annet ved Røros videregående skole. Ved butikken i Elgå hvor noen voksne lånte romaner. Ved veien i

Gutu i Engerdal hvor noen sørsamiske familier, som bor i nærheten, lånte bøker. Ved et kapell på Storsåtern i Älvdalen i Sverige, hvor svenskene lånte noen av bussens svenske bøker. Og ved Ysterhagan barnehage og Brekken oppvekst- og lokalsenter. Før de kjørte tilbake til Trondheim hvor bussen holder til.

Når det ikke er bibliotek der folket ønsker bibliotek, så kommer biblioteket på hjul – som buss. Om en måned kommer bussen tilbake. Til glede for barna i Ysterhagan barnehage og oppvekstsenteret i Brekken. ■

Avreise. Her er sjåfør Emil Pedersen og Arnhild Tveikra klar for avreise fra Brekken i Røros.

Bibliofil nå også i Kristiansand og Stavanger

Vi er veldig glade for å kunne ønske folke- og skolebibliotekene i Kristiansand og Stavanger velkommen til Bibliofil. Vi ønsker lykke til med bruk av nye nettløsninger.

Leveransen er gjort etter anbudskonkurransen hvor bibliotekene i Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand gikk sammen om å velge felles biblioteksystem.

Mariann Schjeide, leiar av Norsk Bibliotekforening

Korleis få erfaring utan erfaring?

Eg hugsar då eg søkte min første bibliotekarjobb. Som blodfersk bibliotekar hadde eg ikkje mykje relevant å skryte av i porteføljen og på cv-en.

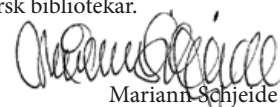
Eg trur eg nemnte både at eg hadde vore elevrådsleiar, barnepassar og hamburgerseljar i tillegg til ekstra-jobben på sjukeheim. Referansane eg hadde som barnepassar for naboen eller godteriseljar i kiosken heime var ikkje noko eg la ved søknaden. Mange år seinare som biblioteksjef var eg van med å ha unge og nyutdanna kandidatar til intervju på diverse stillingar. Og eg hugsar eg sa noko om manglande erfaring til eit ungt, nyutdanna menneske som sat nervøs på andre sida av bordet, og svaret kom raskt og overraskande ampert: «Korleis skal eg få erfaring om ingen vil gi meg denne erfaringa?» Eg blei overrumpla og svar skuldig. Tilsetjinga skulle vise seg å vere veldig smart og til stor glede og nytte for biblioteket.

Ikkje alle kan ta sjansen på å vere tøff og direkte i eit intervju. Det står så mykje på spel. Men til deg som har tilsettingsmynde: Når signerte du sist arbeidskontrakt med ein heilt nyutdanna bibliotekar? Hang du deg, som meg, opp i den manglande erfaringa? Såg heller ikkje du kva han eller ho kunne bidra med av ungdommeleg mot, nytenking, eit nytt blikk, ei oppdatert og ny utdanning? Vi ser ikkje mange nyutdanna ferske bibliotekarar rundt om på møte eller konferansar. Dei blir ofte ikkje prioritert for å få reise. Dei kjenner seg kanskje heller

ikkje, i verste fall, så veldig velkomne. For vi finn ofte våre eigne når vi skal setje saman ein komité, ei arbeidsgruppe eller få folk inn i styre og stell. Den vi jobba i lag med sist, dei vi studerte saman med, og så vidare. Folkens, vi må skjerpe oss!

Eg har hatt nokre studentar i praksis gjennom åra, og eg har sagt til dei at eg gjerne kan vere referanse når dei skal begynne å søke jobbar for alvor. Det er alltid muleg å seie noko positivt om nokon, sjølv på eit spinkelt grunnlag. Og eg har heilt nyleg erfart at det kan vere utslagsgivande for at ein nyutdanna får sin første bibliotekarjobb.

Sist, men ikkje minst: Vi som er bibliotekarar har eit ansvar på å vere med på å løfte fram våre nye unge kollegaer. Dei som skal bringe biblioteka framover inn i ei ny tid, dei som skal vere med på endringar som vi ikkje har sett førebels. Vi må setje mot i dei, og vi må gi dei tiltru til at dei kan klare oppgåvene vi gir dei. Så kjenner du ein nyutdanna bibliotekar eller nokon som er i ferd med å bli det? Tilby deg å vere referanse på ein CV. Det er lite for deg, men kan bety alt for ein fersk bibliotekar.

Mariann Schjeide

Leiar av Norsk Bibliotekforening

Medlemssider fra
Norsk Bibliotekforening
– et bilag til Bok og Bibliotek

Innhold:

Leder	s. 1
Intervju med Geir Jørgen Bekkevold	s. 2
Bibliotekarar - et verdensomspennende superhelt-team	s. 3
Skolebibliotekseminar 2018	s. 4-5
Suksesshistorie: Haram folkebibliotek	s. 6
Småstoff	s. 7
Medlemsintervju	s. 8

Ansvarlig for bilaget:

Mariann Schjeide

Kontaktperson for bilaget:

Cecilia Elsen

ce@norskbibliotekforening.no,

tlf: 23 24 34 38

Grafisk design: Malin Redvall,

malin@reddesign.no

Generelle henvendelser

til Norsk Bibliotekforening:

nbf@norskbibliotekforening.no,

Twitter: @forbibliotek,

Instagram: @norskbibforening

Facebook: @norskbibliotekforening

Nettsider:

www.norskbibliotekforening.no

Intervju med Geir Jørgen Bekkevold

Geir Jørgen Bekkevold er stortingsrepresentant og familiepolitisk talsmann for KrF.

- Du satt i juryen for Årets bibliotek i fjor og du er varamedlem i hovedstyret. Hvorfor er du opptatt av bibliotek?

- Bibliotekene er en fantastisk arena for å styrke lesegledden, spesielt for barn og unge, og viktig for å gjøre tilgjengelig litteraturskattene for hele befolkningen. Noe av det aller flotteste med bibliotekene er nettopp at de er åpne for alle, og sånn sett utgjør en møteplass mellom ulike generasjoner og grupper som deler kjærligheten til bøker.

- Hvorfor ville du sitte i styret i Norsk Bibliotekforening?

- Jeg synes det var en veldig fin mulighet til å få bidra til at bibliotekene fortsatt skal ha en viktig rolle i samfunnet vårt, både på institusjoner og i lokalsamfunn. Samtidig er det veldig fint for meg som kulturpolitiker å kunne ha en arena der jeg kan drøfte saker med de som «har skoa på».

- Hvilke biblioteksaker mener du er viktigst?

- Som familiepolitisk talsmann for KrF har jeg en «yrkesskade» som gjør at jeg ser de fleste saker gjennom barne- og familieperspektivet. Derfor er jeg glad for at skolebibliotekene har fått midler til å styrke arbeidet med å stimulere barn og unge til å lese mer.

Ellers ser jeg også mulighetene bibliotekene har til å samarbeide mer på tvers og med aktører i frivilligheten, for å kunne gi et enda bedre tilbud og bidra ytterligere til språkopplæring, integrering og dialogarbeid. Jeg er også opptatt av bibliotekenes mulighet til å legge til rette for det offentlige ordsiftet og er veldig glad for de initiativ bibliotekene tar for å være arena for ulike samfunnsdebatter.

«Norsk Bibliotekforening er meget bevisst på å fremme bibliotekene som mer enn et oppholdssted for bøker.»

- Hva er realistisk å få til?

- Her er mange gode tiltak allerede iverksatt, og jeg opplever at Norsk Bibliotekforening er meget bevisst på å fremme bibliotekene som mer enn et oppholdssted for bøker. Nettopp når flere blir oppmerksom på hvilke muligheter for fellesskapet som ligger i bibliotekene som samlingssted og møteplass, kan det også bli mulig å få til nye satsinger og

styrking av bibliotekets virksomhet. Her må det gjøres et arbeid både på nasjonalt og kommunalt nivå, både av oss folkevalgte og av bibliotekenes støttespillere og brukere.

- Hvordan kan du jobbe med biblioteksaker på Stortinget?

- Vi er jo nå så heldig at vi har en kulturminister som har et uttalt engasjement for bibliotekene. Vår jobb i Stortinget blir å sørge for at dette engasjementet materialiserer seg i konkrete satsinger!

- Hva er utfordringene du kan møte på Stortinget?

- Alt handler om prioriteringer. Derfor blir utfordringen jeg- og også Norsk Bibliotekforening for så vidt, møter på, er at det alltid er mange gode saker som ønsker seg styrkede bevilgninger og oppmerksomhet. Men jeg mener det er tid for en fornyet satsing på bibliotekene våre, fordi vi må sikre at nye generasjoner får gleden av å erfare det skattkammeret som bibliotekene våre er, og som representerer den siste kulturarenaen som er åpen og gratis for alle.

Bibliotekarere – et verdensomspennende superhelt-team

Paneldeltakerne fra programposten "Libraries Supporting Social Inclusion for Refugees and Immigrants" under ALA Annual 2018

Av Anne Kjeilen Thuv og Veronicha Angell Bergli

Høsten 2017 kom det en e-post på BibliotekNorge-lista, med Call for papers til American Library Association (ALA) Annual 2018 i New Orleans. Temaet var bibliotek og sosial inkludering.

Vi er rådgivere ved Finnmark fylkesbibliotek og har begge engasjert oss i, og jobbet med bibliotek som arena for integrering. Anne Kjeilen Thuv har skrevet masteroppgave om temaet og sitter i dag i styret til Norsk Bibliotekforenings spesialgruppen for flerkulturelle bibliotekstjenester (FlerKult). Veronicha Angell Bergli jobbet på Vadsø bibliotek i den perioden Vadsø fortsatt hadde Nord-Norges største asylmottak og var den kommunen som bosatte flest innvandrere per innbygger. I romjula sendte vi inn vårt forslag til presentasjon. Så en dag i februar tikket det inn en e-post fra den internasjonale avdelingen i den amerikanske bibliotekforeningen. De ville invitere oss til å holde en kort presentasjon under programposten «Bibliotek som arena for sosial inkludering av flyktninger og innvandrere».

Med 25 000 deltakere er ALA Annual noe av det største som skjer i bibliotekverden. På programmet sto både Michelle Obama,

Veronicha Angell Bergli og Anne Kjeilen Thuv i t-skjorter de fikk på konferansen.

Viola Davis, Sally Field og oss. Man kan trygt si at vi hadde nerver og et stort ønske om å være gode representanter fra Norge og Finnmark. I presentasjonen la vi vekt på biblioteket som en viktig og naturlig integreringsarena, formålsparagrafen til den norske bibliotekloven, at integrering er en toveis prosess, samt våre funn og erfaringer. Både i spørsmålene etter vår presentasjon og i andre presentasjoner med lignende tema ble det tydelig at selv om bibliotekarere tenker likt og har det samme samfunnsoppdraget verden over, så er forskjellene virkelig store.

Biblioteket som samfunnsbygger og kunnskapsformidler var temaer som gikk igjen i flere av programpostene på konferansen. Dette er viktig i Norge, men i USA, et samfunn med store forskjeller og områder med høy fattigdom, er dette høyaktuelt. Vi fikk høre hvordan bibliotek rundt om engasjerte seg sterkt i formidling av både praktisk og teoretisk kunnskap, jobbet aktivt med å skape et værested, hvordan de forholder seg til hjemløse, hvordan de arrangerer lese- og språkprogrammer for analfabeter og innvandrere. Mye felles med Norge, men samtidig er utfordringene der av en annen dimensjon.

Det var en «once in a lifetime» opplevelse å få presentere på en så stor konferanse. At konferansen i tillegg var i New Orleans var fantastisk. Etter en herlig uke fylt med blues og jazz og masse faglig påfyll, følte vi begge på en enorm yrkesstolthet. Selv om frontene og de sosiale forskjellene er mindre i Norge, er kjerneoppgavene våre og samfunnsoppdraget vårt det samme. Når vi satt oss på flyet for å reise hjem til Finnmark, følte vi oss som en del av et verdensomspennende superhelt-team.

Vi er veldig takknemlige for støtten vi fikk fra Norsk bibliotekforening, Norsk bibliotekforening avdeling Nord, Bibliotekarforbundet og egen arbeidsplass, uten den hadde vi ikke fått vært med på dette fantastiske eventyret.

Skolebibliotekseminar 2018 – en fagdag om lesing og kildekritikk

27. september 2018 ønsket Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for skole (NBF Skole) og spesialgruppas leder Mari Hopland 150 deltagere velkommen til Skolebibliotekseminar 2018 på Nasjonalbiblioteket.

Tekst: Mari Hopland

Skolebibliotekseminar i regi av NBF Skole

NBF Skole er Norsk Bibliotekforenings forkjempere for skolebibliotek. Spesialgruppen jobber for at alle elever skal ha tilgang til gode skolebibliotek. Skolebibliotekseminar 2018 er det fjerde i rekken av årlige skolebibliotekseminar, og dette seminaret hadde videregående skoler som målgruppe. Skolebibliotekarere, lærere og skoleledere, i tillegg til andre med interesse for lesing og kildekritikk i videregående opplæring deltok.

Skolebibliotekseminar 2018 er filmet og ligger tilgjengelig på nettsiden skole.norskbiibliotekforening.no/opptak.

Tema for seminaret var lesing og kildekritikk. Videregående skolebibliotek er spesialiserte fagbibliotek, og deres formål er å støtte elevenes opplæring. I *Opplæringsloven* er det formulert som at skolebiblioteket skal brukes aktivt i opplæringa og være særskilt tilrettelagt. Derfor ønsker NBF Skole å tilby faglige seminarer som dette, der skolebibliotekene settes i tett sammenheng til ulike deler av opplæringa. Skolebibliotekseminar 2018 holdt et høyt faglig nivå og var tenkt å gi skolene praktisk kunnskap rundt hvordan skolebiblioteket som læringsarena og skolebibliotekarens kompetanse kan brukes pedagogisk i elevenes opplæring. Lesing og skriving som grunnleggende ferdigheter er relevant i alle fag. Samtidig ser vi at teknologisk utvikling setter stadig større krav til hver enkelts evne til å forstå og vurdere informasjon, både med kildekritikk og det nye begrepet

kildetillit - lansert av Thomas Nygren under skolebibliotekseminaret.

I løpet av dagen ble det holdt 8 foredrag om videregående skolebibliotek. Tema skulle være lesing og kildekritikk, men alle foredragsholderne dro uoppfordret også fram skolebibliotekenes rolle for å bygge et solid demokrati og jobbe med dannelse i skolen.

Skolebibliotek – mest skole eller mest bibliotek?

Tarjei Helland, byrådssekretær for Oppvekst og kunnskap i Oslo, SV-politiker og utdanningsforsker åpnet seminaret med et innlegg om skolebibliotekene i Oslo og stilte spørsmålet om skolebibliotekene skal være mest bibliotek eller mest skole. Han besvarte det selv med at skolebiblioteket er en del av skolen og skolens oppdrag, og dermed må lene seg mest mot skole – og gjerne de store skoleprosjektene som dannelse, demokratibygging og å utdanne kritisk tenkende – og lesende – mennesker.

Kildekritikk og kildetillit

Thomas Nygren, universitetslektor i didaktikk ved Universitetet i Uppsala,

Thomas Nygren forsker på svenske ungdommers mediebruk og kildekritiske ferdigheter.

Sverige, presenterte funn fra sin forskning om svenske ungdommers forhold til digital kildekritikk. Gjennom prosjektet Nyhetsvärderaren.se har han undersøkt nyhetsstrømmen til 12000 svenske ungdommer på jakt etter falske nyheter. Og nyheten er at ungdommene i liten grad eksponeres for falske nyheter, og at de i like stor grad som voksne klarer å skille troverdige kilder fra utroverdige. I tillegg til å lære elevene om kildekritikk, er skolen også nødt til å lære dem om kildetillit og hvilke kilder som fortjener og ikke fortjener den tilliten.

Kildekritikk i praksis

Siv Marit Ersdal, bibliotekleder ved Drammen videregående skole, fortalte om Kildeprosjektet ved skolen. Hvert år lærer skolens 400 VG1-elever om kildekritikk i naturfag. I kildeprosjektet skal elevene skrive en tekst om et omdiskutert tema fra kompetansemålene i naturfag. Lærere og bibliotekarere er sammen med elevene i fem 90-minutters økter, hvor bibliotekarene veileder dem i kildekritikk, faglæreren i det fagspesifikke. Prosjektet har pågått i flere år, og er stadig under utvikling. Interesserte kan lese mer på bibliotekets side på drammen.vgs.no.

Utviklingsplan for skolebibliotek

Wenche Rudshaug Kavli, rektor ved Skedsmo videregående skole og Anne Brit Ingholm, bibliotekleder ved Mailand videregående skole, fortalte om *Utviklingsplan for skolebibliotek* i de videregående skolene i Akershus 2018-2020. Planen er vedtatt politisk og både arbeidet med planen og planen selv har vært viktig for mange skoler i fylket. Utviklingsplanen setter en del standarder som flere skoler og fylker kan strekke seg etter, som tall på areal og en bemanningsnorm ut fra elevtall. Flere skolebibliotekplaner finnes på skolebibliotek.no.

Et bibliotek er et bibliotek er et bibliotek!

Nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre

snakket om Nasjonalbiblioteket og folkeopplysningen. Det store folkeopplysningsprosjektet Nasjonalbiblioteket gjør nå, er digitalisering av store mengder materiale – og at dette materialet gjøres tilgjengelig for folk. Noe er tilgjengelig for alle, noe er tilgjengelig for alle som kommer til et bibliotek. Skolebibliotek kan tilby den samme digitale tilgangen som alle andre norske bibliotek, til blant annet

beste venn. Hun er på Instagram og Facebook som Skrivelæreren, der hun deler skrivestartere og andre skrivetips.

Diktanalyse – kjedelig? Pøh.

Kjersti Rognes Solbu, norsklektor ved Fyllingsdalen videregående skole og rådgiver ved Skrivesenteret i Bergen, snakket om hvorfor diktanalyse er viktig også i skolen i 2018. -Det finnes

Skolebibliotekseminar 2019

Skolebibliotekseminar 2018 er det fjerde skolebibliotekseminaret NBF Skole har arrangert. I 2015 var det Sørnorsk Skolebibliotekseminar i Lindesnes, for grunnskolen. I 2016 var det Nordnorsk Skolebibliotekseminar i Tromsø for videregående skole. I 2017 var det Nordnorsk Skolebibliotekseminar i Bodø for grunnskolen. Og nå altså Skolebibliotekseminar

Nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre snakket om tjenestene Nasjonalbiblioteket tilbyr skolene.

Merethe Henden Kronholm, norsk-lærer ved Mysen vgs, er opptatt av at skriveing er lesingens beste venn.

Tarjei Helland, Byrådssekretær for Oppvekst og kunnskap i Oslo, SV-politiker og utdanningsforsker åpnet seminaret med et innlegg om skolebibliotekene i Oslo.

store mengder aviser. For et bibliotek er et bibliotek er et bibliotek, og Nasjonalbiblioteket forsøker å ikke skille mellom de ulike bibliotekstypene.

Ta unge lesere på alvor

Hilde Slåtto, rådgiver i Foreningen lles og prosjektleder for Rein tekstaksjonen, fortalte om sine møter med ungdom som leser samtidslitteratur. Hennes erfaring er at ungdom gjenkjenner kvalitet og avfeier dårlige bøker på et vel så høyt nivå som hun gjør som litteraturviter og litteraturkritiker. Legg til side noen fordommer, og ta unge lesere på alvor, var den klare oppfordringen fra Slåtto.

#Skrivelæreren

Merethe Henden Kronholm, norsk- og engelsklærer ved Mysen videregående skole er opptatt av å få med alle elever ved å skrive for å lære, og å gå i dybden på fagene de lærer. Fagfornyelsen vektlegger blant annet demokrati, livsmestring og dybdelæring, og hun viste hvordan hun bruker ulike metoder for skriveing i klasserommet. Skriveing er lesingens

ikke det læreplanmål man ikke kan nå via samtidslitteraturen! sier Solbu. Ut fra boka *Samtidslitteratur i klasserommet* viste hun ulike metoder for å jobbe praktisk med poesien, og deltagerne på seminaret fikk selv prøve seg på diktanalyse i praksis.

2018 – en fagdag om lesing og kildekritikk i videregående skole.

Styret i NBF Skole planlegger et nytt skolebibliotekseminar høsten 2019, med grunnskolen som målgruppe. Informasjon om dette kommer nettsiden skole.norskbiotekforening.no og på siden NBF Skole på Facebook.

Styret i NBF Skole 2018–2020 Anne Brit Ingholm, Hans-Petter Storemyr, Veronica Mørch, Line Hansen Hjellup, Arne-Harald Steilbu, Mari Hopland, Ingrid Svennevig Hagen.

Haram folkebibliotek - Billig modernisering med gjenbruk

Haram folkebibliotek har flytta inn i nye midlartidige lokale i Brattvåg. Interiøret inneheld blant anna avkapp frå skip-sdekk og kabeltromblar. Ønsket var å få til eit bibliotek som viste fram den lokale identiteten og industrisamfunnet i bygda.

Tekst: Lisa Alvestad, biblioteksjef Haram folkebibliotek

Ungdomsavdelinga: Ei dør frå det gamle biblioteket er no bord.

© LISA ALVESTAD

«Kreativitet er valutaen.»

Sjølvgjort

I biblioteket i Brattvåg har personalet sjølve gjort mesteparten av arbeidet med interiøret. Veggane vart måla i mørke duse fargar som gir lokalet eit roleg preg. Hyllene er dei gamle, falma og av fleire årgangar. Ved å nytte «søppel» frå industrien og slik skape ein avslappa og rustikk stil, skil ikkje lenger hyllene seg negativt ut. Ein møbelsnekkar hjalp oss å nytte metalldelane frå skipsverftet og pallekarmar til nye hyller, utstilling og bildebokkasser. Materialkostnaden var om lag null. Arbeidsklede frå lokale bedrifter har blitt til puter i pallesofaen. Lysekrona over sofaen er eit kopparrør, omkransa av sveisegasstråder. Flyttinga har sørga for blest kring biblioteket, og utlånet og besøkstala går oppover. Ein treng ikkje eit nybygg for å få til denne auken. Kreativiteten er valutaen.

Frå loftet til gatenivå

Lokalet vårt var på eit loft i kjøpesenteret i over 20 år. Folk måtte opp ei trong trapp og utstillinga viste ikkje utanfrå. No er vi på bakkeplan med vindauge i heile fronten, og folk stikk innom fordi det ser koseleg ut. Mange trur at lokalet er større, og fleire har kommentert at vi har mykje bøker. Sanninga er at lokalet er mindre, og vi har kasta ein tredel av samlinga. Lokalet er luftigare, samtidig som det er koselege sitteplassar rundt om. Or-

ganiseringa er også endra. Vi tenkjer meir som ein butikk med innreiing og plassering. Fleire finn fram sjølv enn før. Fagavdelinga er oppdelt meir tematisk og er spreidd i lokalet. Ein kategori har vi kalla «hobby». Her har vi strikkebøker, sybøker, snekring og måling. I Haram er det stor maritim industri, så vi har ei «til sjøs»-hyll med bøker om båtar og kystkultur. Vi skal få på plass eit par VR-briller. Folk skal kunne sjå reisemålet og drøyme seg vekk. Kundeservice er noko vi set svært høgt. Kundane er godt vande og dette vil vi oppretthalde. Det er enormt viktig at de trivst.

«Biblioteket er den kule hengeplassen i tettstaden no.»

Etter skuletid

Kvar dag etter skuletid kjem det ein storm inn døra frå barneskulen og ungdomsskulen. Dei gjer leker, spelar data og brettspel. Biblioteket er den kule hengeplassen i tettstaden no. Ungdomsavdelinga er noko vi har prioritert, men med gjenbruk her også. I eit industriskap er det brettspel, hob-

Lisa Alvestad er biblioteksjef ved Haram folkebibliotek.

© LISA ALVESTAD

bysaker og makerspace-utstyr som strawbees og littlebits. Snart startar vi opp ungdomsklubb, biblU. Først ut er biblU kreativ med littlebits, sponsa av fylkesbiblioteket. No i haust fekk vi innvilga 950 000 kroner frå fylket til eit pilotprosjekt i makerspace i alle biblioteka i nye Ålesund kommune. Kommunen er ikkje i drift før i 2020, men vi førebuar oss på samanslåinga med ei stor felles satsing i biblioteka. Vi skal også drive vår eigen bibliotekpodcast gjennom året. Vi går spanande tider i møte.

NBF Tidsskriftformidlingen anbefaler Hund & Fritid

Dette er et lærerikt og underholdende familiemagasin om hund og hundehold for alle aldersgrupper som ønsker å vite mer om hunder.

Hund & Fritid har eksistert i over 20 år og har et variert innhold med nyttige artikler og reportasjer fra hele landet, treningssider, fagstoff og fagpanel. Fagpanelet svarer på spørsmål fra leserne og oppdretterne har fått egne sider.

Hund & Fritid skal være et hyggelig, men samtidig et informativt og nyttig magasin som tar for seg de daglige spørsmålene ved det å ha hund.

Alle interesserte er velkomne til å tegne abonnement, enten via NBTF Interaktiv eller ved å sende oss en e-post.

Telefon: 23 24 34 30

E-post:

tidsskrift@norskbiibibliotekforening.no

Vervekampanje 2019

Vi starter året med en vervekampanje! Fra 1. februar til 30. april satser vi på mange nye medlemmer til foreningen. Hypp på vervepremie? Følg med på nettsider og Facebook.

Aksjon skolebibliotek

Aksjon skolebibliotek jobber videre. Det er sendt innspill til Opplæringslovutvalget om styrking av lovtekst og forskrift for skolebibliotek. Se nettsider.

Bibliotekmøte 2020 i Haugesund

Vi er allerede i gang med planleggingen av neste Bibliotekmøte. Det er satt ned en lokal komité som vil bidra til et vellykket møtet med sin lokalkunnskap om myndigheter, kulturinstitusjoner og ressurspersoner. Komiteen består av Marianne Hirzel fra Haugesund folkebibliotek, Tonje Salte Thorsen fra NBF Rogaland, Britt Ellingsdalen fra Rogaland fylkesbibliotek, Irene Waage fra Høgskulen på Vestlandet og Karen Haugsgjerd Reme-Stigel fra Stavanger kulturhus.

Svensk bibliotekstrategi

Utkast til svensk bibliotekstrategi ble sendt ut på høring fra Kungliga Biblioteket i mai 2018. I oktober har det vært arrangert 5 dialogmøter hvor utkastet til strategi er blitt diskutert. Kritikken er blant annet at strategien har for lite visjoner og er for mye handlingsplan og for lite strategi. Kritikken går også på en sterkere sentralstyring og forslag om ny regional organisering for bibliotekfeltet. Strategien skal være klar i mars 2019. Se også: <https://nationallbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/>

Ny generalsekretær i EBLIDA

Den europeiske bibliotekorganisasjonen EBLIDA har ansatt Guiseppe Vitiello som ny generalsekretær. Han har bl.a. jobbet i Europakommisjonen, Europarådet og nasjonalbiblioteket i Firenze. Vitiello startet i januar 2019 og erstatter Vincent Bonnet som har vært generalsekretær siden 2010.

Hva vil du lese om?

Kom med tips og innspill til hva du vil lese om på medlemssidene i Bok og Bibliotek. Send en e-post til ce@norskbiibibliotekforening.no

Reiseavdelinga: På eine vegg er det eit stort kart.

Medlemsintervjuet

© ASLAK OMRETTAD, OSLOMET

Trine Remvik er seksjonssjef ved Helsefagbiblioteket, OsloMet

- Hvordan er det å være seksjonssjef på et fag- og forskningsbibliotek i en tid med så mange endringer?

- Det å være i utvikling er det som gjør jobben morsom! Bibliotek er et evigvarende arbeid under utvikling – og jeg vil påstå at bibliotekarer er ekstremt endringsvillige. I et universitetsbibliotek har vi to ganske forskjellige målgrupper: studenter og forskere/fagansatte. De utfordrer oss på ulike måter, og kontakten med brukerne er inspirerende og svært viktig. Jeg er opptatt av at alle endringer skal føre til bedre tjenester. I en tid der det alltid er en organisasjonsutviklingsprosess rundt neste hjørne er det viktig at vi aldri mister dette perspektivet av syne.

- Hvilke bibliotekpolitiske saker opptar deg?

- Som ansatt i et bibliotek i universitets- og høyskolesektoren er jeg opptatt av biblioteket som bidragsyter til kvalitet i studier og forskning. Akkurat nå følger jeg med på diskusjonen rundt Plan S – planen om at all offentlig finansiert forskning skal publiseres i publikasjoner med åpen tilgang fra 2020. Det er på tide at vi setter ned foten for de store tidsskriftutgiverne. De håver inn penger på vårt behov for tilgang til forskning det offentlige har finansiert og våre ansatte står bak. Samtidig er det viktig at vi ikke ender opp med et system der vi betaler like mye eller mer for å få publisert forskning. Ikke minst er det viktig i et globalt perspektiv – vi må ikke ende opp med et system der utviklingsland går fra å ikke ha råd til å abonnere på egne forskningsresultat til et system der de ikke har råd til å publisere dem.

Når det er sagt, opptar folkebibliotekene meg alltid. Ikke minst er de viktige nå, når vi ser at de sosiale forskjellene øker. Folkebibliotekene er også studiebibliotek for mange fjernstudenter og alltid et mulig arbeidssted for oss alle. Dette offentlige rommet uten krav om adgangsbillett er ekstremt viktig.

- Hvordan tror du fremtidens fag- og forskningsbibliotek ser ut?

- Det er vanskelig å spå – særlig om fremtiden! Den teknologiske utviklingen påvirker oss enormt, men jeg er helt sikker på at behovet for møte- og studiested vil bestå. Vi

er sosiale vesener, og teknikk vil ikke erstatte menneskelig kontakt. Jeg tror også at bibliotekarer vil ha en rolle i å organisere og gjenfinne kunnskap – jo større tilgang på informasjon, jo vanskeligere er det å finne fram. Men jeg tror det er enormt viktig at vi greier å gjøre vår kompetanse synlig.

- Hvorfor er det viktig å være medlem av Norsk Bibliotekforening?

- Det er viktig å ha en organisasjon som synliggjør bibliotek og deres rolle i samfunnet. Det er avgjørende at Norsk Bibliotekforening har god kontakt med de som styrer lokalt og nasjonalt – de trenger våre innspill. En annen oppgave er å få støttespillere på banen – vi så nettopp hva som skjedde med skolebibliotekene i Finnmark da gode krefter slo seg sammen. Men jeg skulle ønske at det var flere ikke-bibliotekarer som var medlemmer i Norsk Bibliotekforening, jeg savner sterke stemmer fra brukerne våre.

Navn: Trine Remvik

Medlem siden: 1984

Stilling: Seksjonssjef ved Helsefagbiblioteket, OsloMet - storbyuniversitetet

Vi er på Instagram!

Vil du låne vår konto?

Norsk Bibliotekforening har fått en Instagram-konto. Følg med på [@norskibibforening](https://www.instagram.com/norskibibforening).

Vi vil låne kontoen vår til bibliotek rundt i landet. Kontoen lånes en hel kalenderuke. Alle typer bibliotek er velkomne til å melde interesse!

Vil du låne vår konto? Ta kontakt med Cecilia ce@norskibibliotekforening.no.

© ILLUSTRASJON: KRISTIN STORRUSTEN

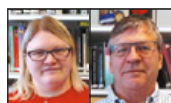

Demokratiserende. Lesing har en utjevnende effekt da den stiller alle på samme nivå.

Å KUNNE LESE

– DØRÅPNER TIL EN NY VERDEN

I framtida ser vi for oss at biblioteket må dyrke et samarbeid på skolen, både i seksjoner og med lærere, slik at vi kan gi elevene det beste tilbudet de kan få. Da skaper vi leseglede og vi kan gi elever og lærere rammer bygget på et oppdatert bibliotek som både har utstillinger, forfatterbesøk, bokklubb og spill-klubb. Da kan vi snakke om at biblioteket er skolens hjerte.

AV IDA LIND SIMONSEN (BIBLIOTEKAR)
& ARNE JØRGEN LØVLAND (NORSKLÆRER)

Ialle de skandinaviske landene er lesekompetansen truet. I Norge er andelen av ungdommer som *ikke* leser stigende, og bibliotekene melder om synkende utlån. I Sverige viser undersøkelser at de som leser mest og klarer seg best, er barn av høyskoleutdanna, mens så mange som 35 % av elevene kommer fra lavt utdanna hjem og er de som leser minst og klarer seg dårligst. I Danmark rapporteres det at skoleelever stadig leser og staver dårligere.

Vi ser at de skandinaviske skolene, uavhengig av forskjellene, opplever en likhet i at de alle fokuserer på at lesing

er viktig. Nettopp fordi lesing er forutsetninga for å kunne lære og tilegne seg kunnskap. I Norge er lesing en av de grunnleggende ferdighetene, og i den nye skissa til læreplan i norsk, gis faget ansvar for å utvikle kompetanse i lesestrategier, skjønnlitterær lesing og kritisk vurdering av tekst.

Lesing har en utjevnende effekt da den stiller alle på samme nivå. Kan du lese godt, forstår du mer – og forstår du mer, vet du mer og kan i økt utstrekning være med og reflektere og drøfte. Premisset for tekstforståelse ligger i lesetrening. Daglig opplever vi at noen

elever fra lavere sosiale lag har en tekstforståelse fullt på høyde med andre. ►

”

... en episk, komplisert og kreativ dystopi som utfordrer leseren på flere plan. Et komplekst og gripende verk med mye spenning som vil appellere til unge ...

Elev om *Rød revolt*

I samtaler med eleven om hvorfor det er sånn, hvilke stimulanser eleven har fått, viser det seg at kunnskapen – eller forståelsen – ikke har kommet gratis, men som et resultat av at de er blitt lest for. Det har vært et fokus på å finne gode og relevante bøker til dem. Det en gang erkjente kan ikke averkjennes – og har du først lært deg å lese, finne gode bøker, etablert interesser og erfart at du er på høyde med andre, er du som bitt av en basill. Det vil forfølge deg, interessen vil kanskje svinge alt etter tid og press og stress, men boka, den legger du aldri bort. Du vender på ulike tidspunkt tilbake til den – alltid og for alltid.

Det står i rammeverket for de grunnleggende ferdighetene at «skolen må gi alle elever likeverdige muligheter til læring og utvikling, uavhengig av deres forutsetninger.» Noen er selvdrevne, noen må varlig skyves, mens andre må oppleve repetisjoner og samtaler før de opplever veksten. Det er sånn det er, og må være – men vi kan aldri gi opp, for det handler om «innsikt i elevenes behov, varme relasjoner og profesjonell dømmekraft. For å skape motivasjon og læringsglede i undervisningen trengs et bredt repertoar av læringsaktiviteter og -ressurser innenfor forutsigbare rammer.» Det å skape et rom for lesing er derfor svært viktig, da det kan skape en elev med leseglede.

Forutsigbare rammer

Nå er vi ved kjerna: forutsigbare rammer. Det å kunne lese handler om å skape mening og økt forståelse, og vi får innsikt gjennom andres erfaringer, meninger og opplevelser. Det er dette som er skolens hjerte – skape et grunnlag for læring. Grunnlaget ligger i ordet – i boka – og den finner vi på biblioteket.

Også blant elevene ved Vågsbygd videregående skole, har vi opplevd en foruroligende nedgang i antall elever som leser eller interesserer seg for å lese. Det er ikke på grunn av dårlig innsats hos oss, selv om vi er de første til å innrømme nettopp det, nei, det handler om en nedadgående trend i hele samfunnet; lesing suger, sosiale medier, Internett, spill – er så mye gøyere. Dess kortere tid det tar for å oppnå en tilfredsstillelse og jo mindre arbeid eller egeninnsats det krever, dess mer tid til overs for noe annet «lettkjøpt, lettspist, lettgjort – unyttig», er mantraet.

I fjor fikk vi flere førsteklasse der en rekke elever fortalte at de ikke hadde lest siden tredje-fjerde klasse. Foreldre var bekymra uten at det hadde leda til ei handling – det var som om alle aksepterte at sånn var det, og lot barna drive med alt annet enn å lese bøker.

Det er klart det er en forskjell på å lese ei bok kontra korte tekster. Den største forskjellen er at i stedet for å bli underholdt, underholder du deg selv når du sitter rolig og slapper av og forsvinner

”

Du er fylt, Laia. Full av liv og mørke og styrke og mot. Du er i drømmene våre. Du vil brenne, for du er en glo i asken. Det er skjebnen din.

Elev om *Englo i asken*

inn i bokas verden. Undersøkelser har vist at en stor del av den voksne skandinaviske befolkninga, og en voksende del av de unge, har problemer med å lese – de er funksjonelle analfabeter. I takt med informasjonssamfunnets utvikling blir lesekompetansen *ikke* mindre betydningsfull. En stor gruppe barn, unge og voksne vil derfor oppleve den teknologiske utviklinga som ei begrensning på egne muligheter for å delta i samfunnslivet, særlig om ikke noe gjøres.

Dette at så mange av de nye elevene ikke leste, ble en vekker for oss, og på et drøftingsmøte like etter, tok vi opp saken med skolens ledelse og fortalte om utviklinga. I forkant hadde vi vært i kontakt med hverandre, og vi hadde noen løse planer for hva vi ønska å gjøre. Bibliotekar utvikla ei skisse for prosjektet som ble godkjent av seksjonsleder. Først ble det gitt tillatelse til å bruke 45 minutt per klasse men, det ble hurtig klart at dette ikke var lang nok tid. Vi så også at dette måtte gjøres obligatorisk for alle klasser. Derfra utvikla prosjektet seg, og etter en stund hadde vi ei satsning klar. Vi fikk med oss norsklærerne slik at vi ved oppstart i år kunne legge forpliktende planer på bordet for hvordan vi skulle utvikle samarbeidet. I de påfølgende trinnmøtene la vi årsplanene for alle trinn for året 2018-19. Vi definerte tre hovedmoduler: lesing, kildebruk og -kritikk og

akademiske henvisninger – i den rekkefølga rent progresjonsmessig.

VG1 – leseprosjektet (høsten)

Alt tar utgangspunkt i eleven. Bibliotekaren kartlegger lesevanene deres ved å spørre om de leser, hvis ja, hva de leser og hvis nei, hva de kunne tenke seg å lese. Skjemaet skal være enkelt.

Tilbake på biblioteket starter arbeidet med kartlegginga, føring av statistikk og det å gruppere bokinteressen. Basert på interessen, lager bibliotekar ei digital bokkasse til klassen – PowerPoint brukes til dette (enkel å redigere og justere).

Noen dager seinere – det er viktig at perioden mellom første og andre besøk ikke er lang – kommer bibliotekar tilbake til klassen og presenterer utvalget av bøker. Vi presiserer at utvalget er basert på klassens interesser og ønsker. Det visuelle blir understøtta av bibliotekarens presentasjon av hver bok – og jo bedre bibliotekaren er som bokselger her, jo større interesse for de valgte bøkene.

Etter at bøkene er presentert, går klassen til biblioteket for å låne boka. Vi er et lite bibliotek, slik at vi ikke har mange eksemplarer av hver, men sammen med faglærere og lesekyndige elever, finner vi bøker til alle. Vi gjør faktisk det, for vi bestiller til dem som ikke får bok. Det blir noe ventetid inntil boka de har ønsket seg ankommer, og når den er her, får eleven ei hentemelding på SMS.

Kanskje noe av det aller viktigste for å få dette til å bli en kilde til kunnskap og læring, er å sette av tid til lesing på skolen. Norskfaget er nasjonalt gitt hovedansvaret, et ansvar vi effektuerer ved å sette av tid til å lese. Lesetida organiseres hovedsakelig sånn at det settes av én skoletime per uke, der det er fokus på å lese.

”

Selv om årstallet for lengst har passert, finnes det i dag flere trusler mot ytringsfriheten og privatlivet. Vil du klare å hindre romanen om Orwell's dystopi fra å bli ei faktabok?

Elev om 1984

Vi har opplevd at i starten kan elever glemme boka, at noen drar hjem etter den, andre låner ei annen bok – for det er gått sport i å lese. Det fins en rekke måter å lese på – noen ønsker lydbok, men de aller fleste liker den analoge versjonen. Noen vil ligge over pulten, noe lettere henslengt og sågar noen under pulten – noen med musikk i ørene, noen spiser, men alle er stille. Lesestunden for ungdommen har en tilleggfunksjon ved at den er sosial, motiverende, utjevnende og gir elevene en kognitiv pust i en ellers travel hverdag. Den er et av ukas store høydepunkt.

VG2 – kildeopplegget (våren)

Til grunn for opplegget har vi satt oss inn i Kildekompasset i tillegg til Google scholar.

Bibliotekar kommer inn i hver klasse i en dobbeltime. Den starter med å gjennomgå korrekt kildebruk og at vi må være observante på at enkelte kilder ikke nødvendigvis er sikre. En del av opplegget er også å lære dem å søke, og hvordan vi gjennom tegn kan avgrense og utvide søket.

For å sikre oss at det vi sier også er det de lærer, har vi laget en oppgave der elevene fysisk må til biblioteket for å finne kildene (to). Den ene kilden er ei fagbok, den andre et skjønnlitterært verk. Begge kildene skal det refereres til på en korrekt måte i dokumentet, som leveres og blir vurdert av norsklærer – og elevene får en karakter.

Opgaven tar utgangspunkt i fordypningsbesvarelsen som de skal skrive med en gang VG3 starter – det

betyr at vi jobber med dette fra juletider i VG2 og får elevene til å peile seg inn på mulig oppgav basert på egne interesser. Vi går mer og mer over til to ulike alternativ de kan velge, et språklig eller et litterært; elevene velger to eller tre bøker – tematisk eller litterær sammenligning.

VG3 – akademisk henvisning

Nå er vi så langt i utdannelsesløpet at den akademiske oppgaven skal skrives. Da er det naturlig at bibliotekar gjennomgår krav til akademisk henvisning slik at elevene forstår hva de gjør.

Hva er parafrasering, hvordan bruke parenteser og fotnoter – APA 6th (Kildekompasset).

Også her har vi laget en oppgave der vi har laget en tekst hvor elevene skal plassere parafrase, sitat og fotnoter på riktig sted. Denne skal leveres norsklærer, som vurderer den – og elevene får karakter.

Avrunding

I og med at norskfaget og biblioteket arbeider tett sammen, kan vi enkelt snu

Forfatterne Ida Lind Simonsen (bibliotekar) & Arne Jørgen Løvland (norsklærer).

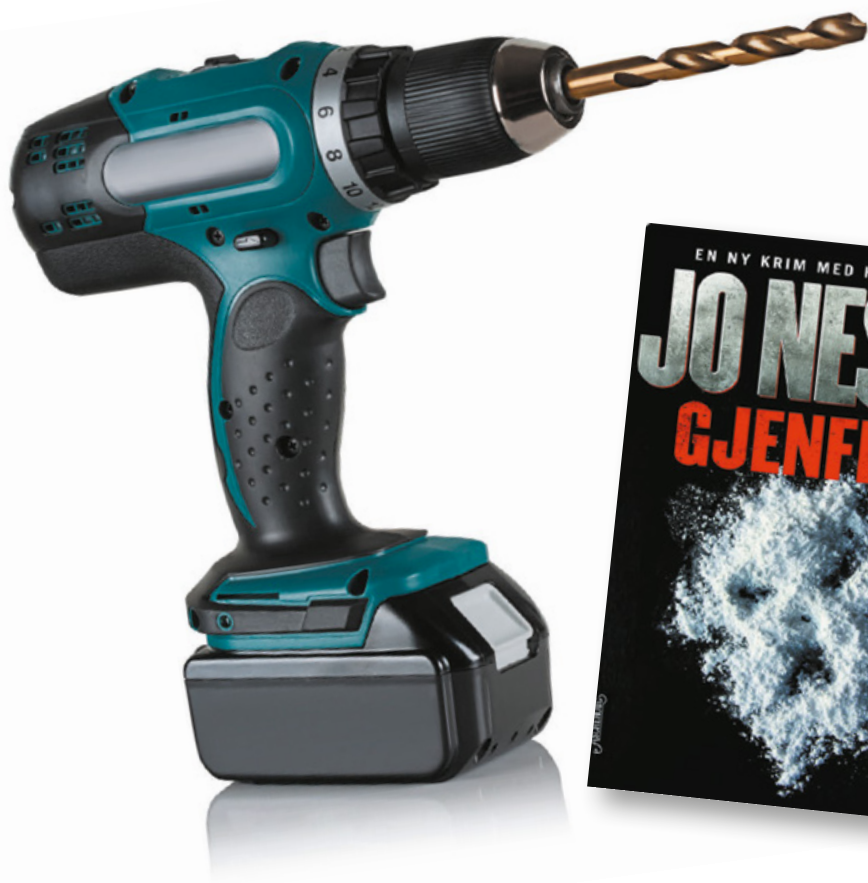
og justere opplegget. Likevel er det sånn at når årsplanene legges, er det slik det blir – og da må de ulike lærerne justere egen halvårsplan etter dem. Bibliotekar deltar på seksjonsmøter ved behov, slik at vi kan finjustere.

Når det gjelder biblioteket og framtida, ser vi for oss at vi må dyrke et samarbeid på skolen, både i seksjoner og med lærere, slik at vi kan gi elevene det beste tilbudet de kan få. Da skaper vi leseglede og vi kan gi elever og lærere rammer bygget på et oppdatert bibliotek som både har utstillinger, forfatterbesøk, bokklubb og spill-klubb. Da kan vi snakke om at biblioteket er skolens hjerte. ■

Åndeutdrivelse på Eidsvoll bibliotek

«Det var en mørk og stormfull aften. Døren til biblioteket er stengt, og når de siste bøkene ryddes på plass i reolene, har bibliotekaren forsikret seg om at det ikke er andre enn henne i lokalet. Men plutselig hører hun noe like ved». Slik introduserer Tom Strømnes episode sju, sesong 14 av Åndenes makt. Handlingen er lagt til Eidsvoll bibliotek, et bibliotek hvor det «angivelig finnes en usynlig leser», skal vi tro Strømnes. «Da står det en hel hyllemeter som er bare satt ned pent på gulvet. Da kunne jeg ikke helt finne en logisk forklaring på ting lenger», forteller den rammede bibliotekaren. ■

To Nesbø og en boremaskin, takk!

Bibliotek låner i dag ikke ut bare bøker og andre medier, men alt fra ski og telt til sykler verktøy. Tidligere leder for Norsk Bibliotekforening, Karl Kalseth, er dypt skeptisk til denne utviklingen. «Den sprer seg som en mare,» skriver han i denne meningsytringen.

AV KARL KALSETH
DAGLIG LEDER I KUNNSKAPSGARTNERNE AS
(OG BLANT ANNET TIDLIGERE LEDER AV NORSK BIBLIOTEKFORENING)

Den sprer seg som en mare, praksisen om at folkebibliotekene skal være kommunale utlånstasjoner for allslags som folk egentlig kan skaffe seg selv. Under dekke av det grønne skiftet og at gjenbruk er mer miljøvennlig enn forbruk, er bibliotekene nå i ferd med å overgå seg selv med alt de kan låne ut: fritidsutstyr som ski med tilbehør, redningsvester, kano, kajakk, telt; bilstoler (hva nå det

er, kanskje barneseter), verktøy, «alt fra fastnøkler til vinkelsliper», SUP-brett, truger, bålpanne; sykler, el-sykler, lastesykler, fat-bike...

Alle eksemplene er reelle, og lista kan sikkert forlenges med litt research. Antakelig betraktelig lenger. For det er vel det som er meningen? At det å administrere lån av hva det måtte være, skal bli bibliotekenes nye fremtid?

Urovekkende nok roper bibliotek-

folk jublende om at de (endelig?) er blitt samfunnsnyttige og har fått meningsfulle oppgaver. Det må være lov å spørre (slik sikkert mange politikere gjør): hva drev de egentlig med tidligere?

Utlån av allslags ting forsterker et forstokket inntrykk

Men er det nå så smart av folkebiblioteket å påta seg slike utlånsoppgaver som bekrefter de mest fordomsfulle oppfat-

ninger av biblioteket? Er det gjennomtenkt? Eller er oppgavene pådyttet?

I all opplyst tid har folkebibliotekerne, og vi som bibliotekarer, jobba hardt med å bli kvitt stampelet (sic!) som utlånstasjon for bøker og andre publikasjoner. Vi har vært opptatt av at bibliotek skal være synonymt med så mye annet, som kultur, kunnskap, læring, informasjonsforvaltning, opplevelser, møteplass, motivasjonsfaktor, og mye mer. Fine ord som det nå viser seg kanskje bare kan skippes, glemmes for noe enklere og mer jordnært.

Er vi i ferd med å sementere biblioteket som «dit vi går for å låne *noe*»?

Folkebibliotek i fagbibliotek ingen suksess

Se bare på hva som skjedde for noen år tilbake da det var populært i fagbibliotekene å ha noen hyller med skjønnlitteratur utvalgt og oppstilt av folkebiblioteket. Kanskje ble enkeltpersoner som aldri besøkte folkebiblioteket eller aldri overhodet leste skjønnlitteratur, lesere for en stund. Men strategisk for fagbiblioteket var det en gedigen miss. Jeg har mange eksempler i minnet om

bedriftsledere som så rødt på at bibliotekarene deres brukte tid og krefter på aktiviteter og oppgaver som ikke var relevante for forretningsvirksomheten og den faglige virksomheten for øvrig. Det var og er et feilspor for fagbibliotek, selv om folkebiblioteket både drifter og vedlikeholder «skjønnlitteraturhyllen».

Kanskje på tide å lære at å gjøre alt, ikke er like smart?

Fremtid: kommunal utlånstasjon for allslags

At kommunale politikere derimot synes dette er en god ide, og sikkert er kjempebegeistret, tviler jeg ikke på. Og at kommuneadministrasjonen liker at bibliotekene kommer til annen nytte enn «bare» å låne ut bøker, er åpenbart. De er opptatt av ressursutnyttelse mer enn den strategiske utviklingen av biblioteket. Mantraet er trolig: kan biblioteket låne ut bøker, kan det også låne ut mye annet nyttig som folk har bruk for. Der ligger jo bibliotekarenes kompetanse, og samtidig er det miljøvennlig, og har en sosial profil.

At ingen har tenkt på det før? I hvert fall *det* er verdt en tanke ...

Vi påvirker selv hvilket inntrykk politikerne skal ha av biblioteket

Nå er kravene til effektivitet, relevans og etterrettelighet store for alle virksomheter, også for kommunale virksomheter, også for bibliotek. Da er risikoen overhengende stor for å få i fleisen at «dere har jo tid til å drive med utlån av sykler, boremaskiner, kjøkkenutstyr og alt mulig annet som folk ikke bruker så ofte, så derfor kutter vi i bibliotekdelen, men øker utstyrsdelen som er både nyttig og populært blant folk nå i det grønne skiftet». Det bør være lett for mange av oss å høre på vårt indre øre, hvordan argumentasjonen om bibliotekbudsjettet kommer til å gå i kommuniststyrene fremover.

Det er noen praktiske sider også, som vi lar ligge. Kanskje avvikles hele opplegget når den første (alvorlige) ulykken skjer på grunn av feilbruk av kommunalt, lånt, ikke skikkelig vedlikeholdt utstyr? Men altså: Skyld ikke på politikerne dersom de mangler forståelse for bibliotekets rolle og oppgaver fremover. ■

Teksten ble først publisert på bloggen "Kunnskapsgartnerne", gjengitt her med tillatelse fra forfatteren.

Byrå: OktanOslo

Er du bibliotekar,
hører du til hos oss
– uansett hvor du jobber

Hvorfor Bibliotekarforbundet?

- Ivaretar deg i lokale lønnsforhandlinger.
- Tilbyr gratis kurs for medlemmer og tillitsvalgte.
- Inviterer til medlemsmøter med faglig påfyll.
- Inkluderer gratis abonnement på tidsskriftet «Bibliotekaren».
- Tilbyr gode forsikringsvilkår.
- Har stipendordninger du kan søke på.
- Gir råd og veiledning, og advokatbistand om nødvendig.
- Gir deg innflytelse på BFs arbeid med bibliotekpolitikk og arbeidslivsspørsmål.

Meld deg inn nå!

Innmeldingsskjema finner du på
<http://bibforb.no/medlemskap/bli-medlem/>

**Alle nyinnmeldte er med i trekning
av en iPad hvert kvartal.**

Bibliotekene som forleggere

Over hele verden er bibliotekene i ferd med å gå fra bare å kjøpe inn kunnskapskilder, til selv å være forleggere. Utviklingen har gått gradvis: Det begynte med at bibliotekene opprettet institusjonelle arkiver for forskningsartikler, til etter hvert å ta ansvaret for utgivelse av tidsskrifter på vegne av sine moderinstitusjoner. Nå drifter mange bibliotek betydelige universitetsforlag som dekker alt fra forskning til læremidler.

AV LARS EGELAND

DIREKTØR FOR LÆRINGSSENTER OG BIBLIOTEK VED OsloMet
STORBYUNIVERSITETET, NESTLEDER I NORSK BIBLIOTEKFORENING

Bakgrunnen for at nettopp bibliotek har fått – eller tatt – disse oppgavene er at de kjenner til bruk av metadata som skal til for gjenfinning og ikke minst formidling av kunnskapskilder. Bibliotekenes samfunnsoppdrag har ikke vært å låne ut andres papirbøker, men å sammen sørge for at forskere, studenter og allmennhet får tilgang til de kunnskapskildene de trenger i sitt arbeid. For å få til dette har man ofte kjøpt inn bøker og tidsskrifter, men i stadig større grad publiserer de selv der dette er mest hensiktsmessig. Det er det oftere og oftere, fordi det mangler andre publiseringskanaler, eller fordi de andre publiseringskanalene er dyre tidsskrifter eid av kommersielle monopolister.

Åpen tilgang er gått fra å være et slagord til å bli et oppnåelig mål gjennom den ambisiøse Plan S. De europeiske forskningsrådene vil satse på grønn OA – lagring av vitenskapsartikler i institusjonelle arkiver, eller gull OA: Publisering i tidsskrifter som er helt gratis for leseren, men der forfatteren må betale for publisering. Stadig flere nevner det som har fått navnet Diamant Open Access: Publisering uten hverken leserbetaling eller forfatterbetaling. Et eksempel på dette er de norske humanistiske tidsskriftene som ble gratis for leserne i år. Der er det heller ikke forfatterbetaling. Utgivelsen finansieres av økonomisk støtte fra Forskningsrådet, Kunnskapsdepartementet og de fire «gamle» universitetene. Et annet eksempel på Diamant Open Access er alt som gis ut av bibliotekene. Det koster selvfølgelig også penger. Men ikke nødvendigvis mye mer enn å drifte institusjonelle arkiver med artikler fra andre forlag. Og hvis slike tidsskrifter

kan bidra til at behovet for å kjøpe dyr tidsskriftsadgang blir mindre, så er det slettet ikke dårlig anvendte penger.

I mine nettartikler i Bok og Bibliotek fra IIFLA-kongressen i Kuala Lumpur i august i fjor, var vi noen bibliotek som samlet oss for å lage en Special Interest Group for Library Publishing. Det har ført til at vi samles cirka 100 deltagere til en kongress i Dublin i begynnelsen av mars. Responsen fra bibliotekene har vært overveldende, og det blir presentert hele 21 ulike prosjekter. Nedenfor vil jeg omtale noen av disse.

Samarbeid mellom europeiske universitetsforlag

39 ulike universitetsforlag fra 18 europeiske land har slått seg sammen i Association of European University Presses (AEUP). Universitetsforlag er definert som utgivere som har en formell tilknytning til en akademisk institusjon eller vitenskapsakademi. I stor grad er det bibliotek som står bak disse europeiske universitetsforlagene. Foreningen bidrar til å sette standarder for åpen tilgang samt kompetanseutvikling. Det er ingen norske medlemmer, men Stockholm Universitypress, som driftes av Stockholm universitetsbibliotek, er med.

Stockholm Universitypress har nytte av biblioteket

Stockholm Universitypress ble startet i 2012. Det er et lite forlag med 8 løpende tidsskrifter og tilsammen 22 utgitte bøker. Christine Lenz som er leder for forlaget, peker på viktigheten av å samarbeide i Europa både for å utnytte felles teknisk infrastruktur og å kunne spre informasjon om utgivelsene

internasjonalt. At vi er en del av universitetsbiblioteket er en stor fordel når vi skal gi relevant og bærekraftig støtte til våre forskere, for ikke å snakke om at vi nyter godt av bibliotekets infrastruktur, sier Lenz.
<https://www.stockholmuniversitypress.se/>

White Rose University Press – samarbeid mellom tre bibliotek

Bibliotekene ved universitetene i Leeds, Sheffield og York har etablert forlaget White Rose University Press som utgir bøker og tidsskrifter som er åpent tilgjengelige. Forlagsledelsen er forankret i bibliotekene, men med et akademisk ledet redaksjonsråd som leder det omfattende systemet for fagfelleevaluering av artikler og bøker. I tillegg sjekkes alle manus for mulig plagiering. Utgivelsene blir arkivert i en rekke forskningsbibliotek under slagordet Controlled Lots of Copies Keep Stuff Safe (CLOCKSS). De bruker kun ikke-proprietær programvare for å hindre såkalt innelåsing som gjør at innholdet ikke fritt kan flyttes til nye plattformer. Alle utgivelser er lisensiert med åpne Creative Commons lisenser. Les mer:
<https://universitypress.whiterose.ac.uk/>

Team for publiseringstjenester ved University of Florida

Ved biblioteket ved Universitetet i Florida har de etablert et team for publiseringstjenester. Teamet består av bibliotekarer med kunnskap om ulike fag (fagredaktører), lederen av bibliotekets vitenskapelige arkiv og lederen av de digitale samlingene ved biblioteket. De veileder de faglige ansatte i åpen publisering og utgir selv 15 digitale tidsskrifter.

”

Nå drifter mange bibliotek betydelige universitetsforlag som dekker alt fra forskning til læremidler.

Lære studenter til å bli digitale redaktører

Ved University of Columbia, USA, ser de åpen tilgang som en viktig side av universitetets ideologi om å styrke mangfold og fremme underrepresenterte stemmer.

Biblioteket ser store muligheter i å bruke studenter i forlagsvirksomheten, både som nyttig arbeidskraft, men først og fremst ved at studentene får kjennskap til vitenskapelig, digital publisering. Denne kunnskapen kan de ha nytte av i sin akademiske karriere, og i mange tilfeller kan forlagsvirksomheten bli en egen karriere. «Digital Publishing Workshop at Columbia» er blitt et viktig varemerke for biblioteket.

Fra vitenskap til læremidler – men alt er publisering

Ved OsloMet fikk biblioteket tidlig ansvar for universitetets vitenskapelige arkiv, ODA. Det ble senere duplisert med et faglig arkiv for bacheloroppga-

ver, diverse notater og rapporter som ikke er vitenskapelige – Fagarkivet. Fagarkivet har nå fått en kraftig utvidelse ved at alle rapporter fra forskningsinstituttene tilknytta OsloMet, er kommet inn i arkivet.

Når det oppsto ønsker i fagmiljøene om å etablere egne vitenskapelige tidsskrifter innen ulike fag, var det naturlig at biblioteket ble bedt om å være utgivere. Nå utgir biblioteket i alt 15 tidsskrifter. Biblioteket drifter en teknisk plattform, gir råd om fagfelle-vurdering, veiledning i akademisk publisering, vi tar oss av indeksering, publiserer på ulike formater osv. Vi drifter også tidsskrifter for andre institusjoner.

Biblioteket har også ansvar for publisering av digitale læreverker gjennom Bokhylla. I alt er det publisert 25 digitale kurs som har over 5000 brukere. Ved siden av de komplette læreverkene jobber vi nå med et læringsarkiv som er en slags parallell til det vitenskapelige arkivet, men som skal inneholde

elementer som kan brukes i læring slik som filmer, presentasjoner osv.

Digital allmenning fra kommersiell aktør

Bepress er et kommersielt firma eid av Elsevier. De tilbyr en digital common (en digital allmenning), det vil si en tjeneste som akademiske institusjoner kan bruke som vitenskapelig arkiv. Det kan brukes til artikler som er publisert i andre tidsskrifter (grønn OA), men selvfølgelig også til førstegangspublisering i regi av institusjonene selv – Diamant OA. At det er åpent og gratis for brukerne, behøver ikke å bety at det ikke kan drives kommersielt gjennom betaling fra institusjonene. Det er åpenbart at de gamle monopolistene innen lukket publisering, også har planer om å tjene penger på OA, det er grunnen til at Elsevier ga 100 millioner pund for dette firmaet i 2017. Kennesaw University i USA er blant de mange universitetene som bruker Bepress som en plattform for sitt forlag. ■ <https://www.bepress.com/>

Informasjons(in)kompetent?

Forsker slår alarm: Urovekkende mange 15-åringer har få strategier for å ta seg fram på nett... De er ikke kritiske nok til informasjonen de finner... Et fåtall (7%) klarer å gi en god og begrunnet vurdering av en kilde...

AV DR. LARS FIGENSCOU, FØRSTEBIBLIOTEKAR, UNIVERSITETSBIBLIOTEKET UIT NORGES ARKTISKE UNIVERSITET OG AUD TÅGA, RÅDGIVER, TROMS FYLKESBIBLIOTEK

I løpet av høsten 2018 har slike overskrifter og ingresser krydret nettsidene til blant annet nrk.no og forskning.no. Dagens globale informasjonsvirkelighet er meget krevende å håndtere. Ungdommer, som har levd side om side med internett i hele sitt liv, har særlig problemer. Dette inntrykket bekreftes og forsterkes når vi fra vårt

ståsted i høyere utdanning kan rapportere om at også overgangen mellom videregående skole og høyere utdanning, viser seg å være svært utfordrende for mange.

Hva er problemet?

En informasjonskompetent person forstår hva slags informasjon som trengs

i ulike kontekster, og vedkommende har kunnskap om hvordan man finner, evaluerer og bruker denne informasjonen på en effektiv måte – uavhengig av om personen er elev, student, arbeidstaker eller pensjonist. Problemene oppstår når det viser seg at store andeler av ungdomskullene faktisk ikke har fått den opplæringen de trenger, for nettopp

å knekke kodene med hensyn til det å finne, evaluere og bruke informasjon på en fornuftig og fruktbar måte. Mangel på egne læringsstrategier er med på å forsterke dette bildet. Vi ser at det er en mismatch mellom de faktiske ferdighetene til en ny student, og de kravene og forventningene som høyere utdanning og ulike arbeidsgivere har.

I en stadig mer digitalisert verden er det å være informasjonskompetent blitt en slags begrensende terskelverdi som må forseres dersom (lærings)mål skal oppnås. Vi ser alt for ofte, når en problemstilling eller en oppgave skal besvares, at mange studenter ikke har peiling på hvor, og hvordan de skal ta fatt. I et kunnskapsbasert samfunn (Norge 2018) kan det ikke lenger være kontroversielt å hevde at informasjonskompetanse er blitt kjernen i all ansvarlig fagutøvelse, og en helt essensiell komponent med hensyn til effektiv jobbutførelse, et aktivt borgerskap og livslang læring (Cameron, Wise & Lottridge, 2007)

Hva er det som skjer?

I dag er det for få studenter og elever som har en bevisst holdning til hvordan de selv studerer og lærer, og vi som jobber i universitets- og høyskolesektoren har over tid erfart at det er stadig flere studenter som sliter med informasjonskompetanse-relaterte problemer. Samtidig rapporterer andre forskere rundt om i verden om det samme. Med hensyn til hvordan studenter finner, evaluerer og anvender informasjon, er det for oss ved UiT en opplevd sak at alt for mange av dagens studenter ikke mestrer dette. Vi ser at kunnskap som tidligere kanskje ble sett på som allmennkunnskap, for eksempel hvordan du leser en bok for å lære noe, enkle skriveferdigheter og oppgavestruktur, det å tenke kritisk og det å være redelig, ikke lenger er en del av mange studenters repertoar.

Læringseffekten blant bachelorstudenter er til dels nedslående, plagiatproblematikken er fortsatt økende mange steder, og det er mange som ikke mestrer helt grunnleggende ting relatert til informasjonskompetanse. Overgangen til høyere utdanning innebærer for mange en helt ny orientering, med større konsentrasjon og fordypning i fagene, og dessuten en mye større vektlegging av forståelse, fremfor gjengivelse av kunnskap. Sluttproduktet

for disse som strever er det liten tvil om: liten og ingen mestringsfølelse, frustrasjon og mentalt stress, og for mange av dem en total mangel på læring.

I tillegg er det selvsagt mer overordnede og langsiktige konsekvenser som bør frem i lyset: Ønsker vi for eksempel et samfunn hvor mange av oss er utestengt fra det å ta informerte og kunnskapsbaserte valg, fordi vi faktisk ikke er informasjonskompetente nok til å gjøre nettopp det? Vi som er i posisjon til det (lærere, forelesere, skoleeiere), har altså ikke vært behjelpelig nok med å lære elever og studenter å finne fram til, evaluere og anvende informasjon.

Hvorfor er situasjonen blitt slik?

Det er helt sikkert mange og sammenfattede grunner til det. Her trekker vi frem noen få.

- I dag er nesten halvparten av den norske befolkningen innom høyere utdanning i løpet av livet, og i 2015 studerte hver tredje person i aldersgruppen 19-24 år. For noen tiår siden var det kun 5% av ungdomskullene som tok høyere utdanning. Denne sterke økningen i studentmassen har hatt flere konsekvenser, bla. er studentkullene blitt mye mer heterogene enn tidligere.
- Dagens elever og studenter er blant de første generasjonene som har hatt tilgang til internett (og etterhvert også til sosiale medier) siden de var født. Den ubegrensede tilgangen til informasjon har gjort noe med måten de gjør skolearbeidet på. Måten de leser på, hvordan de lærer og studerer, og deres iboende evne til å være kritisk (nok).

- Dagens ungdom er vokst opp med «klipp og lim» på barneskolen, ungdomsskolen og videregående, og mange fortsetter med det på universitetsnivå. Mange er flinke til å finne svar på et spesifikt spørsmål. Men at de finner svaret og limer det inn i oppgaven sin, betyr ikke at de har forstått svaret!

- Mange er teknisk veldig flinke. De vet hvordan de bruker et tastatur, telefoner, nettbrett og andre gadgets, og de har kontroll på applikasjoner relatert til kommunikasjon og sosiale medier. Det er likevel relativt få av dagens ungdommer som har tenkt på at de bør utvikle sine kunnskaper med mer overordnede mål og idealer i tankene. Det er for eksempel få som bruker tid på å utvikle sine egne læringsstrategier og studieteknikker for å lære mer og bedre.

- En del mangler ferdigheter relatert

til selvstendighet og selvstendig tenking. De må f.eks. enten ha en perfekt oppskrift, eller at noen forteller dem nøyaktig hva de skal gjøre, da de ikke ellers forstår hvordan og med hvilke hjelpemidler de skal løse en oppgave.

Ikke bare 15-åringer som «sliter med å finne fram på nettet»

Vi trenger kunnskapsoverføring innenfor større deler av utdanningssektoren. I så måte har Universitetsbiblioteket (UB) i Tromsø, i løpet av de siste årene, prøvd å ta disse problemstillingene på alvor og å gjøre noe med situasjonen.

I 2014 utviklet UB ikomp.no, en åpen nettbasert ressurs, hvor vi deler med alle interesserte, de aller beste forskningsbaserte rådene vedrørende læringsstrategier, kildekritikk, informasjonssøk og akademisk redelighet. I dag er det nesten 7000 elever, studenter og andre interesserte som har hatt nytte av denne resursen. Responsen har vært gjennomgående positiv, både når det gjelder relevans, nytte og brukervennlighet. Det enkelte eventuelt klager på, er at de ikke har fått denne kunnskapen servert tidligere!

En erfaring vi har gjort oss, i lag med studentene, er at det er i seneste laget å plutselig skulle bli informasjonskompetent som student. Det beste er, uten tvil, at ungdommer lærer å håndtere informasjon lenge før de blir studenter. Nasjonalbiblioteket syntes heldigvis det samme og har finansiert, i samarbeid med Troms fylkesbibliotek og utdanningsetaten Troms fylkeskommune, et nytt åpent verktøy; iKomp i VGS. Målet er at dette skal bli et like nyttig verktøy for videregående elever, som iKomp.no har vært for studenter.

Alle trenger å kunne finne fram til og anvende kvalitetssikret informasjon, uavhengig om man velger utdanning i praktiske eller teoretiske fag, eller om man går rett ut i jobb. Innholdet i iKomp i VGS kommer helt sikkert til å bli like nyttig for yrkesfag som for studiespesialiserende og like givende for dem som etter videregående ikke har tenkt seg videre på hverken universitet eller høyskoler.

Dagens ungdom trenger og fortjener at vi som er i posisjon, tar tak i disse viktige problemstillingene på en god, kunnskapsbasert måte. Vårt bidrag i så måte, vil bli det nye kurset iKomp i VGS som lanseres høsten 2019. ■

MERETE MORKEN ANDERSENS SKRAM-BIOGRAFI:

EI TVILSAM SAK

Av alle merkelege bøker underteikna har lese, tar denne boka prisen som den aller raraste. Originalitet kan vere ein dyd, men resultatet er ein over 500 siders tekst der det dessverre er altfor lite innsikt å finne. Årsaka er den fancy, «modernistiske» komposisjonen og den einsidig forteljande framstillinga.

AV JON LANGDAL
PENSJONERT LEKTOR

Ein biografi utgjer ein del av historiefaget, det er ein sakprosa-sjanger som byggjer på dokumenterte kjelder. Det gjer også *Blodet i årene*, men boken er delvis skriven i skjønnlitterær form, basert på forsøk på innleving. Det er eit dumdristig grep. Vi blir invitert inn i tankane på både Amalie og andre: «Hun drømmer mørkt» (ein gong som barn), ved eit møte med Edvard Munch veit biografen kva han tenker om Skrams kropp: «Håret strøket opp frå nakken, det er gult, han tenker; som modent korn. Men panneluggen hennes faller ned over øynene, hun ser ut som hore, tenker han, ...»

Undertittelen definerer boka som «biografisk collage», dvs. ein klipp- og lim-komposisjon, og der vanleg kronologi blir erstatta av minibiografisk stoff om Skrams samtidige, som ektemennene August Müller og Erik Skram samt ei rekke forfattarar og kunstnarar frå både Norden og diverse utland: Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Hans Jæger, Oda Lasson og Christian Krohg, Victoria Benedicsson, August Strindberg, Friedrich Nietzsche, Georg Brandes, Sigmund Freud, Edvard Munch, Bjørn Bjørnson, Vincent van Gogh og Paul Gauguin. Slike portrett er nødvendige for å få «det store bildet», forklarar forfattaren.

Men ein slik indre samanheng mellom desse personane klarer ikkje Morken Andersen å påvise. Det er da heller ikkje til å begripe kva Hamsun, Nietzsche, Munch, van Gogh og Gauguin skulle ha med Amalie Skrams kunstnariske og intellektuelle profil å gjere. Å stable den eine kjendisen opp på den andre utgjer ein såkalla *kompilasjon*, og ikkje ein integrert heilskap. Nietzsche var mellom anna ein skarp

kritikar av naturalismen! Tanken bak synest opplagt: Her skal det i mangel av fagleg belegg suggererast fram eit nært samband mellom Amalie Skram og modernismen. Dette grepet er berre spekulativt, og mesteparten i dette minibiografiske stoffet er direkte meningslaust. Ei knapp halvsides skildring av Hamsuns tre første oppvekstår i Lom er berre eitt av fleire absurde innslag.

Det inneber ikkje at alt i boka er mislukka. Morken Andersen er i utgangspunktet ein driven og god stilist, ho fører ein lett og sensuell penn. Best er skildringane av Amalie som person, både i lykke og sorg og fortviling, i sine bråe kast frå godt til dårleg humør, i det motsetningsfylte forholdet til menn og i vekslinga mellom religiøse kvalar og kulturradikal ateisme, men ikkje minst som høgst levande selskapsdame og utstudert kortspelar.

Dessverre er stilen også ofte maniert, spesielt har forfattaren forelska seg i setningsemne (setningar utan subjekt eller verbal), ein stil som blei utvikla av *impresjonismen*, spesielt for å skildre flyktige sanseinntrykk). Andersens stil er også for pretensios og uklar i bileitbruken. Vi høyrer om «den mørke virvelen av lidelse», «skyggene i tidsånden» og det klossete uttrykket «en innfølende venn» (Bjørnson) og «en virvel av avhengighet (..) som virvler gjennom generasjonene. Hans Jæger «oppsøker horene i Vika med en intensitet som skremmer ham selv.» (Stakkars damer!) Enkelte gonger bruker ho uttrykk som var utenkelege på Skrams tid, så som «dette instrumentelle pedanteriet» og «den instrumentelle rasjonaliteten» (hos

gjennombrøtsdiktaren rundt 1875-85). Ordet «fortellermåte» finst ikkje i ordlista, der står det «fortellemåte», og Hamarøy er ikkje ei øy, men ei halvøy.

Moderne kommentarlitteratur har prøvd å «frigjere» Amalie Skram frå skolebokstempelet *naturalist*, og Morken Andersen er med på leiken. Det er eit vågestykke av dimensjonar. Dersom ikkje Skram var naturalist, kven i Norge var det då? (Kanskje berre Hans Jæger?) På same måte som naturalismens farsfigur, Emile Zola, til tider stilistisk avveik frå sitt eige «vitskaplege» program (direkte gjenspeglings av den umiddelbare omverda), gjer Skram av og til det same, men utan at det grunnleggjande naturalistiske livssynet hennar blir svekka.

Skram var i heile sin karriere som litterat frå topp til tå trufast mot den doktrinen som seier at mennesket først og fremst er objekt, offer for omstenda, eit lidande vesen. Ho kjende godt til sjefen for den filosofiske pessimismen, A. Schopenhauer, som saman med Zolas deterministiske lære om arv og miljø i Skrams ofte gripande litteratur utgjorde ein uslåeleg cocktail av fatalisme og svartsyn. Alle hustruene ho skildrar i romanane, naturleg nok med unntak av dei to frå psykiatriske opphald, går til grunne, og den same uunngåelige undergang og død rammar heile ætta i den ufullførte serien om Hellemysrfsolket.

Stilinnslag av ekspressiv eller symbolsk art står ikkje i nokon avgjerande motsetning til naturalismen, som på sitt seinare stadium utvikla seg i subjektiv, psykologiserande retning, som i den tidlege Hamsuns «ubeviste sjeleliv». Ein

Unyansert. Ein del av problemet med å definere tidsånda er at Morken Andersen manglar eit allsidig og nyansert begrepsapparat til å setje ord på ulike sider ved åndslivet i Skrams samtid. Den unyanserte bruken av ordet «radikal» er i så måte typisk.

mordar hos Zola er til dømes så irrasjonell at han drep feil person! Skram var til og med såpass dogmatisk at ho etter den siste fullførte boka, *Afkom*, uttalte at ho ikkje ville snakke om vondskap, for henne dreia det seg berre om «nødvedigheter». Som vi alt visste: Moral og absolutt determinisme er som eld og vatn!

Det kan verke som at når Morken Andersen droppar å drøfte Skrams naturalisme, har det samanheng med at også ho sjølv, til dels på drastisk vis, er naturalist. Zolas overtru på «det vitskaplege» ved sin eigen litteratur gjenspeglar seg hos Morken Andersen i talemåtar som at Skram «skrev alt som det var», som om stoffutval, perspektiv, skilje mellom viktig og uviktig etc., ikkje var bestemt av Skrams livssyn og metode. Her har nok påverknaden frå

den såkalla «virkelighetslitteraturen» gjort seg gjeldande. Den naturalistiske biologismen er også sterkt til stades. Amalies fødsel er skildra utan å nemne kva historisk stall og krybbe ho blei fødd i, men i eit så reint biologisk språk at det her like gjerne kunne ha dreia seg om ein nyfødd apekatt.

Ein del av problemet med å definere tidsånda er at Morken Andersen manglar eit allsidig og nyansert begrepsapparat til å setje ord på ulike sider ved åndslivet i Skrams samtid. Den unyanserte bruken av ordet «radikal» er i så måte typisk. Første mannen hennar (August Müller) var «dedikert radikaler og venstremann», historikaren Ernst Sars' «Nyt tidsskrift» får attest som «det nye radikale tidsskriftet», og ofte var det «radikale gjester på besøk ...» «Radikal» kan også på denne tida tyde så mangt: norsksdomsvennleg, positivistisk

(evolusjonistisk), naturalistisk, kulturradikal, bohem eller sosialistisk.

Boka står så avgjort også i feminismens teikn. Det er berre naturleg, men når Morken Andersen i det patetiske og personlege sluttbrevet til den døde Skram skuldar henne for at ho på «selvutslettende» vis søkte råd og kunnskap hos «sterke menn» (spesielt Georg Brandes), må eit stakkars mannfolk for Skrams skuld be om nåde. Kven skulle den radikale Amalie heller gå til? Til den konservative Camilla Collett? ■

- Merete Morken Andersen: *Blodet i årene Amalie Skram og hennes tid*
- Spartacus 2018, 576 s.
- Jon Langdal
- langdalj@getmail.no

Knalltall for Litteraturhus Lillehammer

Litteraturhuset på Lillehammer hadde et godt år i fjor. Rapporten for 2018 forteller at de hadde til sammen 8143 besøkende. Dette er en økning fra 4577 i 2017. Økningen skyldes at det ble arrangert flere arrangementer, 84 i tallet, men også bedre besøk per arrangement. Litteraturhuset spekulerer i at informasjonen om Litteraturhus Lillehammer begynner å spre seg blant lillehamringene, til tross for minimal markedsføring. ■

BOKÅRET 2019

– Et år for feiring av lesegledden

– I Bokåret 2019 feirer vi tre ting, sier prosjektleder for Bokåret, Liv Gulbrandsen. – Det er 500 år for den trykte norske boka, Norge er hovedland under bokmessen i Frankfurt, og vi feirer lesing og lesere i lesegleddens tegn. Hun sier at hun synes det siste er det viktigste.

AV GRETE BERGH
DAGLIG LEDER OG KONSULENT
I GRETE BERGH AS

I anledning Bokåret 2019 møtte jeg Liv Gulbrandsen og avdelingsdirektør Svein Arne Tinnesand ved Nasjonalbiblioteket for en samtale.

Tinnesand forteller at Bokåret 2019 er et mellomår mellom to bibliotekstrategier. Nasjonalbiblioteket laget et notat til

Kulturdepartementet i 2017 med forslag om satsing på lesing gjennom bibliotekene. Det resulterte i en satsing på 30 millioner kroner til lesing og leselyst. Satsingen ble presentert av kulturminister Trine Skei Grande på Deichmanske bibliotek, Tøyen, i mai 2018. Der ble

også Liv Gulbrandsen presentert som prosjektleder for Bokåret 2019.

Satsingen ble presentert slik: «Regjeringen vil bruke 30 millioner kroner til å fremme leselyst i Norge i Bokåret 2019. Nasjonalbiblioteket skal fordele midlene, som skal gå til bibliotek og andre

Avdelingsdirektør Svein Arne Tinnesand,
Nasjonalbiblioteket.

institusjoner som formidler leseglede. Dette er den største satsingen på lesing i Norge siden tidlig på 2000-tallet.

– Med denne tildelingen satser regjeringen like mye på litteraturformidling i Norge som internasjonalt i Bokåret 2019, og norsk litteratur skal bli like synlig her hjemme som på bokmessen i Frankfurt, sa kulturminister Trine Skei Grande.»

Bibliotek og leseorganisasjoner har uttrykt stor glede over at kulturministeren satser på lesing og leseglede på denne måten.

– Dette er den største satsingen på lesing i Norge på nesten 20 år og innebærer at Bokåret 2019 utvides til også å bli et leseår, sa Aslak Sira Myhre.

Det ble også informert om at midlene skulle utlyses senere på året, og at bibliotekene kunne søke om 500 arrangement i 500 bibliotek. Midlene finansieres gjennom spilleoverskudd fra Norsk Tipping.

Kulturministeren har stort eierskap og entusiasme til Bokåret.

– I Bokåret 2019 skal vi fremme leselyst og leseglede. Året skal feires med aktivitet på biblioteket, på skolen, på gamlehjemmet, på festivaler – ja kun kreativiteten setter grenser. Slik at de som leser, og de som burde lese, og de som har lyst til å lese – de skal merke at vi feirer bok rundt om i hele Norge. Fortellinger kan skru av virkeligheten og ta oss med til rare verdener med drager og magi. Men fortellinger kan også gi oss nye perspektiver og ny innsikt på den verden vi lever i. (Kulturminister Trine Skei Grande ved åpningen av litteraturfestivalen Ord i grenseland, Fredrikstad, i september 2018. Fredrikstad blad)

Liker grunntanken

Prosjektleder Liv Gulbrandsen er ansatt i Nasjonalbiblioteket som prosjektleder

for Bokåret 2019. Hun kom fra stillingen som daglig leder i *Leser søker bok* som hun nettopp hadde sagt opp, en stilling hun hadde hatt i 7 år. Før det var hun daglig leder i Norsk filmforbund, fagforening for tv- og filmarbeidere, før det igjen var hun ansatt i NRK i 13 år. Hun er også forfatter og profesjonell forteller og formidler, og har erfaring med kommunikasjon og media.

Jeg spør henne om hva som gjorde at hun ville bli prosjektleder for Bokåret. Liv er entusiastisk for satsingen og sier at hun likte godt grunntanken, det at Norge lager en åpen og demokratisk folkeid feiring, ikke bare ett stort og flott arrangement, men at man fokuserer på boka og lesing. Det er også viktig at formidlerne får utforme hvordan de vil bruke bokåret. De får bruke sin egen faglighet, interesse og engasjement, det er veldig allright. Hun sier hun håpet på mange gode søknader, og det ble bekreftet. Det ble søkt om 70 mill. Det viser at det er mange som har mange ideer og har tenkt mye. Mange gode fagmiljøer synes i søknadene. Norge er et land med mange ulike og gode fagmiljøer, både i bibliotekene og organisasjonene som fremmer lesing.

Tinnesand sier at det er mye entusiasme i mange ulike miljøer omkring lesing og litteraturformidling. Mottakelsen i alle typer organisasjoner viser stor entusiasme. Liv synes det er lærerikt og blir motivert av det. Hun har hatt anledning til å reise mye rundt i Norge de senere årene, hun har besøkt bibliotek og festivaler, møtt mange bokfolk – det er inspirerende og lærerikt. Det er erfaringer hun vil ta med inn i Bokåret.

Jeg spør om de ser for seg at denne satsingen kan få ringvirkninger videre for bibliotekene, utover selve arrangementene. Tinnesand sier at Nasjonalbiblioteket ser dette som en forlengelse av arenasatsingen de senere årene som nå spisses med litteraturarrangementer. Satsingen løfter fram bibliotekene som en litteraturarena og arena for lesing. Det skal bidra til å løfte bøker ut av hyllene i bibliotekene, til lånerne. Håpet er at det også skal føre til økt utlån i bibliotekene.

Hva skjer?

Det vil bli minst 1500 arrangementer i 500 bibliotek og arrangementer i regi av ulike organisasjoner. Det er en stor satsning. Nasjonalbiblioteket vil ta

ansvar for å synliggjøre det som hele tiden gjøres rundt omkring. Det er inspirerende å vise fram hva som skjer, å dokumentere arrangementene i bibliotekene. Det skjer så mye gøy, sier Liv begeistret. Nasjonalbiblioteket vil hjelpe bibliotekene til å skryte av det som skjer, de vil kjøre annonser og skape synlighet. Det er etablert mange gode og morsomme samarbeid, det skjer gode og tradisjonelle ting og morsomme og overraskende ting i bibliotekene. Dette blir en viktig del av Livs oppgaver som prosjektleder. Nasjonalbiblioteket har midler til annonsering og skal sørge for at Bokårets arrangementer blir synlige i media. Hun håper også at folk er gode på å bruke lokalavisen for sine arrangementer. Liv har et synspunkt på dette og sier at bibliotekarere og journalister burde gifte seg.

Det vil lages noen nasjonale kampanjer, fra Nasjonalbiblioteket og andre. NRK har ansatt egen prosjektleder i Bokåret 2019. Liv er i dialog med dem og andre som vil fokusere på bøker og lesing. Nasjonalbiblioteket utvikler informasjonsmaterieell for bibliotekene, både skriftlig materiale og filmer. Alt kommer ikke på en gang, men blir fordelt utover i året. Det vil også skje mye i Nasjonalbiblioteket. Det vil bli laget en stor bokhistorisk utstilling i Nasjonalbiblioteket til høsten. Den vil vise de aller eldste trykte bøkene, sammen med annet materiale som har vært viktig i den norske bokhistorien. Nasjonalbiblioteket lager også en plakattstilling om den norske bokhistorien som bibliotekene kan få tilsendt gratis.

Prosjektleder Liv Gulbrandsen er ansatt i Nasjonalbiblioteket som prosjektleder for Bokåret 2019.

Den første kampanjen blir i januar, i perioden 10.-20. januar. 19. januar er **nasjonal høytlesingsdag**. Her blir det konkurranse der folk kan sende inn videoer eller bilder der høytlesing foregår. Liv sier at høytlesing er lett å arrangere, det kan foregå i barnehager, i skoler, i bibliotek, leseombud leser, ordførere leser, man kan lese hjemme, borte, fedre leser, mødre leser, barn leser høyt for hverandre – menn i uniform leser høyt, språkkafeer – en inkluderende syssel. Høytlesing er uavhengig av leseevne for lytterne, det blir gøy, perfekt start i vintermørket. Dette er så enkelt at alle kan delta på egne premisser.

Folket til Frankfurt – pågår helt fram til sommeren. Premien er tur til bokmessen i Frankfurt. Totalt i løpet av året vil det være mulighet til vinne 10 premier med reise til Frankfurt for to (til sammen 20 plasser). De første plassene blir trukket i forbindelse med høytlesingskampanjen.

Sommerles er en nasjonal lesekampanje for alle barn i 1.-7. klasse som folkebibliotekene kan melde seg på. Vestfold fylkesbibliotek er prosjektleder. Det er en

meget vellykket kampanje som har konkrete målsettinger for neste år. I 2018 var 25% av barna med, i 2019 er målet at over 30% skal delta. Sommerles er opptatt av alle barn skal kunne delta og få gode leseopplevelser, det er en bred og inkluderende kampanje. Sommerles samarbeider derfor med Leser søk bok, Foreningen Les og Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek. Fra sommeren 2018 finnes sommerlesfortellingen også som lydfil. Det er gode tilbakemeldinger fra barn, foreldre og skolene på kampanjen.

Over 100 biblioteksøknader

Det kom inn over 100 søknader fra bibliotekene. De aller fleste har fått penger, men ikke alltid så mye som de har søkt om. Det er både små og store prosjekter som har fått støtte. I noen fylker tar fylkesbiblioteket ansvar for å koordinere aktivitetene i sitt fylke for å sørge for at alle bibliotek blir med, det gjelder bl.a. i de nordligste fylkene.

Prosjektene som har fått støtte er veldig forskjellige, det som er felles er bokfokus og at det er utadrettede prosjekter. Det er stor kreativitet og mangfold i søknadene. Det er ikke gitt støtte til internopplæring, men til

arrangementer og aktiviteter som henvender seg til publikum.

Det er fordelt 15 millioner kr. til bibliotekprosjektene. Og nå sier Nasjonalbiblioteket at det blir minst 1500 prosjekter (3x500) i 500 bibliotek (steder hvor det skal skje noe).

Organisasjoner er definert veldig bredt. I en presentasjon på nettsiden til Nasjonalbiblioteket sa Svein Arne og Liv at man åpnet for at alle kunne søke. 12 millioner kroner er tildelt organisasjonene. Av de som har fått midler finner man store og kjente aktører i lesesammenheng som Leser søker bok, Foreningen !les og Forleggerforeningen, Forfatterforeningen og Bokhandlerforeningen. Noen skoler har fått midler, de har hatt spesielt gode søknader med kreative arrangement. Når det gjelder leseorganisasjoner og festivaler er det stilt krav om egenkapital slik at midlene skal gå direkte til arrangementer. Det har vært et ønske å skape stor bredde i det som skal skje i Bokåret 2019, det gjelder helheten av arrangementer, men ikke det enkelte arrangement. Her har man også støttet de smalere arrangementene.

Eksempler på prosjekter som har fått støtte

Samlet oversikt over tildelingene finnes på nb.no. Her vil jeg bare trekke fram noen få.

Bibliotekprosjekt

I Østfold tar den nye kommunen Indre Østfold kommune (Askim, Eidsberg, Hobøl, Trøgstad og Spydeberg) i bruk el-sykler, type lastesykler, som de skal bruke på aktuelle arrangementer i lokalsamfunnene.

Bibliotekbussen i Akershus blir til poesibussen for å markere Bokåret 2019.

Bibliotekbussen i Akershus blir til poesibussen for å markere Bokåret 2019. Poesibussen er fylt med diktsamlinger, utstillinger, slampoeter, lyrikere, skuespillere og poetiske bibliotekarere. Poesibussen kjører til folkebibliotek i Akershus i uke 43, 2019. Perioden sammenfaller med Litteraturfestivalen i Akershus.

Skedsmo biblioteks søknad er kalt «Lommeboka.» Gjennom en serie arrangementer i biblioteket som inkluderer en artikkel- og podcastserie på nett, vil de vise fram bibliotekets samlinger gjennom tematiske dypdykk. Skedsmo bibliotek vil prøve ut litteraturformidling og samtaler i eksperimentere former både i det fysiske rommet og på nett. Samtidig ønsker de å vise at bibliotekets tjenester møter publikum der de er, det være seg i det fysiske rommet eller hjemme i sin egen stue. Aktivitetene som skal gjennomføres

gjennom Bokåret 2019 skal lade opp til en spesiell markering på Verdens bokdag 23. april og i etterkant følges temaet oppvekst med ulike undertemaer ut året.

«Bokåret 2019 – Børning fra hav til hei». Fylkesbibliotekene i Aust- og Vest-Agder ønsker å feire Bokåret 2019 ved å gjenopplive bokbussen for en kortere periode og gi den en ansiktsløftning tilpasset Bokåret 2019. Bokbussen som kjørte i Vest-Agder finnes i Veteranklubbens eie og har fremdeles inventaret intakt og denne skal de leie. Den tidligere bokbussjåføren er også klar for å delta. Bussen sendes ut på turné i begge fylkene og fletter Bokåret-arrangementene sammen.

Heksejakt skal settes i gang i Vanylven bibliotek. Basert på Aino Bassos bøker om hekseprosessene vil Vanylven lage arrangement både for barn og unge og voksne der forfatteren inviteres.

Vanylven hadde mange heksebrenninger, kun slått av Vardø. De ønsker å engasjere befolkningen i denne mørke delen av lokalhistorien, bl.a. i et samarbeid med ungdomsskolene i kommunene, om innsamling av heksehistorier.

Organisasjoner

Det er mange lokale organisasjoner som har fått støtte, men her trekkes det fram noen organisasjoner som har tilnærmet landsdekkende prosjekter.

500 bøker, 100 forfattere, 100 bokhandler er et prosjekt i samarbeid mellom Den norske Forfatterforening og Bokhandlerforeningen som skal legge til rette for møter mellom forfattere og lesere i bokhandelen. Prosjektet skal øke interessen og begestringen for lesing gjennom kjennskap til nye titler. Det er et ønske at prosjektet skal føre til at bokhandlere motiveres til å fortsette formidlingen av bokbredden. 500 bøker skal formidles til lesere i hele Norge ved at 100 forfattere formidler både sine egne og andres bøker i 100 bokhandlere over hele landet.

Foreningen !les i samarbeid med syv andre litteraturorganisasjoner står bak prosjektet *den boka* som henvender seg til ungdom i aldersgruppen 15-25 år. Hovedmålet med *den boka* er å øke ungdoms interesse for litteratur. Kampanjen skal bestå av fire hoveddeler. Prosjektet skal bruke bokambassadører/ rollemodeller som leser *den boka* som har gjort mest inntrykk på dem og skal vise at lesing av litteratur er relevant for ungdom. Det skal etableres en digital møteplass for *den boka*. Det vil bli laget humoristiske filmsnutter fra offentlige kommunikasjonsmidler rundt i landet der folk (kjente og ukjente) leser *den boka*. Det vil bli fysiske møteplasser med publikumsarrangement på ungdomsarenaer. Leserne møter *den boka*-forfatterne og rollemodeller til opplesninger og samtaler. I tillegg vil det bli en idébank.

Bok til alle! Leser søker bok vil at alle skal ha tilgang på gode bøker, uansett leseferdighet. I Bokåret vil de synliggjøre og formidle den tilrettelagte litteraturen for alle, for felles litteraturopplevelser, uavhengig av leseferdighet, gjennom arrangementer. De vil søke å nå mennesker som vanligvis ikke oppsøker litterære arenaer. Det vil bli en rekke arrangementer, men også digitale presentasjoner som kan nå alle, som podcaster og presentasjoner på YouTube og Instagram

der forfattere leser fra aktuelle bøker. Eksempelvis er *Forfatter til alle-arrangementene* tenkt gjennomført på asylmottak, eldreboliger, demensavdelinger, sykehus, spesialisjoner, arbeidsplasser og institusjoner, men også til utvalgte Bok til alle bibliotek. Arrangementene skal være spesielt tilpasset de ulike målgruppene.

Heile Noreg les er et samarbeid mellom Landssamanslutninga av nynorsk kommunar (LNK) og Nynorsk kultursentrum. I søknaden blir det sagt: «LNK og Nynorsk kultursentrum går i hop med mange sentrale og gode samarbeidspartnarar i heile landet for å gi barna med nynorsk som førstespråk eit løft med gode leseopplevingar på eige språk i Bokåret 2019. Nynorsk barna blir bada i bokmål kvar dag, og har stor trong for å lese meir nynorsk for å bli trygge og glade i språket sitt. Talet på nynorske bøker som vinn prisar og blir selde til utlandet, viser at det er grunn til å vera stolte over den nynorske litteraturen for barn- og unge. Eit viktig mål med prosjektet er at alle ungar, foreldre og lærarar i Noreg skal få ny inspirasjon til å lese den rikhaldige nynorske barne- og ungdomslitteraturen.»

«Gjennom ei kåring av dei beste nynorske barne- og ungdomsbøkene, seminar, artikkelseriar og meldingar frå ungane sjølve ønskjer vi å skape debatt om kva som er god kvalitet i nynorsk barne- og ungdomslitteratur. Vi vil skape engasjement rundt kåringa ved å opna opp for nominasjonar og avrøystingar digitalt. Ein fagjury vil velje dei ti beste bøkene innan for seks sjangrar, og desse vil vi formidle digitalt gjennom m.a. biblioteka sine nettsider, og populære nettstader som Framtida.no og Framtidajunior.no. Det vil bli arrangement i mange fylke.»

Goetheinstituttet bringer den tyske litteraturen til Norge, mens Norge sender norske forfattere til Frankfurt. Goethe-instituttet i Norge i samarbeid med flere organisasjoner har fått støtte til litteraturfestivalen «På vei til Frankfurt. Tysk-norsk litteraturfestival i Oslo» som skal finne sted på Litteraturhuset 26.-28. april 2019. Festivalen blir en stor dugnad for å fremme lesing av og kjennskap til tysk litteratur. Festivalen skal formidle innsikt i tyskspråklig litteratur- og samfunnsdialog. Både tyske og norske forfattere er invitert. Alle arrangementer vil bli tatt opp/ streamet og stilt til fri disposisjon for

bibliotek og undervisningsinstitusjoner over hele landet.

Bokmessen i Frankfurt er også med som medarrangør. Bokmessen ser dette som et spennende pilotprosjekt som kanskje kan arrangeres på tilsvarende vis i fremtidige gjesteland. Det er, utrolig nok, første gang i bokmessens mangeårig historie at et kommende gjesteland tar initiativ til å presentere litteratur fra vertslandet, og på vertslandets språk, i gjestelandet selv. Ledelsen for bokmessen har gitt tilsagn om at de vil delta under festivalen.

Hele Norge leser er et prosjekt fra Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen. Det er det største prosjektet i sitt omfang. Det har riktignok ikke fått på langt nær så mye midler fra Bokåret 2019 som det er søkt om, men blir forhåpentligvis realisert likevel.

Prosjektet består av følgende elementer:

- En nasjonal, regional og lokal konkurranse med digital registrering som skal oppfordre til å bruke tid på lesing. Det skal være et tydelig og fleksibelt konkurranseelement. Det vil være premier å vinne.
- En leseapplikasjon hvor deltakerne vil kunne logge og måle sin egen leseaktivitet (antall minutter lest/lyttet). Her vil man også finne stoff om bøker og forfattere.
- En felles markedsføringskampanje.

Prosjektet er inspirert av flere ulike aksjoner, hvorav de viktigste er *Aksjon sykle til jobben*, *Hele Rogaland leser*, kampanjen *Norli junior* og *Canada reads*.

Gjennom dette prosjektet håper prosjekteierne å kunne endre folks lesevaner. De ønsker å sette i gang lesepratene ved å trekke frem noen utvalgte bøker, slik at mange leser samme bok samtidig. Prosjektet vil bruke tydelige, kanskje overraskende og gode talspersoner for bøkene – med høy kredibilitet i målgruppene.

Det skal lages en felles markedsføringskampanje for «Hele Norge leser.» Prosjektet vil være rettet mot unge voksne lesere i aldersgruppen 25-39 år (men prosjektet vil ikke utelukke lesere i andre aldre). En sekundærmålgruppe vil dessuten være familien, som vil fanges opp fordi foreldrenes lesevaner påvirker barnas lesevaner og forhold til lesing. ■

British Library 20 år:

Hvordan bli «a reader»

AV NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Det finnes biblioteker, og det finnes superbiblioteker, som inneholder «nesten alt». Et av de siste er British Library. Men hvordan kan man bruke det – som nordmann?

Jeg møter opp ti på halv ti, og stiller meg i køen utenfor British Library, som ligger rett ved siden av jernbanestasjonen St. Pancras i London. Utenifra

er ikke bygningen, som i fjor fylte 20 år, den vakreste jeg har sett, og det er de som har kalt det «et av verdens styggeste hus». Prins Charles har beskrevet biblioteket,

tegnet av Sir Colin St John Wilson i brutalisme-stil, som «en forvirret samling av skur» som ville passe utmerket som «akademi for et hemmelig politi.»

Omstridt. Alle har ikke hatt like stor sans for bibliotekets arkitektur, men i 2015 ble bygningen faktisk fredet som et eksempel på byggekunst fra sin periode.

I køen, som strekker seg ca. 50-70 meter ut på plassen før biblioteket åpner, møter jeg Nektoria («Niki») McWilliams, som tar i doktorgrad i filmhistorie og opprinnelig er fra Australia, men bor i London. Det vil si, familien hennes er fra Hellas, og hun jobber med et prosjekt hvor

hun studerer greske immigranter til Australia.

Og selvsagt finnes det unike kilder til dette og de fleste andre sære og spesielle tema i British Library. Man kan finne nesten alt der, mener Niki, som ofte er å finne på biblioteket. Men man må få et Reader's Pass, eller bli «a

Forskere og studenter fra hele verden bruker biblioteket, her filmstudent Nektoria McWilliams fra Australia.

reader» som biblioteket kaller det, for å kunne studere materialet på en av de ni temaspesifikke lesesalene. Det er ikke mulig å ta ut materiale.

Ta med adressebevis

Men kan hvem som helst bli medlem, kan for eksempel jeg, som bor i Oslo? Jo, det kan jeg, viser det seg. Men jeg må vise frem identifikasjon med hjemmeadresse. Det er jo litt kinkig, for hverken pass, norsk bankkort eller pressekort inneholder adresse. Hvis man kan vise frem et relativt nytt brev stilet til en selv, og som inneholder adresse, går det fint, forsikrer hyggelige Majdi Iouhichi i registreringsrommet, som ligger en etasje ned, etter at jeg har gått forbi sikkerhetskontrollen som har tittet ned i veskene våre. Jeg viser frem en datert faktura med min hjemmeadresse på min email på telefonen, og etter en ti minutters venting står jeg der med beviset på at jeg er blitt en leser. (På nettsiden til BL står det helt presise instruksjoner om hvilke brev og dokumenter de aksepterer som bevis på adresse.)

Iouhichi innprenter meg at ingen væske må tas inn på lesesalene, og ingen kulepenn, skjønt blyant er ok. Det er lov til å ta med computer, og man kan ta bilder av gjenstandene, men uten blitz.

Hvor skal jeg gå hen med mitt nyervervede kort? Jeg bestemmer meg for å prøve Books and Music Reading

Room. Der kan man blant annet lytte til britiske stemmer fra slutten av det 19. århundre til i dag. Jeg hører på Florence Nightingales skingrende stemme gjennom en masse hvesing, og på Sir Arthur Conan Doyle som forteller hvordan han fant på Sherlock Holmes og hvorfor han ble opptatt av spiritisme – han lyder som en svært gammel britisk skuespiller.

Vanessa Bell, søsteren til Virginia Woolf, forteller på sitt stakkato gammel-dagse overklasseengelsk – hun får avdøde prinsesse Diana til å høres ut som en cockney – om hvordan hun og Virginia diskuterte hvem de foretrak av sine foreldre, moren eller faren. En fascinerende tidslomme.

Et tidsdokument er også intervjuet med pensjonert Vera Welch, født i 1920, og hennes mann Stan, pensjonert murer; de snakker om arbeidslivet før annen verdenskrig. Mens Stanley Ellis, født 1871, forteller på sin myke Dorset-dialekt om hvordan bøndene klippet sauer rundt første verdenskrig og hvordan hver gård laget sin egen sider. Bøndene i Dorset drakk en god del sider før i tiden, skal vi tro Stanley.

Emily og Charlottes fantasiverden

Opptak av fugler finnes det også, og originalnoter til en masse kjente og mindre kjente komponister, ofte med overstrykninger, slik at man kan se hvor de ombestemte seg og revurderte. I det hele tatt – Niki har sannsynligvis rett, i British Library finnes nesten alt, omtrent 200 millioner bøker og andre gjenstander totalt, og det kommer ni tusen hver dag, ifølge biblioteket selv. Biblioteket tar imot alt som trykkes i Storbritannia, og er altså den britiske utgaven av pliktavleveringen til Mo i Rana.

I en av de andre salene, som man kan gå inn i uten å være «a reader», viser biblioteket frem sine største skatter:

Magna Carta fra 1215, Gutenbergs bibel, bibeloversettelsene til Tyndale og Wycliffe, et brev fra 1961 som John Lennon skrev til Stu Sutcliffe, han som var den femte Beatle da The Beatles spilte i Hamburg, men ble igjen der da resten av gruppen dro tilbake til Liverpool, og kort tid etterpå døde av hjerneslag. Og en masse mer – praktfulle og fargerike middelaldermanuskripter, toraer, koraner, sutraer, vitenskapelige plansjer og kart, alt godt merket og interessant forklart.

Oscar Wildes originalmanus til «De profundis», som han skrev i 1897 etter at han kom ut av Reading Gaol, begynner sånn: «I will begin by telling you that I blame myself terribly as I sit here in this dark cell in convict clothes, a disgraced and ruined man.»

Utstillingen skifter stadig og fungerer som et lite, men eksklusivt museum. Jeg merker meg spesielt Emily Brontës håndskrevne Gondal-dikt fra 1844-48. Brontë-søsknene skrev fra barndommen og langt opp i voksen alder «juvenilia», lange sagaer over fiktive riker og deres innbyggere. Charlotte skrev om riket Angria sammen med søsteren Anne, og Emily om riket Gondal med broren Branwell. De holdt på med å utbrodere denne fantasiverdenen også etter at de var blitt voksne, Emily praktisk talt opp til sin død.

Charlottes eksempler ligger åpent på en side som omhandler hertugen av Zamorna, som regnes som prototypen på den temperamentsfulle, men sexy Mr Rochester i «Jane Eyre». Heftene er bittesmå, håndskriften er knøttliten, dette er noe de fire søsknene gjorde i det skjulte og ikke snakket med utenforstående om. Charlotte må ha skrevet med lupe også, tenker jeg, for hun hadde dårlig syn.

Bestilling fra utlandet

Men hvordan skal man bruke bibliote-

ket dersom man ikke bare vil være turist? Katalogen ligger på nettet. Den kan alle gå inn i, også uten lesekort.

Det er en stor fordel å vite nøyaktig hva man vil ha og ikke kun lete etter noe innenfor et tema som opptar en, for biblioteket er i påfallende grad innrettet mot at man finner frem selv og bruker nettsiden deres aktivt. Jeg ber om å få snakke med en bibliotekar, men det ser ikke ut til å finnes noen. På nettet kan man chatte med et av elleve «reference enquiry teams», sortert etter tematikk, skriver presseavdelingen til meg i en email, men å møte noen «in person», synes vanskelig eller umulig. De som bemanner hver av de ni lesesalene kan gi en del informasjon, men det virker som at de kun kjenner til sine egne arbeidsoppgaver. Det-er-ikke-mitt-bord-mentaliteten hersker, og smilet sitter ikke så løst – med et par gode unntak.

En av de ansatte kan fortelle meg at det finnes to tidsfrister; enten er materialet lett tilgjengelig og da vil man få tilgang til det innen 70 minutter. Eller så befinner det seg i et lager i Yorkshire, og da vil det kunne ta 48 timer. En kollega av henne opplyser at man ikke kan søke om å få det utlevert på lesesalen uten å ha et lesekort, men har man først skaffet seg kortet under et besøk i London, kan man sitte utenfor London, medregnet utlandet. Man bruker sitt username og password og ber om å få det man ønsker levert på en lesesal i biblioteksbygget ved St Pancras en spesiell dag når man planlegger å være i London.

På vei ut fra lesesalen må jeg åpne computeren min for at vekten skal se at jeg ikke har smuglet med meg et sjeldent manus inne i den. Det er som å være på en flyplass – only more so. Ti poeng av ti for innhold, to poeng for hygge, tenker jeg (de to går til cafeen som var ok, med egne tilbud om økologisk- og lavkarbomat).

Verdens eldste trykte bok

Den eldste boken i verden som er fullstendig og hvor dateringen er sikker, er en sutra fra år 868, og den befinner seg i British Library.

British Library har en godt utvalg av «den første, største, viktigste, sjeldneste» og jeg velger en buddhistisk bønnebok. Det er ikke en bok i vestlig forstand, men en rull, for det var jo asiatisk skikk, og den er på fem meter ferdig utrullet. Dette er ganske kort for en sutra, forklarer kurator Melodie Doumy, som arbeider i bibliotekets kinesiske avdeling og fokuserer på skrifter funnet i Dumhuang-grotten i Sichuan-provinsen i Kina. Det spesielle ved denne sutraen er at den er helt sikkert datert, sammen med donorenes navn.

– Grunnen til at vi tror kineserne var så tidlig ute med trykkekunsten, den er jo 500 år før Gutenberg, er at buddhismen vektlegger repetisjon av budskapet. Å repetere sutraen høyt var en handling som ga mer karma. Det er naturlig å tro at det å replisere den hellige teksten ved å mangfoldiggjøre den ved trykking gir same effekt – bare mye sterkere, for man kan jo trykke utallige eksemplarer, forklarer Doumy.

Sutraen er ikke trykket med løse typer, men med hele treblokker for hver side, men Doumy minner om at kineserne var flere århundrer tidligere

ute enn europeerne med begge teknikkene. Teksten i sutraen er tradisjonell buddhistisk, den er som alle sutraer opprinnelig forfattet en gang mye tidligere på sanskrit, men oversatt til gammel-kinesisk.

– Vi vet at sutraer ble brukt til å synge eller resitere høyt etter, men vi vet ikke om denne sutraen ble brukt av munk og nonner eller også av lekfolk. Vi er ikke hundre prosent sikre på at den ble trykket i Sichuan, men det er sannsynlig ettersom byen Dumhuang var et stort buddhist-senter i Middelalder-Kina og provinsen dessuten var senter for papirindustrien fra det niende århundre, sier Doumy.

Hvordan den ble British Librarys eiendom vil hun ikke kommentere, men nøyer seg med å si noe generelt om at det er den måten mange kulturskatter har havnet i museer verden over, at tidligere tider generelt hadde noe andre normer enn i dag, og at biblioteket samarbeider utmerket med forskere i mange land, inkludert Kina. Representanten for presseavdelingen, Alice Carter, skyter inn at ingen har gjort krav på sutraen.

Historien er i korthet: I 1902 fikk arkeologen Aurel Stein, som samlet materiale for British Museum, høre om at det var funnet eldgamle papirruller i en grotte i Dumhuang, som ligger langs Silkeveien. Det var ikke så lett å få Tao-presten Wang Yuanlu, som hadde slått seg ned i den tidligere forseglede hulen, til å gi slipp på den hellige rullen, men han ble overbevist ved at han fikk en masse andre, nyere sutraer og penger slik at han kunne oppgradere grotten.

Representanter fra flere europeiske nasjoner var interessert i å skaffe seg materialet, men Stein vant kappløpet, og i 1909 kom materialet frem til London. Det var først da, ifølge miniboken «The Diamond Sutra» som British Library selv har produsert, at forskerne innså hvor unik skatten var. Sutraen var i museets eie til 1972, da British Library ble grunnlagt (skjønt ikke i sin nåværende form, kun som en serie biblioteker rundt om i London). Sammen med sutraen kom kinesiske malerier, som fremdeles er i British Museum, og mindre fragmenter av enda eldre trykte bøker, noen av dem så tidlig som fra det femte århundre. ■

Her er en del av den permanente utstillingen «Latjo drom» i Glomdalsmuseet på Elverum, hvor de viser fram ting som ble brukt av taterne før i tiden. I dette museet er det også et bibliotek med mange bøker om tater.

Redde for at språket romani skal dø ut

Vi er redde for at språket romani skal dø ut, sier taterne Mariann Grønnerud og hennes mor Anna Gustavsen. De to utfører en viktig jobb for å ta vare på språket for fremtiden.

Anna Gustavsven (t.v.) og Mariann Grønnerud har skrevet den første boka på norsk romani! Her hjemme hos Grønnerud. Kaffekjelen, kaffeburken og kaffekvenna fikk Anna av sin mor.

Vi møter dem hjemme hos Grønnerud i Magnor sør i Hedmark, et område med lange tatertradisjoner. 74 år gamle Anna Gustavsven lærte romani av sine foreldre, og slik er språket overført muntlig i generasjon etter generasjon siden de første taterne kom til Norge på 1500-tallet.

Grønnerud snakker romani til sine barn og barnebarn.

– Jeg forsøker å lære mine barnebarn noen ord romani hver gang vi møtes, sier hun. På den måten fører de språket videre.

Verken Grønnerud eller Gustavsven har lest norsk romani.

– Vi har aldri lest noe på norsk romani, fordi det finnes ikke noen bøker med fortellinger eller historier fra før på dette språket.

Grønnerud og Gustavsven har utført et viktig arbeid for ettertiden. De ga ut boka «Vandriane rakkrar» – Taterne forteller – på norsk romani.

– Vi er stolte over å kunne presentere den første boka noensinne på norsk romani, språket til taterne – romanifolket – i Norge, skriver taterne Mariann

Grønnerud og Anna Gustavsven i innledningen til boka som ble utgitt i 2014, i samarbeid med språkforsker Rolf Theil.

– Vi var lei av at andre skal fortelle taternes historie. Det var viktig for oss at taterne selv forteller sine historier, sier Grønnerud og Gustavsven.

«Vandriane rakkrar» er en bok av taterne, om taterne, på taterspråket romani for både taterne og andre interesserte.

Samlet fortellinger

Anna Gustavsven gjorde en formidabel jobb.

– Jeg reiste rundt omkring i Norge og samlet inn fortellinger fra taternes hverdagsliv, sier Gustavsven. Jobben gjorde hun sammen med Anne-Mari Larsen. Disse fortellingene ble nedskrevet i et hefte på norsk – Taterne forteller. Dette heftet var en del av et prosjekt i regi av Taternes Landsforening på Dronning Mauds Minne (Høgskole for barnehagelærerutdanning) i år 2006.

Boka «Vandriane rakkrar» er en oversettelse av fortellingene til taterspråket norsk romani.

Anna er en av fortellerne i boka. De

fire andre står ikke fram med fullt navn. Men Mariann og Anna understreker at de andre fortellerne godkjente innholdet i deres historier.

– Det var veldig spennende og morsomt å arbeide med boka, sier Gustavsven og Grønnerud som på denne måten har brakt videre en viktig del av Norges kulturhistorie.

I boka blir leseren tatt med tilbake i tiden, som om det skulle vært i en annen verden. Det handler om taternes liv, for det meste første del av 1900-tallet.

Taternes Landsforening står bak boka «Vandriane rakkrar». Både Grønnerud og Gustavsven er med i denne foreningen.

De to håper andre taterne kan skrive nye bøker på norsk romani, slik at det blir mer å lese på deres språk, spesielt med tanke på å bevare norsk romani for de kommende generasjoner.

Her er en del av den permanente utstillingen «Latjo drom» i Glomdal-smuseet på Elverum, hvor de viser fram ting som ble brukt av taterne før i tiden. I dette museet er det også et bibliotek med mange bøker om taterne.

Taternes historie fra gamle dager

Bli med på en reise inn i taternes hverdag før i tiden. Da de kjørte med hest og kjerre rundt omkring til bondegårdene. Brukte halm som madrass. Lagde mange fine ting som de solgte. Og kom ikke hjem før bladene falt fra trærne om høsten.

I boka «Vandriane rakkrar», som betyr «Taterne forteller», får vi et historisk innblikk i fem eldre tateres liv.

Anna Gustavsen (74) fra Magnor tar leseren med tilbake til tiden i Norge etter andre verdenskrig, da hun var lita jente. En historie som om det skulle vært fra en annen verden. Det reisende folket blir taterne ofte kalt.

Anna forteller i boka:

– Når det begynner å dryppe fra taket og snøsmeltinga starter, pakker vi, reiser og kommer ikke hjem før det blir høst og bladene faller fra trærne, skriver hun.

Dermed har hun fortalt at mange taterne ikke hadde fast bosted, ikke fast adresse, men at de var på farten rundt omkring.

– Da faren og moren min var små, reiste de med hest og kjerre, men da jeg var liten, brukte vi bil. Vi fylte opp bilen med de tre brødrene mine, mor, far og teltet. Og mange ganger var det andre slektninger som kjørte sammen med oss i andre biler, skriver hun.

Dermed har hun fortalt at taterne hadde svært sterkt samhold i familiene og i slektene sine.

Etter andre verdenskrig, på slutten av 1940-tallet, og mange år framover, var det uvanlig å ha bil i Norge, og veiene var som krøtterstier, sammenlignet med i dag.

Anna forteller:

– Det var ikke så mange som hadde bil da jeg var liten, men den vi hadde var fin. Den var nesten som en bobil for det var hytte på den, og i den hadde vi seng, matkiste, dør og stort fint vindu med gardin. Bilen het T-Ford, også hadde den en stor sveiv foran ved panseret.

Noen ganger stoppet bilen, og da måtte vi ut og sveive, skriver hun. Far hennes stod foran og sveivet, mens Anna ga gass, dermed startet bilen igjen.

Kaffekista

Familien til Anna reiste, som så mange andre taterfamilier, med kaffekiste. Kaffekista er blitt et symbol på det

Mariann Grønnerud med den første boka på norsk romani.

reisende folket. I denne kista hadde de kopper, skjeer, gafler, kniver, asjetter og alt som trengs for å lage mat og koke kaffe.

Noen ganger bodde taterfamilien under høye trær med lange grener hvor de fant ly. Andre ganger bodde de i teltet. De levde i pakt med naturen, forteller Anna:

– Teltet vårt hadde ikke gulv, men det var stort og spisst, toptelt, eller hustelt hette det. For at det ikke skulle bli kaldt, hentet vi granbar og la i bunnen, oppå der la vi halm som vi hadde fått av noen snille bønder, og helt på toppen la vi sengklerne våre som var tepper strikket av ull. De var tunge og varme, noen ganger klødde de også, men det ble så høyt og mykt at jeg noen ganger lekte at jeg var prinsessen på erten!

Anna gikk ikke så mye på skolen, fordi familien reist rundt hele tiden.

Isteden var jeg med pappa på arbeid. Pappa gjorde mye forskjellig. Hver morgen stod han opp i fem-seks tida og laget flotte mat-trau som vi senere skulle selge. Trauene var som store bokser, og de var laget i blikk og hadde forskjellige størrelser. Bøndene brukte dem til å oppbevare melk, smør, ost og andre matvarer.

Annas far var blikkenslager, og blikkenslagere har taterne vært i Norge i flere hundre år. Han lagde nye takrenner

eller reparerte de gamle til folk rundt omkring.

– Jeg hjalp til, og klatret opp for å sette låser på rennene, og noen ganger var det jeg som laget krokene til å henge takrennene i. Andre ganger la jeg bronse på skjøtene, og pappa loddet de sammen så det ble pent og tett.

Anna var også med med moren sin på jobb.

Mamma brukte å ta med seg de fine tingene pappa hadde laget og solgte dem til folk på bondegårdene, men vi hadde andre varer også. Vi hadde dem i en stor, diger, koffert, og det var synåler, duker, puter, tørklær og underklær. Særlig flossa underbukser med strikk i til damene var populært, og lange underbukser til mannfolk. Det var fint for mennene å få lange underbukser, fordi de jobbet ute i skogen, og der var det kaldt.

Byttet knapper med mat

Anna forteller om at de byttet til seg mat rundt omkring på gårdene.

Det var ikke alltid vi fikk penger for varene. Noen ganger byttet vi til oss mat. Vi hadde ofte knapper med tre størrelser, små, middels og store knapper laget av ben. Bøndene fikk en rad med tolv knapper, også fikk vi middagsrester, poteter, saftflasker, en fleskebit, speke-knoke, eller brød.

Anna og familien hennes reiste hele sommeren og ble kjent med mange i en

Anna Gustavsen forteller om sitt liv som tater i boka «Vandriane rakkrar».

tid med mye fattigdom og stort hjerte-rom.

Mange av bøndene på gårdene var veldig hyggelig, og noen ganger fikk vi ta med oss maten vår inn og lage middag på kjøkkenet deres. Mange av dem vi besøkte var fattige, og da delte vi maten med dem og satt lenge og bare skravla. Vi ungene var bare med og bar varene og vi hjalp mamma med å vise frem dukene og alle de andre varene.

Dette er noe av fortellingen til Anna i avsnittet «Anna rakkrar» – Anna forteller.

De fire andre fortellerne har hver sin helt spesielle historie fra barndommen. De forteller om at de spådde i kaffegrut og brukte planter som medisin. Sang og spilte så de både lo og gråt og mye, mye, mye mer, på norsk romani.

Lagde ny rettskriving for romani

Språkforsker Rolf Theil har lagd ny rettskriving for språket norsk romani.

– Jeg har arbeidet med norsk romani i 50 år! Sier Theil. Han er professor i lingvistikk og arbeidet i Universitetet i Oslo fram til han ble pensjonist i 2016.

Han forklarer at romani har vært snakket i Norge siden taterne kom til landet på 1500-tallet.

– Romani er nært beslektet med indi, urdi og bengali som snakkes i India-området hvor taterne opprinnelig kom fra. Det finnes forskjellige romanispråk over hele Europa. Norsk romani er veldig nær svensk romani.

– *Hvordan greide du å skrive norsk romani da dette for første gang ble gjort – i en bok – i boka «Vandriane rakkrar»?*

– Jeg lagde ny romani rettskriving 2014, ordlister fra norsk til romani og romani til norsk, med enkel grammatikk. Grammatikken og ordlistene står bak i boka. Jeg holdt på med boka i åtte år, i samarbeid med Anna Gustavsen og Mariann Grønnerud.

Det vanskeligste var å finne romani ord for alle de norske ordene.

– Ordforrådet i romani er relativt begrenset, forklarer han. Derfor måtte de, i forbindelse med utgivelsen, reise rundt til tater og samle inn ord.

– *Hvorfor finnes ikke andre bøker på norsk romani?*

– Taterne har aldri vært opptatt av å skrive mye. Opp gjennom de siste hundre årene er det mange som ikke har lært å lese og skrive. Norsk romani har vært et muntlig språk. Først de senere årene er det blitt interesse for norsk romani som skriftspråk.

– *Hvilke råd har du til tater som ønsker å gi ut bok på romani?*

– At de prøver å følge prinsippene for rettskrivingen som jeg laget for norsk romani. Skriv systematisk, sier Theil. Han håper det kommer nye bøker på norsk romani så snart som mulig. Det vil styrke norsk romani.

Rolf Theil ble hektet på romani da han som ung student kom over en bok som heter «Hemmelige språk og tegn.». Den handler om taterspråk og andre språk som tivoli-folkenes språk og forbryterspråk, skrevet av Øyvind Robsskog, utgitt i Oslo i 1945.

Språket norsk romani er omtalt i

Språkforsker Rolf Theil.

Hovedbibliotekar Hilde Joramo, Anno museum.

hefter og bøker flere ganger opp gjennom historien:

- Gjest Baardsen (som levde fra 1791 til 1849) ga ut heftet «Samling af de mest forrekomende Ord i det saakaldte Vandrings eller Skøiersprog.»
- Eilert Sundt ga ut «Beretning om Fante-eller Landstrygerfolket i Norge» i 1850.
- Martin J. Mathiassen Skou ga ut boken «Paa Fantestien» i 1893, en bok som handlet om taterfolkets liv.
- I 2001 kom det et 40 sider hefte av Hermann Karlsen – «Kjerkloaene» – «Fuglene» – som var en oversettelse til norsk romani, basert på en sann opplevelse.

Den første ordentlige boka på norsk romani ble «Vandriane rakkrar» som kom ut i 2014. Siden den gang er det ikke kommet nye bøker på romani, etter det Theil kjenner til.

Nasjonalt tater-ansvar

Glomdalsmuseet på Elverum har nasjonalt ansvar for dokumentasjon av taternes – romanifolkets – kultur og historie i Norge. Museets bibliotek bygger derfor opp en samling bøker om temaet.

– *Hvor mange bøker har dere om tater, hovedbibliotekar Hilde Joramo i Anno museum?*

– Vi har om lag 220 unike titler og noen dubletter. Vi har dessuten en utklippssamling og en samling med småskrifter. Vi har også noe musikk på CD, samt enkelte filmer på DVD.

– *Hvilke typer bøker?*

– Det meste er faglitteratur om romanifolket – taternes – kultur og historie generelt, og om ulike temaer som for eksempel språk, håndverk, musikk og myndighetenes politikk. Vi har dessuten noe skjønnlitteratur hvor taternes liv er tema, blant annet Britt Karin Larsens romanserie, barnebøker og dikt. Noen av disse har taterne som tema, mens andre kan være skrevet av taterne.

– Ellers har vi biografier og personlige beretninger om kjente taterne. Vi har også hovedoppgaver og offentlige publikasjoner som stortingsmeldinger og NOU-er (Norges offentlige utredninger).

Hovedbibliotekar Joramo har ikke tall for antall utlån av taterbøker, men utlånet er ikke veldig stort. Litteraturen brukes også av publikum på stedet og av museets egne ansatte.

Hele biblioteket

Biblioteket i Glomdalsmuseet har i sin helhet en brukssamling på om lag 20.000 bøker, tidsskrifter og årbøker. I tillegg kommer en stor antikvarisk boksamling på om lag 60.000 bøker.

Biblioteket drives av en ansatt som også har oppgaver i Anno museums felles bibliotekstjeneste.

Vandriane rakkrar og bøkene

Glomdalsmuseets bibliotek har boken «Vandriane rakkrar», den eneste på norsk romani. Biblioteket har også den kjente boka om Tater-Milla som ble skrevet av Dagfinn Grønset (1974) og boken «Deilig er jorden» om tateren og musikeren Elias Akselsen, skrevet av Stein Østbø (2004).

Her er noen andre sentrale bøker om taterne, listet opp av hovedbibliotekar Hilde Joramo ved Anno museum:

- Mari Møystad: Latjo drom – romanifolkets/taternes kultur og historie (2009)
- Thor Gotaas: Taterne – livskampen og eventyret (2000)
- Bjørn Hvinden: Romanifolket og det norske samfunnet (2000)
- Ragnhild Schlüter: De reisende – en norsk minoritets historie og kultur (1993)
- Bo Hazell: Resandefolket – från tattare til traveller (2011)
- Bernt Eide og Ellen Aanesen: Nasjonnens barn (2008)
- Anne-Mari Larsen: Vi er fargerike

bare vi tør – taternes fortellinger (2010)

- Liv Andersen & Egil Hyldmo: Folket som kunne fly (2012)

Et utvalg biografier:

- Mary Barthelemy: Spellmann på dromen – på sporet av den legendariske «Fant-Karl» (2007)
- Johan O. Jensen: Historien om Åge Aleksandersen (1988)
- Ole Jacob Hoel: Åge – historien om Norges største rocker (2011)
- Sven Nyhus: Hilmar Alexandersen – spelmanen og slåttene (2003)
- John Granly: Halehelten Ludvig – fra rennesteinen til nasjonalsymbol (2013)
- Anne Gustavsen: Frantz Johansen – kloakkbarnas far (1997)
- Thor Gotaas & Roger Kvarsvik: Magnus «Wolf» Larsen – sjømann og bokser (2012)
- Ivan Storm Juliussen: En taters bekjennelse (2013)
- Arvid Møller: Taterdronningen – Marie-Lovine Oliversen, Stor-Johans datter (1974)
- Bjørn Sivesind: Den magiske reisa
- Hilmar Bussi Karlsen Rosenberg (2012)

Tror på selvpublisering

På nyåret ble det kjent at Arve Juritzen har solgt Juritzen forlag til Petter Stordalen-eide Strawberry Publishing. Nå ser forleggeren fram til å bruke tid og krefter på Kolofon forlag, som han har eid siden 2014.

Forlaget hjelper folk som vil gi ut bøker sine selv – såkalt selvpublisering. Forfatteren står selv ansvarlig for innholdet i boka, mens Kolofon bistår med trykk, distribusjon og markedsføring. «Jeg har langt større tro på selvpublisering enn på å eie et mellomstort tradisjonelt forlag», sier Juritzen til Klassekampen.no. Regnskapstallene viser at forlaget har hatt en jevn økning i driftsinntekter fra 2005 til 2016, men det har ikke vært mye overskudd å spore. Likevel er Juritzen optimistisk. «Det blir vanskeligere og vanskeligere for forfattere å bli antatt på de stadig færre tradisjonelle forlagene. Derfor vil flere velge å utgi sine bøker selv. Ikke minst når de ser hvor mye penger man kan tjene som forfatter». ■

«Nytt» bibliotek på Sunndal

Etter over en måned med stengte dører, kunne Sunndal folkebibliotek på Nordmøre ønske velkommen til et mer moderne og brukervennlig bibliotek, skriver Tidens Krav (tk.no). En kommunal bevilgning på 300 000 kroner gjorde at biblioteket kunne gå til innkjøp av to utlånsautomater. For å ta i bruk utlånsautomatene måtte alle bøkene, omtrent 25 000 stykk, merkes med en elektronisk chip. Når så alle bøkene måtte ut av hyllene likevel, ble anledningen samtidig benyttet til å omorganisere hele biblioteket. En av omveltningene var å slå sammen barne- og voksenavdelingene. Heller enn aldersinndeling, er biblioteket nå delt inn i avdelinger for faglitteratur og skjønnlitteratur. Dessuten har de fått plass en lesesal, flere sittegrupper og et databord. ■

«Lesing helbreder verden»

Nancy Pearl har pensjonert seg fra lederjobben ved Washington Center for the Book ved Seattle Public Library, men det hindrer henne ikke i å fortsette et aktivt arbeid for bøker og lesing. I desember kastet denne bibliotekstjernen glans over Nasjonalbibliotekets konferanse «Fantastic Futures».

AV AUD GJERSDAL
FRILANSJOURNALIST

Pearl leser hele tiden. Under reisen fra Seattle til Oslo leste hun *Our Man* av George Packer, som kommer ut i mai.

– Det er en biografi over Richard Holbrooke, som jobbet i US State Department, og var hovedansvarlig for Daytonavtalen, som gjorde slutt på Bosniakrigen. Jeg var i Bosnia for omtrent fem år siden i et arbeid for den amerikanske ambassaden der, for å bringe sammen muslimske, kroatisk og serbiske tenåringer gjennom å lese og diskutere Sherman Alexie's *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian*. Jeg tror at å få mennesker til å lese samme bok og så komme sammen for å snakke om den, er en utmerket måte å oppmuntre personer med forskjellig religion, etnisitet, seksuell orientering, hudfarge – og hva overflateforskjellene enn måtte være – til å begynne å se den felles menneskelighet som vi alle deler.

Du er i mange kanaler som f.eks. radio og TV. Hvorfor er det viktig?

– Noen ganger neglisjerer vi hvor viktig lesing er for vårt samfunn, for å bygge og vedlikeholde demokratiet. Lesing er også helt avgjørende for å utvikle empati, og det er noe som sårt mangler i verden i dag. Lesing helbreder verden. Jeg benytter enhver anledning til å fremme bøker og lesing.

En god ide for andre bibliotekarer?

– Ja. Å snakke om gleden ved å lese bøker er viktig for bibliotek, og noe som vi av og til glemmer i denne entusiastiske eksplosjonen av teknologi vi lever med i det 21. århundret.

Gjøre verden bedre

Du er modell for actionfiguren som representerer superhelt-bibliotekaren. Hvorfor er bibliotekarer superhelter?

– Fordi bibliotekarer gjør verden til et bedre sted – for én bruker om gangen. De er superhelter fordi de åpner verden opp for lesere. Jeg tror det er av avgjøren-

de betydning at våre statsledere er lesere, for en kan ikke være en leser uten å lære mer om seg selv, verden og andre.

Hvordan kan bibliotekarer fortsette med å være superhelter?

– Folkebiblioteket er samfunnets hjerte, og bibliotek tjenester er som en krakk med tre bein. Det første er informasjonstilgang, som teknologi og maskinlæring gir. Det andre er lesing og annen tekstkompetanse, for å sikre at vi har en befolkning som kan dette. Det tredje beinet til krakken er programmering av arrangementer, der biblioteket blir en møteplass for mennesker, med lesestunder for barn, forfatterbesøk, bokklubber og mer. Disse tre bena må være i balanse for å skape og vedlikeholde et velfungerende, virkelig suksessfullt bibliotek. Faren er at lesing ikke sjeldent blir sett på som uinteressant. Teknologi gir oss mange fordeler, men lesing gir oss tilgang til en verden av ideer.

Hva tenker du om anbefalessystemer, som vi hører om her på konferansen?

– Jeg vil ikke at folkebiblioteket skal glemme at det er folkene de tjener som er viktigst. Biblioteket bør ikke bli enda mer avledet fra arbeidet for tekstkompetanse, læring og lesing. Kunstig intelligens er sexy og spennende og spiller klart en viktig rolle i bibliotek tjenester. Men det handler om å oppmuntre til leseglede gjennom lesestunder, bokdiskusjoner, hjelpe en tenåring å finne den rette boken til skoleoppgaven, eller å hjelpe en eldre person å finne en bok de likte å lese som barn. Folkebiblioteket er den eneste institusjon som tilbyr disse tjenestene.

Kan ikke maskiner gjøre dette?

– Jeg tror ikke de kan. Jeg tror ikke en maskin ønsker deg velkommen til dette stedet for demokrati.

Veien videre

Hva er den største utfordringen for folkebibliotek?

– Vi bibliotekarer lager ikke en sterk nok sak for offentligheten om viktigheten av folkebibliotek. De er samfunnets hjerte, enten det er et skolebibliotek, universitetsbibliotek eller folkebibliotek, og vi får ikke dette budskapet sterkt nok ut. Mange i USA spør om biblioteket trenger en bygning, nå som alt er digitalt, og du kan finne ethvert svar du trenger via Internett. Men vi trenger bygningen for det er der magien skjer: Mennesker kommer sammen for å finne bøker, snakke og diskutere. Våre stemmer må bli kraftigere og tydeligere når vi snakker om biblioteket til personer i maktposisjoner og til de som skal stemme over vår fremtid.

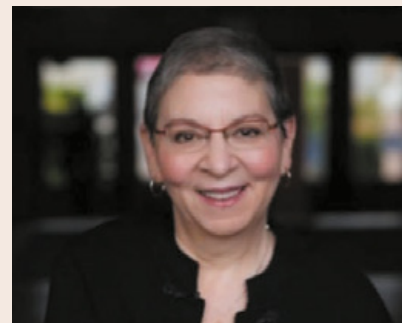
Hvordan tenker du deg en fantastisk fremtid for folkebibliotek?

– At de er godt finansiert, og i stand til å gi tjenester og programmer for mennesker i alle aldre. At de fortsetter å være steder for vekst, utforskning og oppdagelse. Det de er nå og enda enda mere, avslutter Nancy Pearl. ■

Litteratur

Nancy Pearl på TEDx

<https://www.youtube.com/watch?v=WjDMbixPSeQ>

Nancy Pearl er viden kjent for sitt engasjement og arbeid innenfor Readers' Advisory. I 1998 begynte hun det mye imiterte prosjektet «If All of Seattle Read the Same Book». Gjennom årene har hun fått mange utmerkelser, og var modellen til en populær actionfigur, som representerer bibliotekaren som superhelt.

Nancy gjør jobben

Kunstig intelligens (KI) er blitt et tema også i norske bibliotek. «Fantastic Futures» var den første store internasjonale konferansen om KI og maskinlæring i bibliotek. Den ble avholdt i Oslo i desember, og arrangør var Nasjonalbiblioteket (NB) i samarbeid med Stanford Libraries.

AV AUD GJERSDAL
FRILANSJOURNALIST

Et av innleggene handlet om Nasjonalbibliotekets arbeid med å utvikle en digital bibliotekar basert på denne nye teknologien. Svein Arne Brygfeldt fortalte at NB i 2006 begynte arbeidet med digitalisering, og nå er omtrent hele Nasjonalbibliotekets samlinger av bøker digitalisert. De har også store samlinger i lyd, stillbilder og levende bilder i digital form. KI kommer til å forandre hva vi gjør, og hvordan vi gjør ting. Mulighetene for maskinene øker når tekstene er digitale, og nå har Nasjonalbibliotekets lab for KI begynt å eksperimentere med dem.

– Hvorfor gjør vi dette? Digitale bibliotek, som Nasjonalbiblioteket er, er en perfekt lekeplass for å anvende og utvikle bruk av KI. Vi har en rolle i samfunnet og et ansvar for å gjøre noe med KI, sier Brygfeldt, som leder Nasjonalbibliotekets eksperimentelle AILab.

Trene, teste, bruke

Arbeidet med AILab har resultert i en digital bibliotekar. Hun heter Nancy og er oppkalt etter den kjente amerikanske bibliotekaren Nancy Pearl. Målet er å bli kjent med KI i biblioteksammenheng, og labben arbeider nå mellom annet med å trene henne til å klassifisere og indeksere dokumenter. Brygfeldt forteller at når Nancy blir dyktig nok, så kan hun brukes til å klassifisere en del av bøkene som NB mottar. I fremtiden vil hun kanskje kunne assistere brukere. Alt dette er mulig ved bruk av ny type programvare.

– Det skjer et viktig skifte fra tradisjonell programmering som er presis og forutsigbar, til en kontekst der en er mer omtrentlig, og lærer gjennom erfaring, sier han. Slik blir Nancy trent til å gjøre oppgaver gjennom veiledet erfaring, der en forer systemet med data og tilhørende metadata.

– Vi definerer typisk et trainingssett

for Nancy basert på bøker i samlingen inklusiv metadata. Nancy leser og lærer seg sammenhengen mellom innhold og metadata. På denne måten har hun lært å indeksere. I et eksperiment ble Nancy trent i å bruke et vokabular på fire termer. Disse delte litteraturen i fire tilhørende grupper, og hver bok tilhørte bare en gruppe.

– Etter en del trening ble hun testet, og da hun ble spurt hvilken gruppe en bok tilhørte, hadde hun rett i 95 % av tilfellene. Dette er imponerende, sier Brygfeldt.

De forsøkte også å trene Nancy til å klassifisere digitale vitenskapelige artikler etter Dewey. Metadata ble hentet fra artikkeldatabasen Norart. Etter en del trening ble ferdighetene hennes testet. I begynnelsen klarte hun 70 % korrekte svar, og etter mer trening, klarte hun godt over 90 %.

– Like godt som en bibliotekar, sier han.

Helautomatisert bibliotek

Fram mot konferansen i desember fikk Nancy en ny og større utfordring:

– Utfordringen er: Basert på et definert innhold, vil Nancy være i stand til å lage et komplett digitalt bibliotek, uten menneskelig inngripen, spør Brygfeldt. NB sin lab prøvde så å automatisere metadataproduksjon fra også mer vanskelig gjenfinnbart materiale som radio- og TV-program. Disse har NB ikke metadata til. Lærende programmer fra Google identifiserte og merket objekter i videoopptak, samt transkriberte radioprogrammer fra lyd

Samfunnsrolle. Vi har en rolle i samfunnet og et ansvar for å gjøre noe med kunstig intelligens, sier Brygfeldt, som leder Nasjonalbibliotekets eksperimentelle AILab.

til skriftlig tekst. Andre, vanlige programmer, ble brukt for å trekke ut skriftlig tekst og bilder fra et utvalg aviser.

Basert på denne informasjonen indekserte Nancy innholdet i aviser, radio og fjernsyn ved å merke personer, steder, organisasjoner, utgivelsestidspunkt, relasjoner og emner. På denne måten ble det tilrettelagt for at brukeren kan gjenfinne dokumentene.

– Ingen menneskelig inngripen for å gjøre dette, men en mengde maskinlærende verktøy, sier han.

KI for fremtiden

Brygfeldt påpeker at KI og bibliotek er noe som hører sammen, og at det er helt nødvendig med et internasjonalt samfunn for å komme videre.

– Vi må bruke KI på forskjellige måter i bibliotek for å gjøre dem til fremtidens bibliotek. Der er mye å gjøre, avslutter Brygfeldt. ■

Emily Brontë 200 år

Ute på de stormfulle høydene

Jeg er i Emily Brontës landskap, og vinden blåser. Så er det stille, så kommer solen frem – men der kom det plutselig en regndråpe! En fet, grå muldvarp piler inn et hull, noen ryper hopper rundt noen meter unna, en lerce skyter i været høyt mot himmelen.

AV NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Myrheiene til Emily Brontë (1818-1848) – de som var forutsetningene for både hennes eneste roman, «Stormfulle høyder», for poesien hennes, og også for romanene til de to andre søstre – er folketomme, men langt fra tomme. Min veiviser Johnnie Briggs og jeg er ute på «the moors», og rett som det er hører vi de nydelig tonene fra en vipe, eller vi ser en langnebbet spove.

– Der har vi en tornirisk, sier Johnnie med kjennermine og peker på en annen liten fugl. Han er nesten like lommekjent her ute på heia som Emily Brontë var det for 170 år siden. Heiene er omtrent de samme de også, enda mer øde kanskje, for vi ser flere steinmurer som er rester etter gårder som en gang lå her. Men Emily hadde kjent igjen den vide horisonten, som er like stor og åpen i alle retninger, fiolett helt ytterst mot himmelen, nesten ubrutt av bebyggelse.

– Emily trivdes best her oppe. Hun likte seg i prestegården også, og var en god husholderske for sin far, Patrick, mot slutten av livet, men det var her hun følte seg fri, sier Johnnie.

Pilgrimsreiser

Kan man forstå mer av et forfatterskap ved å oppsøke stedet der forfatteren bodde eller landskapet hun eller han hadde rundt seg og ble inspirert av? Virginia Woolf skrev: «Jeg vet ikke om pilgrimsferder til berømte menneskers hellige steder, ikke burde fordømmes som sentimentale reiser». Jeg skjønner henne, men i likhet med Virginia, som besøkte Haworth i 1904, blir jeg trukket mot Emilys hjemsted uansett.

Pilgrimsreisene til Haworth begynte nesten med en gang romanforfatteren Elizabeth Gaskell hadde skrevet den første biografien om Charlotte Brontë i 1857. Boken ble en enorm viktoriansk

bestselger og skapte myten om de tre hyperbegavede søstre som tilsynelatende ut av intet spant fantastiske romaner ute på den øde heden, der de levde i nesten total isolasjon sammen med sin fordrukne og stoffavhengige døgenikt av en bror og sin halvgale far.

Senere biografier har ryddet opp i Gaskells fantasifulle og romanistiske, men delvis unøyaktige beretning. For eksempel var faren bare middels eksentrisk og på mange måter en utmerket forelder. Alle døtrene pleide å diskutere politikk rundt bordet, det var ingen selvfølge for nærmere 200 år siden. Det er riktig at Patrick hadde sent døtrene til en forferdelig skole, Cowan Bridge School, som inspirerte Charlotte til beskrivelsen av den skrekkelige Lowood School i «Jane Eyre», men på den tiden var den faktisk regnet som en god skole for døtre av fattige prester, og det var det beste han hadde råd til. Da ►

de to eldste døtrene, Maria og Elizabeth, døde av tuberkulose der, skyndte han seg å få Charlotte og Emily hjem så fort som mulig.

Grov og brutal

Vi vet lite om hvordan Emily Brontë var som person – bortsett fra at hun gjorde et stort inntrykk på de hun traff. Læreren Constantin Heger i Brussel, som Charlotte var forelsket i, var imponert over Emilys intellekt og mente hun kunne ha blitt en stor oppdagelsesreisen- de hvis hun hadde vært en mann. Emily var ifølge de som kjente henne intenst frihetssøkende, følte seg mest hjemme i friluft, og hun forsøkte ikke engang ikke å småsnakke høflig i dannet selskap.

Vi vet at Emily skrev på en roman nummer to, men det finnes ikke spor etter den i dag, sannsynligvis ble den ødelagt etter at hun døde. Brevene hennes ble også brent, mange tror av Charlotte, den av søstrene som levde lengst. Enten fordi Charlotte ville beskytte Emilys ettermæle, eller kanskje også fordi Charlotte selv hadde problemer med å forstå og forsvare «Wuthering Heights» – «Stormfulle Høyder». Emilys eneste roman, utgitt under pseudonymet Ellis Bell (som kunne lyde som en mann, og det var intensjonen, for å unngå at den ble bedømt som en overfladisk «dameroman»), ble oppfattet som helt påfallende grov og brutal. Selv Charlotte, som var dypt knyttet til Emily, syntes trolig det var vanskelig å akseptere et så merkelig og originalt verk. Ikke bare var nesten alle personene i «Stormfulle Høyder» voldsomme og temmelig usympatiske, inkludert heltinnen, Catherine, samtidig som antihelten Heathcliff driver med grusomme hevnaksjoner over en lav sko i to generasjoner.

Så da Charlotte, etter at Emily hadde dødd av tuberkulose, innrømmet at forfatterne av romanene som var utgitt under pseudonymene Acton, Currer og Ellis Bell, faktisk var skrevet av tre ugifte unge kvinner – prestedøtre til og med – måtte hun nok sukke pillen litt. Charlotte gjorde dette, mener Lucasta Miller og andre av Emilys biografer, ved å omtale Emily og Anne som to gudsord fra landet, som var mest vant til å omgås enkle landsens folk uten manerer.

Keltiske myter

Så enkelt var det selvsagt ikke, alle tre søstrene var svært beleste og hadde

opplevd en del av livets skyggesider som fattige guvernanter i rike familier. Men kanskje kom en del av inspirasjonen til Emilys merkelige roman, hvor Heathcliff og Cathy ender som to spøkelser om hjemsøker heiene, fra mytene og historiene som den gamle tjenestepiken Tabby fortalte?

– Ifølge keltiske legender var lyngheiene hjemsøkt av skikkelser, som f.eks. en «boggart», eller «boggie». Dette var ånder som kunne ta form av et menneske eller en hund, og kunne være ondsinnet, forteller Johnnie idet vi vandrer opp mot ruinene etter Top Withens, som skal være stedet hvor Emily plasserte fiksjonens Wuthering Heights. I virkeligheten stod det et enkelt våningshus i stein på bakketoppen, men i Emilys roman er det blitt til et dystert gammelt herskaps hus.

– Her oppe var naturen, der nede sivilisasjonen. Slik var det da, og slik er det nå, sier Johnnie med sin lune barnetimeonkelstemme og viser til veien vi kom fra, ned mot den vesle landsbyen Haworth i Yorkshire, hvor Emily bodde det meste av sitt tredveårige liv.

I prestegården

Mange biografier om Brontë-søstrene begynner derimot med at forfatteren beskriver sin reise til den lille landsbyen Haworth som en ferd bort fra sivilisasjonen og inn mot en trist og gammeldags landsby i hutiheita, inspirert av hvordan Mrs. Gaskell begynte sin bok. I virkeligheten var Yorkshire ingen bakevje, men i full sving med den indus-

trielle revolusjonen. De fleste innbyggerne i Haworth og omegn jobbet i tekstilfabrikkene, «the mills» som lå strødd rundt i hele landskapet. Det finnes noen rester igjen av dem i dag, som Johnnie peker ut for meg.

Selve prestegården, som i dag er museum, er også ganske hyggelig – og slett ikke så spartansk i forhold til standarden for engelske landsens prester for omtrent to hundre år siden. Ganske mye av søstrenes møbler og eiendeler er bevart. Det er også utstilt en del klesplagg som fantes i boet da Patrick døde. Blant dem er en mørk kjole i en stil som var litt gammeldags på den tiden – med skinkeermer og smalere skjørt enn moten tilsa. Det er tydelig at skjørtet er lagt opp, som kan tyde på at kjolen først var brukt av en på den tiden høy kvinne, så av en kortere en – de fleste klær gikk jo i arv. Vi vet at Emily var høyere enn søstrene og at hun foretrakk gammeldags klær.

Emilys skriveredskaper og krakken som hun tok med seg når hun skulle ut på lyngheiene for å tegne og male akvareller, ligger i en monter. Noen av hennes og brorens tegninger er også utstilt. Branwells tegning av hvordan han selv vil bli hentet av en skikkelse som forestiller døden, gjør inntrykk. Døden innhentet ham en måned etter at han hadde tegnet den, forteller den hyggelige museumsvakten. En av Emilys akvareller forestiller hennes yndlings-falk – det virker som et passende motiv for den mest utemmede av de tre søstrene Brontë. ■

Emily Brontës Haworth

Hvordan komme dit: Direktefly til Manchester er mest praktisk.

Fra flyplassen: Togforbindelsen er ikke direkte og går ikke helt frem. Brontë Taxis har flat takst på 64 pund fra flyplassen til Haworth. Forhåndsbestill.

Overnatting: Weavers Guesthouse ligger nærmest prestegården, og har behagelige senger og førsteklasses frokost. Ca 60 til 80 pund natten.

Brontë Parsonage Museum i Haworth: Åpent april-oktober: 10.00-17.30.

Oktober-mars: 10-17.00. Pris for voksne 8,50 pund, for studenter og personer over 65 6.50 pund, for barn 4 pund og for familier 10 pund.

Graven til Emily, hennes foreldre og søsken finnes inne i kirken, men kirken selv er ikke den som sto der i Brontë-familiens tid. Kirken der Patrick preket ble revet og ny kirke reist i 1879-81.

Autorisert turguide Johnnie Briggs: Turer legges opp etter ønske. Ca. 80 pund.

Landsbyen Haworth: Bitteliten, består vesentlig av en hovedgate med flere overnattingssteder, to puber, flere cafeer og tesalonger, noen antikvarier (ofte stengt) og en god del souvenirbutikker. Kan sees i løpet av 30 minutter.

Lesestoff: Wuthering Heights av Emily Brontë, The Complete Poems av Emily Brontë. Diverse biografier, f.eks. av Katherine Frank, Lucasta Miller, Stevie Davies, Claire Harman og Claire O'Callaghan.

Kulturelt ekkokammer eller demokratisk bastion?

– Digitalisering stiller offentlige fellesarenaer som folkebibliotekene overfor store utfordringer. Jeg frykter ikke antidemokratiske tendenser, men vi får en mer oppsplittet offentlighet med oppløste fellesarenaer, sier Georg Arnestad, seniorrådgiver ved Høgskolen på Vestlandet.

TEKST: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

Internett gir tilgang til uendelig med informasjon, men kan også brukes til desinformasjon. Lukkede grupper på sosiale medier kan være ekkokamre for likesinnede som radikaliserer hverandre i høyre-radikal eller islamistisk

retning. Falske nyheter kan også påvirke demokratiske prosesser, slik man nå undersøker i forbindelse med forrige presidentvalg i USA.

Lite tyder på at norsk demokrati er truet, men flere parallelle offentligheter

kan rukke ved fellesskapet og forvitte den demokratiske grunnmuren.

Folkebibliotek har en viktig rolle i vedlikeholdet av samfunnets demokratiske grunnmur. De er en kilde til kunnskap, og med folkebiblioteklovens ►

Georg Arnestad

– Jeg er mer opptatt av ungdomsfrafallet enn at bibliotekene blir kulturhus. Bibliotekene må styrke samarbeidet med skolene. Det motvirker oppsmuldringen av en felles offentlighet, sier Georg Arnestad, seniorrådgiver ved Høgskolen på Vestlandet.

Foto: Privat

Anne Kristin Undlien

– Det er et tankekors at det i stor grad er de samme lærerne som sier ja takk til tilbudet vi har gjennom den kulturelle skolesekk, for det betyr at noen lærere ikke prioriterer dette, sier Anne Kristin Undlien, biblioteksjef i Kristiansand.

Foto: Helge Dyrholm/Kristiansand folkebibliotek

Mariann Schjeide

– Bybibliotek gjør mange gode grep for å nå innvandrergenerasjon og slik motvirke radikaliserings, sier Mariann Schjeide, leder av Norsk Bibliotekforening.

Foto: Marit Brunstad

paragraf 1 som nå sier at: «Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt» fikk folkebibliotekene også en offisiell rolle som debattarena. Spørsmålet blir om debattarenaen lokker nytt publikum til biblioteket, eller om den blir et «ekkokammer» for den kulturelt høyt utdanna middelklassen.

Stolt over biblioteket som debattarena

Arnestad bekymrer seg ikke for at folkebibliotekenes mange arrangement skal være ekkokammer. Men han bekymrer seg for at bibliotekene taper barn og ungdom til internett, et tap som delvis kompenseres ved at flere oppsøker bibliotekene for å gå på debatter og arrangement. Men hvis dette kun er godt voksne fra den kulturelle middelklassen, ønsker han at bibliotekene ikke aper etter litteraturhusene.

– Kanskje skal bibliotekene heller konsentrere seg om sine primæroppgaver og ikke være så mye en debattarena, undrer han.

Mariann Schjeide, leder av norsk bibliotekforening, er svært stolt over paragrafen.

– Mye debatt foregår i ekkokammer og

kommentarfelt der vi slipper å se hverandre i øynene. Debattklimaet blir deretter. Derfor er det viktig at vi sitter under samme tak i bibliotekene og får et debattklima det er vanskelig å få til andre steder, sier hun.

Trekker mer enn det faste publikummet

Ifølge Schjeide famlet mange av biblioteksjefene i starten, men hennes inntrykk er at spennet på debatter er blitt større, og at bibliotekarene og biblioteksjefene er blitt modigere. Det hun advarer mot, er at debattene og debattantene ikke må gjenspeile biblioteksjefens eget politiske syn. Biblioteket skal oppfattes som en politisk uavhengig arena.

Kristiansand folkebibliotek har åpnet for vanskelige tema. Både Donald Trump, Brexit og valget i Sverige er debattert. Erfaringen deres viser at debatter i biblioteklokalene kan få konsekvenser. Det merket arrangementsansvarlig Randi Berge Wandrup da hun skulle arrangere sin aller første debatt:

– Kristiansand teater, en markant brutalistisk bygning i byen med fasade med et kunstverk av Henrik Finne, var

foreslått revet. Debatten hadde en enestående effekt. Stemningen i bystyret snudde og bygningen ble bevart. På grunn av debatten med 150 mennesker til stede. Deriblant sentrale politikere, forteller hun.

Det er altså ikke slik at biblioteket må ha en nynazist på besøk, for å kunne regnes som en moden debattarena. Ta heller utgangspunkt i lokale forhold slik som i Kristiansand. Spørreundersøkelsen til et tilfeldig utvalg av bibliotek, tyder på at det gir gode resultat. Ikke minst trekker debatter med lokale tema nytt publikum inn i biblioteket.

Gloppen folkebibliotek i Sogn og Fjordane, med kun 3,1 stillingshjemler, har ikke så langt prioritert mange typiske debatter, men de som er holdt, når lenger ut enn til det vanlige publikummet.

– Landbruksdebatten i fjor, traff mange bønder, sier Torill Berge, biblioteksjef i Gloppen.

Lillehammer bibliotek, som driver sitt eget Litteraturhus Lillehammer, med egen litteraturhuskoordinator, satser stort på arrangement. Snittbesøket ligger rundt 80 personer.

– Under en stor fotballdebatt kom det over 100 «nye» som tydelig aldri

Grethe Borgen

– Vi legger vekt på allsidig tilbud og er ikke noe ekkokammer for smale litterære debatter. Vi er til en viss grad åpne for kontroversielle synspunkt så lenge man holder seg innenfor norsk lovverk, sier Grethe Borgen, biblioteksjef i Lillehammer.

Foto: Kristians Slaatsveen/Lillehammer bibliotek

Torill Berge

Gløppen folkebibliotek har «Ope ordførarkontor» der innbyggerne kan møte ordføreren. – Det å vise folk, og politikere, at på biblioteket skjer det mange ulike ting, bidrar til å åpne opp forestillingen om hva et bibliotek kan være, sier Torill Berge, biblioteksjef i Gløppen.

Foto: Ann-Kristin Hovstad

Knut Skansen

Vi har en stor jobb å gjøre med tanke på å få flere til å forstå det unike i biblioteket som en fri debattarena. Vi har mange gode eksempler på gode arrangement lokalt der temaet mobiliserer også de som ikke bruker biblioteket, sier Knut Skansen, biblioteksjef på Deichman.

Foto: Deichman

hadde vært inntil biblioteket før, forteller biblioteksjef Grethe Borgen.

Mange arrangement, som litterære samtaler, foredrag og debatter, trekker til seg grunnfjellet blant bibliotekenes publikum; ofte middelaldrende, høyt utdanna og kulturelt interesserte kvinner og pensjonister. Men ved å målrette temavalg mot andre grupper, trekkes også disse inn i biblioteket. Større publikumsmangfold reduserer ekkokammerfaren.

– Det store problemet med debatter er ofte å finne noen som er uenige nok til at debatten blir interessant, sier Schjeide.

Vil lokke ungdommen tilbake til biblioteket

Det er barn og ungdom Arnestad bekymrer seg for skal slutte å bruke biblioteket. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) bekrefter at han har et poeng, for andelen personer i gruppen 9-15 år som besøker biblioteket, ble redusert fra 76 til 68 prosent fra 1991 til 2016. For aldersgruppen 16-24 er dette redusert enda mer fra 62 til kun 46 prosent. For de som er eldre enn 24 derimot, har besøksandelen vært stabil eller økende.

Dette er en problemstilling flere bibliotek forsøker å gjøre noe med. I Bergen har ungdommen fått sin egen storstue UROM med egne ungdomsarrangement.

– Vi har også ansatt ungdommer for å lage program for unge, sier biblioteksjef Leikny Haga Indergaard.

I Kristiansand har ungdommene både brettspillklubb, tegneserierklubb og målretta arrangement mot skeiv ungdom og innvandrerungdom. Et gatemeglingskurs for ungdom i regi av Røde Kors, skal gi «utsatt ungdom» mestringsstrategier.

– Vi har hatt en brukerundersøkelse i 2017, som ble presentert i 2018. Den konkluderte med at vi har en jobb å gjøre for at ungdom skal oppleve biblioteket som mer attraktivt. Så selv om vi gjør en del i forhold til ungdom, har vi en vei å gå og ønsker å gjøre mer for denne målgruppen i framtida, sier biblioteksjef Anne Kristin Undlien.

I Oslo er Biblo Tøyen et kjent eksempel på ungdomssatsingen.

– Vi må sørge for at vi er relevante og digitalt oppdatert og kompetente. Ingen tenåring vil bruke tid hos oss om vi ikke kan snakke det språket og bruke

den teknologien de tar som en selvfølge. I aldersgruppen 13-18 har det vært nedgang, men også den er nå stabilisert og snur sakte, sier Knut Skansen, biblioteksjef på Deichman.

Hans kollega Toril Høimyr presenterer statistikk som viser at utlån til aldersgruppene 9-13 og 14-18 begge har økt med 3 prosent fra 2017 til 2018. Ifølge henne har det samla besøket på Deichmans bibliotek i år økt med cirka 10 prosent.

– Det er rimelig å anta at besøket av barn og unge har økt betydelig. På det nye Stovner bibliotek er økningen i antall barn og unge svært synlig i det daglige, sier hun.

Må samarbeide bedre med skolene

Arnestad ønsker at bibliotekene må samarbeide mer med skolene for å nå flere barn og unge. Ikke minst gjelder det for mindre bibliotek uten de personalressursene som kreves for å drive målretta arrangement utover primær oppgavene.

– Det er ikke pålagt å samarbeide med skolene, så her er det mye ymse. Noen steder er det godt samarbeid

mellom skole og folkebibliotek, andre steder er det ikke eksisterende, sier Schjeide som legger til at Norsk bibliotekforening jobber intenst med å bedre forholdene for skolebibliotekene.

Hovedbiblioteket i Gloppen samarbeider mye med skoleverket. De er et kombinasjonsbibliotek med den videregående skolen, og har faste opplegg for kommunens 1. 2. og 3. klasser. – Et mål er at alle elever skal bli trygge bibliotekbrukere, sier Torill Berge.

Bibliotekene kan også bidra til å bedre publikums kritiske sans til det som publiseres på internett. – Det er en skremmende naivitet i befolkningen. Det er forskjell på å skaffe seg kunnskap og skaffe seg informasjon, slår Schjeide fast.

Flere bibliotek har arrangement som kan motarbeide falske nyheter. Kristiansand kjører jevnlig nettkurs, og ønsker å gjøre mer med temaet nettvett. Bergen har kjørt prosjektet «Skitt og kanel».

Også i Tromsø jobbes det med kildekritikk: – Vi jobber med dette problemet blant annet i samarbeid med Det arktiske universitet som har egne webkurs om temaet, sier biblioteksjef i Tromsø, Paul Henrik Kielland.

Konklusjonen ser ut til at mange bibliotek lykkes med å ikke være ekkokamre. Store politiske tema er viktige, men svært mange er mest opptatt av lokalpolitiske tema. Og det er også her debatter i bibliotekets nøytrale lokaler kan ha en effekt.

Forbedringspotensialet ser ut til å være samarbeidet med barnehager og skoler. Skal bibliotekene rekruttere nye brukere, er det i barnehagene og skolene man finner dem. ■

Artikkelen baseres på intervju med Georg Arnestad og Mariann Schjeide, samt svar per e-post fra bibliotek i Lillehammer, Oslo, Kristiansand, Bergen, Gloppen og Tromsø.

**Rimelig, rask og pålitelig
grafisk totalleverandør på
lay-out/design og trykk av**

**MAGASINER
TIDSSKRIFT
BØKER
RAPPORTER mm.**

**Ring 951 05 900, eller se vår
hjemmeside arenamedia.no**

Arena Media as
PRINT & DIGITAL SERVICES

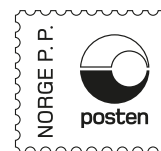
Vollsveien 13H, 1366 Lysaker
Telefon 951 05 900
www.arenamedia.no

Se vår nye nettside

Vi er stolte av å kunne presentere
våre nye, moderne nettsider med
forbedret sidestruktur og funksjonalitet:

[www. bokogbibliotek.no](http://www.bokogbibliotek.no)

Returadresse:
Bok og Bibliotek
c/o Media Digital AS
Postboks 424, Sentrum, 0103 OSLO

Adlibris **BIBLIOTEKSKUNDE**

- ✓ Få 20% biblioteksrabatt*
- ✓ Bestill bøkene plastede og utrustede
- ✓ Enkel handel til gode priser

Hver dag leverer Adlibris over 30 000 bøker til bokelskere i Norge, Sverige og Finland. Med ca. 1,5 millioner aktive kunder og et utvalg på 11 millioner titler, er Adlibris den selvklare bokhandelen for alle som er glad i bøker. Vårt mål er å være en god leverandør til bibliotekene når det gjelder alt fra utvalg og utrustning, til priser og leveringstider.

*Gjelder bare norske fastprisede bøker i bokgruppene 2 - 9.

Adlibris

For dine interesser